

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Coordonator

Stan ANTON

EVALUARE STRATEGICĂ 2014

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Evaluare strategică 2014 / coord.: Stan Anton; Alexandra Sarcinschi, Cristian Băhnăreanu, Mirela Atanasiu, Mihai Zodian, Cristina Bogzeanu. - București : Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-660-160-3

- I. Anton, Stan (coord.)
- II. Sarcinschi, Alexandra
- III. Băhnăreanu, Cristian
- IV. Atanasiu, Mirela
- V. Zodian, Mihai
- VI. Bogzeanu, Cristina

355.4

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- *Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor*

ISBN 978-606-660-250-1

**STRATEGIC EVALUATION
2014**

CUPRINS

Introducere	5
America de Nord (<i>dr. Mihai Zodian</i>)	7
America Latină și Caraibe (<i>dr. Alexandra Sarcinschi</i>) ...	14
Europa Occidentală (<i>dr. Mihai Zodian</i>)	29
Europa Centrală și de Est (<i>dr. Cristian Băhnăreanu</i>)	34
Europa de Sud-Est (<i>dr. Cristina Bogzeanu</i>)	45
Zona Extinsă a Mării Negre (<i>dr. Cristina Bogzeanu</i>).....	53
Africa și Orientul Mijlociu (<i>dr. Mirela Atanasiu</i>)	61
Spațiul Eurasiatic (<i>dr. Stan Anton</i>)	70
Concluzii	89
Bibliografie selectivă	92

**Introduction • North America • Latin America and the
Caribbean • Western Europe • Central and Eastern Europe •
South-Eastern Europe • Wider Black Sea Area • Eurasian Area
• Conclusions • Selective bibliography**

Abstract

The present paper is an analysis of the 2014 strategic environment, constituting a common effort of the researchers within the Centre for Defence and Security, turning to good account their expertise on areas of strategic interest. Each one of the eight chapters in this volume presents the manner in which security trends materialize in certain areas of the world. The studies comprised in this book are not meant to be just an offcut of the security related events in 2014, as they are based on a cause-effect approach. Thus, the departing point of each study is anchored in the relevant events happened during previous years, and succeeded by the characterization of the current state of facts, as well as by the drafting of the security dynamics' possible trajectories.

The purpose of this demarche is to create a clear image of international security evolution, by identifying the strategic specifics of each region mentioned within this volume's contents, so that the result would be easy to use and relevant for the security analysis on short and medium term.

INTRODUCERE

Descrierea mediului internațional de securitate ca având un caracter dinamic și complex, aflat în permanentă evoluție, schimbare, preschimbare, cu trăsături din ce în ce mai diverse și numeroase, este atât de des întâlnită în studiile de specialitate încât poate fi asociată cu ușurință unui clișeu în domeniul analizei de securitate. Totuși, deși în plan academic putem vorbi, fără a ne afla departe de adevăr, despre clișeizarea acestei perspective, ea descrie cu acuratețe natura mediului internațional de securitate.

Perioada recentă fost marcată în mod evident de o serie de tulburări puternice la nivel sistemic, cu impact major în planul securității, precum și în cel al modului în care ne raportăm la această și o evaluăm, indiferent de mediul în care ne desfășurăm activitatea profesională. Aceste turbulențe au luat cel mai adesea forma unor șocuri strategice, a unor crize cu amploare sau cu efecte de nivel global. Criza economică și financiară mondială ale cărei prime etape s-au manifestat în anii 2007-2008 sau șirul de revolte populare din Nordul Africii și Orientul Mijlociu (începând în 2010) sunt exemple elocvente de astfel de evenimente.

Repercusiunile greu resimțite de întreaga lume occidentală, vădirea vulnerabilităților acelor economii considerate cele mai puternice pe plan mondial, concomitent cu adoptarea de măsuri de austeritate bugetară (cu efecte profunde în plan economic, social, politic și militar) au dus la o avalanșă de argumentări în favoarea trecerii sistemului internațional de la o configurație unipolară (cu SUA în centrul său) la una multipolară. Viabilitatea demonstrată la acel moment de economiile unor actori precum Rusia, China, Brazilia și India în contextul crizei economice și financiare a alimentat nu doar aceste teorii, ci și un comportament tipic revizionist al acestora din urmă pe arena internațională, vizibil în special în cazul Federației Ruse.

Lucrarea de față constituie o analiză a mediului strategic al anului 2014, un efort comun al cercetătorilor din Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, valorificând expertiza acestora pe zone de interes strategic. Fiecare dintre cele opt capitole ale volumului prezintă modul în care tendințele generale din planul securității se materializează în anumite regiuni ale lumii. De asemenea, studiile cuprinse în acest tom nu și-au propus neapărat să fie un decupaj al evenimentelor din planul securității din 2014, abordarea fiind una de tip cauză-efect. Așadar, punctul de plecare al fiecărei analize îl constituie evenimentele marcante din anii precedenți, fiind urmate de conturarea stării actuale și de creionarea posibilelor traiectorii ale dinamicii securității.

Scopul acestui demers este de a contura o imagine clară, dar succintă a evoluției securității la nivel mondial, având la bază delimitarea particularităților strategice ale fiecărei regiuni asumate în cuprinsul acestui volum, astfel încât rezultatul să fie unul relevant pentru analiza de securitate pe termen scurt și mediu.

AMERICA DE NORD

dr. Mihai Zodian

America de Nord reprezintă una dintre cele mai dezvoltate și mai sigure regiuni ale globului. Ea găzduiește o superputere, SUA, o țară dezvoltată și cu prestigiu internațional, Canada, și o putere regională, Mexicul. Toți actorii sunt legați prin instituții de cooperare în domeniile securității și economiei, dar și la nivel societal, prin schimburi comerciale, migrație, turism sau influențe culturale.

Situată între două oceane, cu vecini prietenoși, America de Nord se bucură de o serie de avantaje în domeniul securității, ca absența temerii unui conflict local, dimensiuni continentale, peste 300 milioane locuitori, resurse impresionate și o vulnerabilitate mai redusă comparativ cu alți actori majori în ceea ce privește o serie de materii prime¹. SUA pot fi considerate un hegemon regional și prima dintre marile puteri la nivel global, dacă nu unica². Geografia exercită și anumite constrângeri: SUA trebuie să fie atente și la Europa în sens larg și la Orientul Mijlociu sau Asia; SUA au nevoie de capacități de proiecție a forței și aliați extraregionali dacă decid să își exercite influența³; facilitează interesul pentru controlul căilor maritime globale; și, în interpretarea lui Zbigniew Brzezinski, ar induce un obiectiv minimal de securitate, cel al prevenirii apariției unei puteri dominate în Eurasia⁴.

Rolul ideilor, reprezentărilor și al percepțiilor sociale în configurarea mediului de securitate este destul de controversat. Potrivit lui Ruth Benedict, cultura selectează din spectrul posibilităților oferite de societate anumite trăsături, pe care le

¹ John J. MEARSHEIMER, *Tragedia politicii de forță*, Editura Antet, București, 2003.

² *Idem*.

³ Christopher LAYNE, *Pacea iluziilor*, Editura Polirom, 2011, p. 85.

⁴ Zbigniew BRZEZINSKI, *Marea tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, 2000, pp. 11-12.

amplifică și le valorifică⁵. Henry Kissinger identifica mai multe curente de opinie americane, legate de politica externă și de securitate: cea hamiltoniană, calculată, cu accent pe interesul național; cea jacksoniană, mai populară, cu tendințe izolaționiste, dar adeptă a folosirii forței; cea wilsoniană, idealistă, dedicată construirii unei comunități democratice, dar și *leadership*-ului american; și una intervenționistă post-Război Rece, unde ar putea intra atât adeptii intervenției umanitare, cât și neoconservatorii⁶. Wilsonismul, după cum considera și autorul, reprezintă nota caracteristică a SUA, cel puțin în retorica diplomatică internațională⁷. Prin urmare, vom avea de-a face cu un amestec de idealuri democratice și politică de putere, un ansamblu predispus și tensiunilor dintre cele patru curente de opinii, ale căror valori și recomandări pot intra în contradicție.

Economic, SUA aveau, în 2012, un PIB de 16.000 miliarde dolari, potrivit datelor Băncii Mondiale și un PIB/capita de 52.000 dolari, situându-se pe al doilea loc în lume, după Uniunea Europeană, care însă nu este un stat⁸. Indicatorul se situa cam la 22% din totalul valorii producției globale, care asigură, în continuare, Washington-ului un rol de frunte din punct de vedere politic și militar. Companiile americane continuă să dețină poziții importante în economia mondială. Cu toate acestea, controversese legate de deficit, datoria publică și inegalitatea veniturilor pot afecta capacitatea de acțiune, poziția internațională și imaginea SUA⁹.

Din punct de vedere militar, SUA se situau pe primul loc în lume, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ. Cheltuielile

⁵ Ruth BENEDICT, *Patterns of Culture*, Mentor Books, 1960, p. 35.

⁶ Henry KISSINGER, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI*, Incitatus, 2002, pp. 204-220.

⁷ Vezi în Henry KISSINGER, *Diplomația*, All, 2003.

⁸ ***, "Gross Domestic Product", *World Bank*, 2012, <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>.

⁹ Datoria toală cifrată la 16.000 miliarde dolari în 2013, deficitul la 4,1% din PIB sau 680 miliarde dolari, în scădere, primii 10% situați în ierarhie veniturilor dețineau circa 48% din total; ***, "US Gross External Debt", *U.S Department of the Treasury*, <http://www.treasury.gov/ticdata/Publish/debta2013q4.htm>; Neil IRWIN, "Congratulations America! Your deficit fell 37 percent in 2013", *Wonkblog*, <http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/10/30/congratulations-america-your-deficit-fell-37-percent-in-2013> și World Top Incomes Database, <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu/#Database>.

militare se ridicau, în 2013, la circa 4,2% din PIB sau 640 miliarde dolari (în scădere din 2010 potrivit proiectelor de austeritate)¹⁰. În 2012, fondurile destinate apărării reprezentau circa 40% din totalul mondial¹¹. Această comparație indică poate mai mult decât alte argumente, importanța economiei pentru asigurarea capabilităților militare, îndeosebi pe termen lung. China urma cu 100 de miliarde dolari și Federația Rusă, cu circa 60 miliarde dolari¹².

Potrivit *Military Balance 2014*, forțele armate ale SUA numără aproximativ 1,492 milioane de oameni, rezerva ridicându-se la circa 840.000 militari¹³. De asemenea, ele dețin circa 7.700 de focoase nucleare, dintre care 1.600 strategice și 200 situate în Europa, în cadrul angajamentelor de securitate din NATO¹⁴. Forțe americane sunt desfășurate în peste 150 de state, ceea ce, alături de flotă și forțele aeriene, le asigură o capacitate de acțiune globală¹⁵.

Sistemul politic american este democratic, federal și relativ pluralist la nivelul elitelor¹⁶. În adoptarea deciziilor de securitate, factorilor externi li se adaugă un proces intern de decizie, uneori complicat, în care sunt implicați președintele, diversele instituții cu atribuții în domeniu, Congresul, media și grupuri de interese¹⁷. În consecință, rezultatele nu sunt întotdeauna optime din punctul de vedere al unei raționalități ideale, o situație exemplificată de crizele bugetare din ultima perioadă¹⁸.

¹⁰ Laicie HEELEY, „U. S. Defense Spending vs. Global Defense Spending”, *The Center for Arms Control And Non-Proliferation*, http://armscontrolcenter.org/issues/securityspending/articles/2012_topline_global_defense_spending; ***, „The SIPRI Military Expenditure Database”, SIPRI 2013, http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milex_database.

¹¹ *Idem*.

¹² HEELEY, *ibid*.

¹³ ***, *The Military Balance 2014*, ISIS, Taylor and Francis, 2014, p. 42

¹⁴ Hans M. KRISTENSEN, Robert S. NORRIS, „U.S. Nuclear Weapons, 2014”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, ianuarie 2014, p. 2.

¹⁵ Simon ROGERS, „U.S. military deployments overseas mapped: how have they changed under Obama?”, *The Guardian*, 23 octombrie 2013.

¹⁶ Vezi Robert A. DAHL, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Institutul European, Iași, 2000.

¹⁷ Graham ALLISON, Philip ZELIKOW, *Esența deciziei. O explicație a crizei rachetelor din Cuba*, Polirom, Iași, 2000, pp. 211-217.

¹⁸ Pe larg în Simona SOARE, *Sub povara a 90.000 de tone de diplomatie*, Editura Militară, 2013.

Încă din mai 2010, Strategia națională de securitate se referea, alături de Orientul Mijlociu și stabilizarea Afganistanului, la necesitatea echilibrării bugetare ca interes al SUA¹⁹. Spre deosebire de administrația precedentă, accentul era pus pe *leadership*, care îmbina primatul american și cooperarea cu aliații, o politică denumită de „angajare”²⁰. Legea controlului bugetar (BCA) din 2011 creștea limitele îndatorării, în schimbul reducerii cheltuielilor în toate domeniile, inclusiv în cel militar, cu tăieri de 487, apoi alte 472 miliarde dolari într-un deceniu, prevederi urmate de-o serie de scutiri, negocieri controversate și amânări²¹. În acest context, disputele politice interne au blocat o serie de potențiale acorduri, ceea ce a condus, în cele din urmă la tăierile automate și prelungirea bugetară din 2013, cunoscute ca *sequester* și *shutdown*²².

Mediul strategic în schimbare, restricțiile bugetare și controversele de la vârf înalt au influențat noile *Defence Policy Guidelines*, elaborate de Departamentul Apărării, în ianuarie 2012²³. Menționând explicit BCA, documentul includea printre amenințări terorismul, proliferarea armelor de nimicire în masă, dar mai ales „rebalansarea” militară către spațiul Asia-Pacific, celebrul pivot, care se referea la un „echilibru al capabilităților și prezenței”, argumentat

¹⁹ *National Security Strategy*, mai 2011, p. i.

²⁰ *National Security Strategy*, pp. 2-3.

²¹ Todd HARRISON, „Chaos and Uncertainty, the FY 2014 Defence Budget and Beyond”, *Center for Strategic and Budgetary Assessments*, octombrie 2013, p. 1.

²² *Sequester (sechestrul)* se referă la tăierile automate de cheltuieli din toate capitolele bugetare. Ele au fost prevăzute ca măsuri de rezervă în BCA, în cazul în care parlamentarii americani nu ajungeau la un acord în ceea ce privește reducerea cheltuielilor bugetare. Intrarea în vigoare a fost amânată din ianuarie în martie 2013. „Prăpastia fiscală” includea sechestrul și o serie de scutiri de taxe. *Government shutdown* se referă la situația creată prin eșecul adoptării de către Congresul american al finanțării bugetului federal, în anul 2013, situație care a fost temporar depășită printr-un compromis între republicani și democrați. Vezi Mark KOBAYASHI, „Sequestration: CNBC Explains”, <http://www.cnbc.com/id/100378424#>; Dylan MATTHEWS, „The Sequester...”, <http://www.washingtonpost.com/blogs/wonk-blog/wp/2013/02/20/the-sequester-absolutely-everything-you-could-possibly-need-to-know-in-one-faq> și Paul LEWIS, Dan ROGERS, „Republicans in turmoil as Congress passes bill to end debt crisis”, 19 octombrie 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/oct/17/republicans-disarray-congress-passes-debt-default-bill>.

²³ *Idem*, ***, *Sustaining U. S. Global Leadership. Priorities for 21st Century Defense*, Department of Defense, 2012.

prin „emergența Chinei ca putere regională”²⁴. De asemenea, se referea la intenția de a menține capacitatea de luptă, chiar dacă efectivele ar trebui reduse²⁵.

Noua și controversata *Quadrennial Defense Review* din 2014 continuă tendința de menținere și dezvoltare a puterii militare americane în limitele bugetare mai mult sau mai puțin clare²⁶. Documentul promovează ca țintă deținerea capacității de a lua parte la un război, alături de „negarea” altei agresiuni simultan, spre deosebire de obiectivul clasic de purtare a două conflicte regionale simultan²⁷. Deplasarea centrului de greutate militar spre Pacific trebuie să continue, iar operații de stabilizare pe termen lung sunt considerate improbabile²⁸. Strategia anti-teroristă îmbină diplomația cu folosirea dronelor și a forțelor speciale²⁹. Forțele terestre urmează să fie reduse la circa 450.000 militari, flota ar putea să se limiteze la zece portavioane și aviația să renunțe la o serie de aparate, însă în text se argumentează că se va pune accent pe modernizare, capacitatea de proiecție și mobilitate³⁰.

Problemele bugetare reprezintă rezultatul unei combinații de factori: criza financiară din 2007-2008, acumularea istorică a deficitelor și datoriei publice americane, pachetele de salvare și stimulare aplicate de administrațiile Bush și Obama, investițiile sociale, creșterea bugetului apărării începând cu 2001 și caracteristicile acesteia, alături de modul de funcționare a sistemului politic și a structurii sociale. În creșterea bugetului apărării anterioară măsurilor de austeritate un rol important a fost jucat de cheltuielile sociale, alături de investițiile în tehnologie și de achiziții, în timp ce efectivele au rămas relativ constante³¹. În fundal se aflau costurile indirecte ale celor două conflicte din Afganistan și Irak, precum și o serie de trăsături generale ale societății americane. Concomitent, SUA investesc mai mult decât principalii săi competitori, ceea ce le

²⁴ *** *Sustaining U. S. Global Leadership*, pp. 2-3.

²⁵ *Ibid*, p. 7.

²⁶ *** *Quadrennial Defense Review*, Department of Defense, martie 2014, p. IV.

²⁷ *Ibid*, p. VI.

²⁸ *Ibid*, pp. VII-VIII.

²⁹ *Ibid*, p. VII.

³⁰ *Ibid*, pp. VIII-IX.

³¹ Todd HARRISON, *op. cit.*, octombrie 2013, pp. 15-20.

acordă o marjă de siguranță, iar bugetul militar constituie doar 4% din PIB, o valoare suportabilă.

Politica nucleară a administrației Obama a încercat, în 2013, să atingă un echilibru între controlul armamentelor, descurajare, modernizarea capabilităților și neproliferare³². Distrugerea reciproc asigurată rămâne fundamentul politicii nucleare, iar efectele sale, controlul calculat al crizelor și conflictelor locale se observă și în cazul evenimentelor din Ucraina. SUA au anunțat că pot reduce numărul focoarelor desfășurate sub limitele noului START cu aproximativ 500 de ogive³³. Un acord cu regimul de la Teheran, din noiembrie 2013, prevedea renunțarea la uraniul îmbogățit la niveluri considerate periculoase, în timp ce occidentali ar urma să reducă din sancțiuni, în așteptarea unui acord pe termen lung³⁴.

O altă preocupare a administrației Obama a constituit-o retragerea forțelor americane și aliate din Afganistan și predarea responsabilităților principale de securitate guvernului de la Kabul. S-au desfășurat o serie de negocieri cu autoritățile locale pentru menținerea unor forțe dincolo de termenul final, sfârșitul anului 2014. Din cauza divergențelor manifestate, SUA au început, la sfârșitul lunii februarie 2014, planificarea pentru o retragere completă³⁵.

SUA au coordonat acțiunile aliaților în timpul crizei ucrainiene, aflată încă în curs de desfășurare. Sprijinind noile

³² *** *Quadrennial Defense Review 2014*, Department of Defense, martie 2014, p. X, 13-14, 32; vezi și *** *Nuclear Posture Review Report*, Department of Defense, aprilie 2010.

³³ *** “Nuclear Weapons Employment Strategy of the United States”, Casa Albă, 19 iunie 2013, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/fact-sheet-nuclear-weapons-employment-strategy-united-states>; Hans M. Kristensen, “Falling Short of Prague: Obama’s Nuclear Weapons Employment Policy”, *Arms Control Association*, Septembrie 2013, http://armscontrol.org/act/2013_09/Falling-Short-of-Prague-Obamas-Nuclear-Weapons-Employment-Policy.

³⁴ David JACKSON, “Obama: Iran nuclear deal starts Jan. 20”, *USA Today*, ianuarie 2013, <http://www.usatoday.com/story/news/nation/2014/01/12/obama-iran-nuclear-deal-jan-20/4440539/>.

³⁵ Spencer ACKERMAN, Dan ROBERTS, “Obama orders Pentagon to prepare for full troop withdrawal from Afghanistan”, *The Guardian*, 25 februarie 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/25/obama-pentagon-us-troops-withdrawal-afghanistan>.

autorități de la Kiev, Washington-ul a adoptat o serie de sancțiuni îndreptate împotriva oficialilor ruși. Degradarea relațiilor cu Moscova pare a contrazice așteptările anterioare ale administrației americane, mai multe politici de securitate fiind direct influențate, cum ar fi „pivotalul” spre Asia sau cooperarea în comeniul controlului armamentelor și neproliferării nucleare³⁶. Tensiunile est-europene au fost precedate de evoluțiile din conflictul intern sirian³⁷.

În concluzie, America de Nord reprezintă o regiune pașnică, un centru comercial și cultural internațional și un spațiu fundamental din punct de vedere politic. SUA rămân principalul actor pe scena internațională, datorită resurselor de putere, politicilor urmărite și a structurii de alianțe și de cooperare internațională pe care o sprijină. Principalele vulnerabilități provin din dificultățile financiare și bugetare, alături de impactul major al politicii interne asupra dezbaterilor strategice americane și din dilemele de dezvoltare ale Mexicului. Pentru SUA, poziția, comportamentul și slăbiciunile potenților rivali limitează capacitatea unor acțiuni ostile de anvergură, chiar dacă crize regionale pot afecta interesele și valorile americane, cum se întâmplă acum în Ucraina. Terorismul și proliferarea armelor de nimicire în masă, alături de tensiunile dintre actorii majori de pe scena internațională rămân principalele amenințări la adresa securității SUA.

³⁶ Mark LANDLER, Annie LOWERY, Steven Lee MYERS, “Obama Steps Up Russia Sanctions in Ukraine Crisis”, 20 martie 2014, <http://www.nytimes.com/2014/03/21/us/politics/us-expanding-sanctions-against-russia-over-ukraine.html>.

³⁷ ***, “Q&A: Syria chemical weapons disarmament deal”, *BBC*, 30 ianuarie 2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23876085>.

AMERICA LATINĂ ȘI CARAIBE

dr. Alexandra Sarcinschi

America Latină și Caraibe reprezintă, dincolo de un spațiu geografic, un spațiu comunitar care, însă, este caracterizat de puternice contraste politice, economice și militare. Mai mult, din punct de vedere geopolitic, același spațiu care este orientat spre integrare comunitară prezintă caracteristici contradictorii: de la parteneriat cu SUA și chiar cu NATO, la reacții negative și lipsă de încredere față de acești doi actori internaționali. Interesele strategice în această regiune nu sunt doar ale SUA și, mai slab observabile, ale NATO, ci și ale altor mari puteri precum Federația Rusă, China și India.

SUA urmăresc în special de problemele economice, politice, de securitate și umanitare, proximitatea geografică constituind unul dintre factorii ce determină acest interes. Relațiile dintre SUA și statele Americii Latine și Caraibe comportă atât beneficii de ambele părți, cât și provocări de securitate. Pe de o parte, au fost semnat acorduri de liber schimb cu 11 țări din regiune, iar Mexic și Venezuela furnizează SUA aproximativ o treime din volumul petrolului importat, în timp ce SUA s-au angajat să participe la eforturile de răspuns la dezastrele naturale din regiune. Pe de altă parte, însă, SUA se confruntă cu provocări de securitate ce emerg din această regiune: de la regimuri politice nedemocratice (Cuba), la migrație ilegală, trafic de droguri și crimă organizată. În acest sens, Administrația Obama a stabilit patru piloni ai politicii americane față de America Latină și Caraibe: promovarea oportunităților economice și sociale, asigurarea securității cetățenilor, întărirea instituțiilor eficiente pentru guvernare democratică și asigurarea unui viitor al energetic curat³⁸.

³⁸ Mark P. SULLIVAN, *Latin America and the Caribbean: Key Issues for the 113th Congress*, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, February 15, 2014, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R42956.pdf>.

Interese în regiune au și alte mari puteri, considerate în devenire, precum cele cărora li s-a alăturat Brazilia în grupul BRICS, anume Federația Rusă, India, China și Africa de Sud. Primele trei țări enumerate se detașează net față de Brazilia și, mai ales, Africa de Sud atât din punct de vedere economic, cât și militar. Mai mult, între aceste țări există dezacorduri pe probleme precum reforma ONU (Rusia și China sunt membri permanenți ai Consiliului de Securitate, în timp ce India, Brazilia și Africa de Sud aspiră la acest statut), dar și dispute istorice (China-India și China-Rusia). Cu toate că BRICS este, de fapt, un grup eterogen, pot fi identificate și interese comune ce sunt circumscrise jocurilor de putere de la nivel internațional ce urmăresc întărirea multipolarității concomitent cu transferul de putere dinspre emisfera vestică spre cea estică. În prezent, există mai multe puncte de vedere asupra actualului sistem internațional ce este definit fie ca multipolar, fie ca policentric, nonpolar sau chiar ca uni-multipolar, concomitent cu derularea unor dezbateri aprinse asupra oportunității de a mai folosi termenul de superputere. În toate aceste dezbateri, în special în ceea ce privește multipolaritatea și uni-multipolaritatea, BRICS – ca state separate, dar unite de o serie de interese comune – ocupă un loc central, în ciuda faptului că diferențele dintre cele cinci țări sunt evidente și, mai mult, sunt acompaniate de dezacorduri între unele dintre ele ce par a fi ireconciliabile. În acest context, putem afirma că BRICS, ca forum, va continua să funcționeze la nivel formal, însă, atâta vreme cât cel puțin trei dintre cei cinci membri au aspirații de sine stătătoare în ceea ce privește statutul de mare putere, nu va reuși să realizeze nici gradul de omogenitate și nici coerența acțională, cu rezultate vizibile, despre care se vorbește în declarațiile oficiale ale summiturilor de până acum.

În ceea ce privește interesele țărilor BRICS în America Latină (exceptând, evident, Brazilia), Federația Rusă dorește extinderea legăturilor tradiționale cu guvernele de stânga, ideologie ce se extinde în ultimii ani în țările Americii Latine. Există chiar și sprijin față de acțiunile Rusiei în Crimeea, în timp ce sancțiunile americane și cele ale Uniunii Europene sunt criticate (Venezuela³⁹). Cu toate

³⁹ 18 martie 2014, președintele Venezuelei, într-un interviu radiofonic săptămânal, și-a exprimat opinia conform căreia „vor să îngrădească Rusia și să o

acestea, aceleași țări sunt sceptice și resping planurile Rusiei de a-și extinde prezența navală în America Latină prin acces la porturile din regiune. Atât Venezuela, cât și Nicaragua consideră că asemenea măsuri sunt anticonstituționale și că va fi permis doar accesul în scop umanitar sau de instruire. Opinia generală este că demersurile Rusiei de a identifica acces la porturi, dar și la bazele aeriene pentru realimentare fac parte din programul de modernizare militară al cărei scop este să demonstreze capacitatea Federației de a acționa ca un actor global.

China este unul dintre actorii care, în ultimii ani, și-au orientat parte din interese către America Latină în special pentru a deschide noi piețe, dar și pentru a demonstra statutul de mare putere în geopolitica globală. Din punct de vedere economic, interesele celor două părți sunt complementare, dar nu în toate piețele deoarece exporturile chinezești afectează negativ producătorii mexicani și din America Centrală, unde forța de muncă este ieftină. Din punct de vedere geostrategic, China nu pare a dori să concureze și să provoace interesele strategice al SUA în regiune, însă țările latino-americane resimt reducerea efectului eforturilor americane în multe dintre domeniile de intervenție, de la democratizare la protecția mediului, ca urmare a aplicării unui model diferit de relaționare cu autoritățile locale⁴⁰.

Anul 2013 a adus și întărirea relațiilor Americii Latine cu Uniunea Europeană. Primul Summit comun de la Santiago (Chile) din 26-27 ianuarie 2013 s-a finalizat prin adoptarea unui Plan de acțiune UE-CELAC (Comunitatea Statelor Americii Latine și Caraibelor) 2013-2015, ce identifică instrumentele și activitățile despre care se consideră că, dacă vor fi corect implementate, vor conduce la rezultate pozitive în următoarele domenii: știință, cercetare, inovare și tehnologie; dezvoltare durabilă, mediu, schimbarea climei, biodiversitate și energie; integrare regională și interconectivitate pentru promovarea incluziunii și coeziunii sociale;

slăbească, să o sfărâme, să o distrugă” – conform Nicole GOEBEL, *Putin's power paly embraces Latin America*, Deutsche Welle, 24.03.2014, <http://www.dw.de/putins-power-plaz-embraces-latin-america/a-7516572>.

⁴⁰ Richard FEINBERG, „China, Latin America, and the United States: Congruent Interests or Tectonic Turbulence?”, în *Latin American Research Review*, Vol. 46, No. 2, Latin American Studies Association, 2011.

migrație; educație și angajarea forței de muncă pentru promovarea incluziunii și coeziunii sociale; problema mondială a drogurilor; gen; investiții și antreprenariat pentru dezvoltare durabilă⁴¹. De asemenea, au fost semnate acorduri cu țările din regiune, ce vor deveni efective în curând⁴²: acorduri de asociere cu Chile și Mexic, parteneriate strategice cu Brazilia și Mexic; acord de comerț cu Peru și Columbia. În ultimul deceniu, UE a constituit al doilea partener comercial pentru regiune (6,3% din schimburile UE și 13% din schimburile Americii Latine), principalul investitor străin (385 miliarde euro prin Fondul pentru Investiții Directe Externe, o sumă mai mare decât cea destinată Rusiei, Chinei și Indiei împreună) și unul dintre principalii furnizori de asistență pentru dezvoltare (2,7 miliarde euro prin Instrumentul pentru Dezvoltarea Cooperării pentru America Latină 2007-2013)⁴³.

Se observă că problematica integrării regionale ocupă un loc central în preocupările internaționale referitoare la viitorul Americii Latine și Caraibelor. De altfel, întregul spațiu trece în prezent printr-o nouă etapă de integrare regională declanșată în anul 2010 odată cu crearea Comunității Statelor Americii Latine și Caraibelor (CELAC, acronim în limba spaniolă), ce a reunit o serie de instanțe regionale precum Grupul de la Rio și Summitul pentru Integrare și Dezvoltare al Americii Latine și Caraibelor.

Această formă de integrare are o puternică dimensiune geografică incluzivă și fără restricții: de la Mexic din America de Nord, la statele Americii Centrale și regiunea Caraibelor și până în America de Sud. Este vorba despre 33 de țări cu cinci limbi oficiale diferite: spaniolă (Argentina, Bolivia, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, Rep. Dominicană, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexic, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay și Venezuela) portugheza (Brazilia), franceza (Haiti), engleza (Antigua și Barbuda, Bahamas, Barbados, Belize, Dominica, Grenada, Saint Kitts și Nevis, Saint Vincent și Grenadine, Trinidad și Tobago) și

⁴¹ Council of the European Union, *EU-CELAC Action Plan 2013-2015*, EU-CELAC Summit, Santiago de Chile, 26-27 January 2013, http://www.eeas.europa.eu/la/summits/docs/2013_santiago_summit_eu-celac_action_plan_en.pdf.

⁴² Conform EU External Action, *EU Relations with Latin America*, April 2014, http://eeas.europa.eu/la/index_en.htm.

⁴³ Idem.

olandeză (Surinam). Dintre aceste țări, 12 sunt din America de Sud, ceea ce reprezintă aproximativ 87% din suprafața agregată a țărilor Comunității și aproximativ 68% din populația totală a aceluiași țări.

Cea de-a doua dimensiune a integrării CELAC este cea a parteneriatului și incluziunii bazate pe respectarea pluralității politice. La începutul acestui an, în cadrul summitului din Cuba (28-29 ianuarie 2014), a fost semnată Declarația de la Havana, prin care este recunoscut dreptul inalienabil al celor 33 de state membre de a își alege propriul sistem politic, economic, social și cultural⁴⁴. De asemenea, Declarația reprezintă și un angajament pentru transformarea regiunii într-o zonă a păcii și pentru rezolvarea pașnică a disputelor fără a interveni în afacerile interne ale altor țări. Semnarea acestui document a fost dezaprobată public de către SUA, ce au acuzat CELAC de negarea principiilor democratice prin desfășurarea summitului regional în Havana, capitala Cubei⁴⁵.

CELAC are și o a treia dimensiune principală de integrare ce presupune acceptarea diversității economice, a disparităților între modelele și nivelurile de dezvoltare ale țărilor membre, dar și între diversele tipuri de integrare pe piața internațională. În același timp cu integrarea în Comunitate, se desfășoară și un proces regional de integrare circumscris doar Americii de Sud, prin Uniunea Națiunilor Sud-Americane (UNASUR), uniune interguvernamentală formată în anul 2008 (fosta Comunitate Sud-Americană) ce înglobează două uniuni vamale existente: Piața Comună a Sudului (MERCOSUR) și Comunitatea Andină a Națiunilor (CAN). Statele membre sunt Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Ecuador, Guiana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, Venezuela. Scopul acestora este de a forma o comunitate după modelul Uniunii Europene, inclusiv de a adopta o monedă comună, de a avea un parlament comun și un pașaport unic. Termenul convenit pentru realizarea acestor obiective este anul 2019.

⁴⁴ CELAC, *Havana Declaration. II CELAC Summit*, 28-29.01.2014, http://celac.cubaminrex.cu/sites/default/files/ficheros/havana_declaration_celac.pdf.

⁴⁵ El Universal, *Washington: CELAC betrays democratic principles by supporting Cuba*, Friday January 31, 2014, <http://www.eluniversal.com/internacional/140131/washington-celac-betrays-democratic-principles-by-supporting-cuba>.

Astfel de inițiative reprezintă un pas către consolidarea păcii și stabilității în regiune, însă probleme precum *traficul cu droguri, traficul cu arme și cel cu oameni* rămân active. În prezent, situația este cu atât mai gravă cu cât permanentele probleme legate de *sărăcie și inegalitate socială* coexistă cu *creșterea nivelului de delincvență și crimă*. Aceste probleme sunt corelate dimensiunilor principale ale securității: politică, economică, socială, militară și de mediu.

În ceea ce privește *dimensiunea politică*, chiar dacă regiunea se confruntă cu provocările de securitate enumerate mai sus, putem aprecia că, în prezent, în America Latină se înregistrează cel mai ridicat număr de țări cu guvernări democratice din ultimele două decenii⁴⁶. Conform Freedom House, Americile (incluzând aici și Canada și Statele Unite ale Americii) se află pe locul doi în lume, după Europa Occidentală, în ceea ce privește nivelul de libertate și cel de respectare a drepturilor omului⁴⁷, cu toate că trebuie subliniat faptul că în unele țări – precum Cuba, Mexic sau Haiti – se manifestă *o tendință de creștere a violențelor și criminalității*. Alte aspecte ale nerespectării drepturilor omului se referă la amenințări la libertatea presei, inclusiv violențe împotriva jurnaliștilor, încălcarea dreptului la asociere și adunare⁴⁸.

Pe de altă parte, conform Indexului Statelor Eșuate, dintre cele 29 de țări din regiune analizate în anul 2013, o țară (Haiti) se află în categoria „alertă înaltă”, două (Columbia și Bolivia) – în categoria „avertizare foarte înaltă”, 13 (Cuba, Rep. Dominicană, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Paraguay, Peru, Venezuela, Guyana, Mexic, Surinam) – în categoria „avertizare înaltă”, patru (Belize, Grenada, Jamaica, Trinidad și Tobago) – în categoria „avertizare”, cinci – în categoria „mai puțin stabile” (Brazilia, Panama, Antigua și Barbuda, Bahamas, Barbados), trei

⁴⁶ A se vedea: Mark P. SULLIVAN, *op. cit.*, 2014; Satya R. Pattnayak, „Emerging Trends in Latin America, Rise of Brazil and Potential for India”, în *Indian Foreign Affairs Journal*, Vol. 8, No. 1, January-March 2013, pp. 66-79, ProQuest; Elsa LLENDERROZAS, „Latin America Foreign Policy and the Community of Latin American and Caribbean States”, în *Austral: Brazilian Journal of Strategy and International Relations*, Vol. 2, No. 4, Jul.-Dec. 2013, pp. 175-196, ISN Ethz.

⁴⁷ Conform Freedom House 2013 <http://www.freedomhouse.org/regions/americas#U246M03ejs0>.

⁴⁸ Idem.

(Argentina, Chile, Costa Rica) – în categoria „stabile” și doar o țară (Uruguay) se află plasată în categoria „foarte stabile”⁴⁹. Analizând evoluția acestor state în Index, putem formula concluzia că în ultimii trei ani au fost înregistrate evoluții pozitive pentru aproximativ 60% dintre aceste țări, ceea ce ne permite să *prognostim menținerea, chiar îmbunătățirea nivelului de stabilitate politică în regiune*. Evident, acest lucru depinde și de rezultatele alegerilor ce vor avea loc în anul 2014 în nouă dintre acestea: Costa Rica, El Salvador, Panama, Columbia, Brazilia, Uruguay, Bolivia, Antigua și Barbuda și Dominica⁵⁰.

Din punct de vedere *economic și social*, America Latină și Caraibe este un spațiu al contrastelor. Este vorba despre discrepanțe de dezvoltare după cum reiese, de exemplu, din comparația produsului intern brut pe cap de locuitor din Bahamas, cel mai ridicat, cu cel înregistrat în Haiti, cel mai scăzut: la nivelul anului 2013, PIB/cap locuitor în Bahamas era de 32.000 dolari americani în timp ce în Haiti – 1.300 dolari americani⁵¹. De asemenea, și în ceea ce privește rata șomajului există decalaje adânci între țările comunității latine: de la 3,6% în Peru (estimare) la 40,6% în Haiti (estimare)⁵². Mai mult, în anul 2013 și începutul acestui an, s-au înregistrat mișcări sociale, cea din luna februarie din Venezuela fiind de mare amploare.

Analizând Indicele Dezvoltării Umane (IDU) pentru anul 2012, CELAC înregistrează o valoare medie de 0,741, în condițiile în care dintre cele 208 țări și regiuni analizate, Norvegia are cea mai înaltă valoare a IDU, de 0,955, în timp ce Niger are cea mai redusă valoare, de 0,304. Dintre țările CELAC, Chile înregistrează cea mai înaltă valoare a IDU (0,819), iar Haiti pe cea mai scăzută (0,456)⁵³.

⁴⁹ Indexul Statelor Eșuate analizează stabilitatea a 178 de țări, plasându-le în următoarele 11 categorii: alertă foarte înaltă, alertă înaltă, alertă, avertizare foarte înaltă, avertizare înaltă, avertizare, mai puțin stabilă, stabilă, foarte stabilă, durabilă, foarte durabilă. URL: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable>.

⁵⁰ Conform Mark P. SULLIVAN, *op. cit.*, 2014, p. 5.

⁵¹ Conform CIA, *The World Factbook 2014*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

⁵² Idem.

⁵³ UN Development Programme (UNDP), *Regional Human Development Report 2013-2014. Citizen Security with a Human Face: Evidence and Proposals for Latin America*, New York, 2013, <http://www.latinamerica.undp.org> și UNDP, *Human*

Preconizăm pe termen scurt o menținere a actualei situații economice și sociale, în pofida numeroaselor programe pe care SUA și ONU doresc să le implementeze în regiune. Unul dintre factorii ce ar putea împiedica reușita acestora este expansiunea economică chineză menționată mai sus, ce afectează masiv forța de muncă și piața bunurilor de larg consum din Americi.

Un alt aspect problematic al dimensiunilor economică și socială ale securității este cel al migrației. În peste 70% dintre țările acestei regiuni se înregistrează la începutul acestui an o rată netă a migrației negativă, cu valori deosebit de mari în Guyana (-9,6), Saint Vincent and the Grenadines (-9,6), El Salvador (-8,44) și Trinidad și Tobago (-6,42), nu doar pentru America Latină, ci și pentru întreaga lume (Guyana ocupă locul 8 în lume)⁵⁴. Destinația cea mai populară este America de Nord (25,9 milioane persoane), urmată de țările Americii Latine și Caraibelor (5,4 milioane persoane) și Europa (4,5 milioane persoane)⁵⁵. De altfel, coridorul Mexic – SUA este primul într-un clasament al primelor zece coridoare ale migrației sud-nord realizat de Departamentul pentru Probleme Economice și Sociale al ONU⁵⁶. Numărul mare de imigranți ridică numeroase provocări de securitate pentru țările de origine, dar și pentru cele de destinație. Complexitatea acestora este extrem de ridicată, întrucât ele sunt corelate cu aproape toate dimensiunile securității. Dimensiunea socială a securității este, însă, cea mai expusă, fluxurile de imigranți putând afecta stabilitatea socială, identitatea culturală, caracteristicile demografice, nivelul de trai, respectarea drepturilor omului și spori nivelul criminalității organizate în țara de destinație. În același timp, țările de origine pot înregistra și ele probleme, precum îmbătrânirea populației și scăderea producției prin emigrarea forței de muncă (în special fenomenul *brain drain*). Totuși, migrația, mai ales imigrația

Development Index and its components, <https://data.undp.org/dataset/Table-1-Human-Development-Index-and-its-components/wxub-qc5k>.

⁵⁴ Conform CIA, *The World Factbook 2014*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

⁵⁵ UN Population Division, *International Migration 2013: Migrants by origin and destination*, September 2013, p. 2, http://www.un.org/en/ga/68/meetings/migration/pdf/International%20Migration%202013_Migrants%20by%20origin%20and%20destination.pdf.

⁵⁶ Idem.

ca forță de muncă, poate fi sursa dezvoltării economice, a creșterii nivelului de trai al cetățenilor țării de destinație și, în consecință, a securității economice a acestora.

Dimensiunea militară a securității Americii Latine și Caraibelor poate fi analizată în principal prin indicatori precum evoluția cheltuielilor pentru apărare, efectivele militare active, proliferarea armelor de distrugere în masă, formele de integrare militară regională și disputele teritoriale. Ca linie generală, întrucât țările din regiune au o lungă istorie a implicării militarilor în viața politică și socială, în prezent se încearcă disocierea acestora de problemele interne de securitate la nivelul percepției și reprezentării în fața opiniei publice⁵⁷.

Analiza bugetelor alocate apărării în întreaga lume dezvăluie un fapt surprinzător: în ultimii ani, bugetele SUA și cele ale statelor europene au scăzut, în timp ce alocările bugetare pentru apărare în statele latin-americe au crescut. În anul 2012, cheltuielile pentru apărare agregate în regiune au atins aproximativ 60 de miliarde dolari americani (USD), dintre care 84% sunt reprezentați de cheltuielile pentru apărare ale Argentinei, Braziliei, Chile, Columbiei și Mexicului⁵⁸. Anul 2013 a adus aceeași tendință de creștere a bugetelor apărării, exceptând *Brazilia* unde s-a înregistrat o scădere de 0,6 miliarde USD. Pentru celelalte țări, tendința este pozitivă, după cum se poate vedea în următorul tabel, ce include, comparativ, și efectivele armate ale acestor țări raportate la numărul populației, dar și efectivele paramilitare:

⁵⁷ Ben ZALA, *Looking for Leadership: Sustainable Security in Latin America and the Caribbean*, Norwegian Peacebuilding Center and The Oxford Research Group, 2013, http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/b4a3bcd70b445cf6ff3aea78bf91c1ba.pdf.

⁵⁸ Conform Center for Strategic and International Studies, Defense Industrial Initiative Group, *Latin American Defense Spending Trends (02/11/2013)*, 2013, <http://www.csis.org/isp/dhg>.

Nr. crt.	Țară	Bugetul apărării (mld. USD)		Efective armate active	Efective para-militare	Numărul populației
		2012	2013			
1	Argentina	4,86	5,1	73.100	31.250	42.610.981
2	Brazilia	35,30	34,70	318.500	395.000	201.009.622
3	Chile	4,27	4,59	61.400	44.700	17.216.945
4	Columbia	6,21	7,02	281.400	159.000	45.745.783
5	Mexic	5,24	5,78	270.250	59.500	116.220.974

Tabel: Indicatori militari principali ai țărilor cu primele cinci bugete ale apărării din America Latină și Caraibe⁵⁹

Forțele armate argentiniene sunt configurate tipului de război clasic dintre două state. În prezent, se desfășoară un program de restructurare și reechipare a forțelor, însă, în ciuda măririi bugetare, capitolul de achiziții este în continuare subfinanțat. De asemenea, în ultimul an au fost dezvoltate și misiunile de luptă împotriva drogurilor ilegale.

În, deși bugetul apărării a scăzut în anul 2013, Brazilia este în continuare țara cu cele mai mari sume alocate apărării din regiune, dar și cea mai capabilă putere militară latin-americană. Oficialitățile acordă o mare atenție dezvoltării bazei industriale, concomitent cu bugetarea crescută a cercetării pentru sectorul aerospațial al apărării. Abordarea braziliană asupra apărării pornește de la premisa că aceasta este, prin tradiție și convingere, o țară care sprijină pacea. În ceea ce privește principiile după care se ghidează în afacerile externe, Brazilia adoptă o postură non-intervenționistă, în apărarea păcii și de rezolvare pașnică a conflictelor⁶⁰. Strategia națională de apărare este considerată inseparabilă de strategia națională de dezvoltare, aceasta din urmă determinând-o pe prima, care, la rândul său, furnizează protecție pentru implementarea celei din urmă. Cel mai nou document programatic în sfera apărării, *Carta Albă a Apărării Naționale* (iulie 2012), reafirmă principiul non-intervenției, politica externă a Braziliei fiind orientată către vecinătatea geopolitică

⁵⁹ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2014*, Routledge, London, 2014, pp. 355-410.

⁶⁰ Brazilian Government, Ministry of Defense, *National Strategy of Defense. Peace and Security for Brazil*, 2008, p. 8, http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf.

imediată: America de Sud, sudul Oceanului Atlantic și coasta de vest a Africii. Problemele de securitate ce preocupă spațiul euro-atlantic de peste un deceniu – traficul de droguri, pirateria, amenințările cibernetice, terorismul internațional, conflictele pentru resurse etc. – sunt considerate „noi teme” a căror importanță nu este precizată⁶¹. În contextul regional, Brazilia este privită ca cea mai capabilă putere militară ce continuă să își dezvolte forțele armate și, în special, capacitatea de proiecție a puterii.

Chile își orientează misiunile armatei preponderent spre apărarea suveranității și integrității teritoriale. În prezent, se desfășoară un proces de restructurare și reechipare a forțelor, dar care considerăm că va fi afectat negativ de creșterea economică slabă, ceea ce va putea duce la modificarea sau chiar la renunțarea la unele programe.

În ceea ce privește Columbia, principalele misiuni ale Forțelor Armate vizează contrainsurgența și lupta împotriva drogurilor ilegale. Astfel, oficialitățile au înregistrat succes în campania împotriva FARC (Forțele Armate Revoluționare ale Columbiei), iar convorbirile de pace stabilite în anul 2012 au continuat și în 2013. Columbia este susținută puternic de către SUA în termeni de echipament și instruire, în special în ceea ce privește lupta împotriva narcoticelor. Putem considera că, dacă ostilitățile FARC vor fi stopate, Forțele Armate columbiene vor fi restructurate pentru a ieși din tiparul luptei de contrainsurgență.

În fine, în Mexic, oficial, Forțele Armate au misiuni de apărare națională tradiționale, dar nu își dezvoltă capacitățile pentru război convențional. Dimpotrivă, lupta împotriva cartelurilor de droguri a devenit principala misiune a militarilor. Planurile noii conduceri a țării includ înființarea Jandarmeriei Naționale, însă de la cifra inițială de 10.000 de activări în acest sens, s-a ajuns la 5.000 de persoane, iar la începutul acestui an se discută despre renunțarea la acest plan. O problemă foarte importantă în ceea ce privește armata mexicană este constituită de dezertări cauzate de condițiile proaste de instruire și de protecția socială redusă și, chiar dacă programele guvernamentale încearcă să rezolve această situație, perspectivele nu sunt

⁶¹ República Federativa do Brasil, *Livro Branco de Defesa Nacional*, 2012, p. 28, <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>.

încurajatoare în condițiile în care creșterea economică este în scădere continuă în ultimii trei ani⁶².

*Ca o tendință generală în ceea ce privește forțele armate ale acestor cinci țări, ce se va menține și în anul următor, se poate observa că mare parte a cheltuielilor pentru apărare sunt folosite pentru a finanța operațiile circumscrise sferei securității naționale, creșterea salariilor pentru a reduce gradul de corupție, achiziționarea de armament ușor și muniții în detrimentul importurilor de sisteme străine și dezvoltarea unei baze industriale militare naționale.*⁶³

Referitor la problematica armelor de distrugere în masă, în special a celor nucleare, America Latină și Caraibe este definită încă din anul 1967 ca Zonă Liberă de Arme Nucleare prin Tratatul de la Tlateloco. Tratatul furnizează un control cuprinzător și un mecanism de verificare eficient a căror aplicare este supravegheată de către Agenția pentru Interzicerea Armelor Nucleare în America Latină și Caraibe, cu sediul în Mexic. Există și două protocoale la acest Tratat ce vizează cooperarea în acest domeniu cu SUA, Franța, Marea Britanie, Norvegia, China și Rusia.

Ca forme de integrare militară regională, funcționează în cadrul UNASUR Consiliul Sud-American al Apărării (CDS) a cărui înființare a fost propusă de Venezuela și Brazilia pentru a furniza un mecanism regional de securitate, cooperare militară și apărare regională. Nu este vorba despre o alianță politico-militară de tipul NATO, ci despre un aranjament de securitate prin cooperare menit fortificării cooperării militare multilaterale, promovării măsurilor de consolidare a încrederii și securității și promovării schimburilor în industria de apărare.⁶⁴ Deși, inițial, Columbia nu s-a alăturat CDS din cauza legăturilor militare puternice pe care le are cu SUA, în anul 2008 a devenit membră a Consiliului. Anul 2013 a adus o reafirmare a poziției Columbiei în plan geostrategic, această țară semnând un acord de cooperare cu NATO, *Acord asupra securității informațiilor*

⁶² Conform CIA, *The World Factbook 2014*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

⁶³ Conform Center for Strategic and International Studies, Defense Industrial Initiative Group, *Latin American Defense Spending Trends (02/11/2013)*, 2013, <http://www.csis.org/isp/dhg>.

⁶⁴ Conform <http://www.unasursg.org>.

(25 iunie 2013), care, chiar dacă nu recunoaște formal această țară ca partener al Alianței, constituie un prim pas spre cooperare în domeniul securității⁶⁵. Semnarea acordului a reaprins tensiunile existente între Columbia și vecinii săi, Venezuela și Ecuador (în anul 2008, a existat suspiciune asupra derulării unei operații militare columbiene pe teritoriul ecuadorian) și, mai mult, a întâmpinat opoziția Boliviei, dar și a Braziliei care este considerată una dintre „țările prietene” ale SUA și Europei. Acest acord nu constituie, totuși, primul pas al NATO în America Latină: în afară de SUA, care au desfășurat numeroase exerciții militare și operații multinaționale în scopul combaterii traficului cu droguri împreună cu „țări prietene” precum Columbia și Mexic, și Marea Britanie s-a implicat în același tip de operații⁶⁶. De asemenea, țări sud americane au participat și încă participă în operații NATO: Argentina în SFOR și KFOR, Chile în SFOR⁶⁷, iar San Salvador – cu 13 militari la ISAF⁶⁸.

La nivelul CDS, anul 2013 a însemnat continuarea procesului de implementare a metodologiei pentru asigurarea transparenței stocurilor militare (2 septembrie 2013, al II-lea exercițiu de implementare), ce presupune existența unei definiții comune a stocurilor militare și a unei metodologii standardizate pentru prezentarea informațiilor referitoare la acestea⁶⁹.

Un alt moment important pentru CDS a fost reprezentat de semnarea de către Argentina și Brazilia a Declarației de la Buenos Aires asupra necesității de a încuraja cooperarea în domeniul apărării cibernetice (13 septembrie 2013). Declarația reafirmă angajamentul de a construi o identitate de apărare a Americii de Sud luând în calcul caracteristicile subregionale și naționale ale statelor de pe continent.

⁶⁵ Conform NATO News, *NATO and Colombia open channel for future cooperation*, 2013, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_101634.htm.

⁶⁶ Alex SANCHEZ, *Geopolitical Considerations of the NATO-Colombia Cooperation Agreement*, 2014, <http://www.e-ir.info/2014/02/28/geopolitical-considerations-of-the-nato-colombia-cooperation-agreement>.

⁶⁷ Conform NATO, *NATO's relations with partners across the globe*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49188.htm?selectedLocale=en.

⁶⁸ Conform NATO ISAF, *Troop numbers and contributions*, 1st of April, 2014, <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php>.

⁶⁹ Conform <http://www.ceedcds.org.ar>.

Un alt indicator important al dimensiunii militare a securității spațiului latino-american este cel al existenței disputelor teritoriale. Argentina continuă să revendice Insulele Falkland (Malvine) administrate de către Marea Britanie, dar și teritorii în Antarctica, ceea ce se suprapune revendicărilor britanice și chilene. Brazilia se află în dispută cu Uruguay asupra Insulei Braziliera, iar la granița cu Paraguay și Argentina există o zonă neguvernabilă caracterizată de spălare de bai, trafic de arme și narcotice și strângere de fonduri pentru organizațiile extremiste. De asemenea, probleme la frontieră există și în Columbia, Cuba, Peru, Ecuador, Rep. Dominicană, Guatemala, Costa Rica, Bolivia, Panama, El Salvador, Honduras și Nicaragua⁷⁰, însă considerăm că *niciuna dintre acestea nu va escalada în conflict armat în anul 2014.*

Dimensiunea de mediu a securității adaugă noi provocări de securitate în regiune: de la vulnerabilitate în fața efectelor schimbării climatice la distrugerea terenurilor agricole din cauza neglijenței populației rurale. Studiile în domeniu⁷¹ concluzionează că, în absența unei culturi a echității și protecției sociale, *schimbarea climaterică va exacerba conflictele pentru accesul la resurse în special în zonele rurale și, deși nu sunt foarte vizibile în media, au potențialul de a se transforma în conflicte violente.*

În concluzie, în ceea ce privește prognoza strategică asupra spațiului Americii Latine și Caraibelor, considerăm că *nu există posibilitatea producerii unui schimbări strategice și nici a unui șoc de aceeași natură, decât în măsura în care acesta se produce în exteriorul spațiului analizat.* Este posibilă o încercare de creștere a influenței Federației Ruse și Chinei în regiune, ca urmare a intenției acestor doi actori de afirmare a statutului de mare putere, în special în ceea ce privește primul caz.

În ceea ce privește țările din regiune, acestea se află pe *traectoria integrării regionale care, în ciuda discrepanțelor de dezvoltare, se va derula și în anul 2014, dar într-un ritm ce va depinde de rezultatul alegerilor din acest an.* Din păcate, nici în anul de față *nu prognozăm că vor fi înregistrate progrese notabile în ceea ce privește lupta împotriva traficului cu droguri și nici în ceea ce*

privește eradicarea sărăciei. La nivel regional, *Brazilia și Venezuela vor continua creșterea puterii și influenței* dat fiind că Brazilia constituie una dintre primele zece economii în expansiune ale lumii, iar Venezuela dispune de cea mai mare rezervă de petrol din lume.

⁷⁰ CIA.

⁷¹ Ben ZALA, *op. cit.*, 2013.

EUROPA OCCIDENTALĂ

dr. Mihai Zodian

Poziția geografică a Europei Occidentale încurajează, în anumite condiții, pluralismul social și dezvoltarea comerțului, intern și extern⁷². În același timp, ea este puternic afectată de evoluțiile politico-militare și sociale din Europa de Est, Africa de Nord și Orientul Mijlociu. Printre acestea, se numără instabilitatea politico-militară, crize regionale, conflicte, dependența energetică, terorism și alte fenomene.

Regiunea găzduiește unele dintre cele mai bogate și puternice societăți ale lumii, care se remarcă prin forme de organizare atipice: state puternice, organizații supranaționale, ca UE și relații transatlantice, exemplificate în domeniul securității prin NATO și prin absența unui conflict major de aproape 70 de ani, într-o regiune istoric intens beligenă. Majoritatea țărilor din regiune sunt membre ale NATO și UE, cu excepția Irlandei, Maltei, Elveției, Austriei, Suediei și Finlandei pentru prima instituție și a Norvegiei și Elveției, pentru a doua.

Identitar, Europa Occidentală este nucleul unei civilizații și culturi cu origini cel puțin în Evul Mediu sau în Antichitatea greco-romană, care include și SUA și traversează momentan un proces de supranaționalizare a valorilor politice și de individualizare a celor sociale⁷³. Una dintre diviziunile ideologice se referă la structura viitoare a Uniunii, supra-stat federativ sau formulă de cooperare intensificată între actorii naționali, cu rezerva că, atașamentele identitare fiind multiple, între cele două tendințe sunt posibile compromisuri și suprapunerii. Combinația dintre crizele economice și chestiunile identitare a stimulat ascensiunea a ceea ce în eurojargon

⁷² Vezi Niall FERGUSON, *Civilizația. Vestul și restul*, Editura Polirom, Iași, 2011.

⁷³ Jacques Le GOFF, *Evul Mediu și nașterea Europei*, Editura Polirom, Iași, 2005; Ronald Ingelhart, „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies”, *The American Political Science Review*, December 1971.

se cheamă „euroscepticism”, critica integrării, dar și micro-naționalismele, exemple recente fiind Catalonia, Scoția sau propunerile de secesiune ale unor grupuri din nordul Italiei⁷⁴.

Economic, actorul sau instituția dominantă este UE, unde, în modalități complexe de interacțiune, elitele europene, statele, organizațiile comunitare, grupurile de interese, partidele politice și uneori opinia publică joacă roluri fundamentale. PIB-ul a fost evaluat de Banca Mondială, în 2013, la circa 16.000 miliarde dolari⁷⁵, iar populația Uniunii Europene se ridică în 2013, la 503 milioane de locuitori⁷⁶. Ca și în cazul SUA, preocupările fundamentale din acest domeniu, în 2013-2014, s-au referit la consecințele pe termen mediu și lung ale crizei financiare și bugetare recente, acompaniate de propriile dileme interne, legate de distribuția puterii, configurarea structurilor comunitare și controversalele identitare.

Sistemul politic al UE poate fi interpretat și din perspective neofuncționaliste sau interguvernamentaliste⁷⁷. Perspectiva neofuncționalistă accentuează rolul relațiilor transnaționale, al solicitărilor de integrare și al coagulării intereselor și identităților la nivel comunitar. Al doilea curent consideră că statele sunt fundamentale în ceea ce privește definirea, stabilirea limitelor și continuarea integrării, mai puțin instituțiile supranaționale⁷⁸. Ambele privesc Uniunea ca un ansamblu de interacțiuni pluraliste între state, grupuri non-statale, structuri ale UE.

Problemele bugetare europene au rezultat dintr-o combinație de factori, potențată de criza financiară din 2007-2008: diferențe de ciclu economic între Nord și Sud, structura instituțională a UE și îndeosebi a „zonei euro”, presiunea asupra bugetelor sociale,

⁷⁴ Jeffrey T. CHECKEL, Peter J. KATZENSTEIN, *European Identity*, Cambridge University Press, 2009.

⁷⁵ ***, „European Union”, *World Bank*, http://data.worldbank.org/country/EU#cp_wdi.

⁷⁶*** Population on 1 January, *Eurostat*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>

⁷⁷ Vezi Oana ION, *Guvernanța Uniunii Europene. Abordări actuale*, Editura Polirom, Iași, 2013.

⁷⁸ Vezi Andrew MORAVCSIK, *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, UCL Press 1999 și Wayne SANDHOLTZ, Alec STONE SWEET, *European Integration and Supranational Governance*, Oxford University Press, 1998.

supralicitarea consumului, cheltuieli în exces și rapoartări false sau speculații de piață. Situația economică și reprezentările referitoare la evoluțiile mediului de securitate au condus la scăderi drastice a investițiilor în plan militar, ceea ce, alături de tradiționala problemă a diferențelor de capacitate dintre aliații europeni ai NATO și SUA, a indus o serie de reforme și de căutări, între care putem include programul *Smart Defense* al Alianței. Potrivit datelor oficiale, media europeană a cheltuielilor de apărare era de 1,6%, în timp ce SUA alocă 4,4% pentru bugetul militar. Mai relevant este însă faptul că statele membre nu au reușit să aloce minimul propus de 2% anual pentru apărare și că SUA reprezintă circa 70% din totalul investițiilor aliate⁷⁹. Istoric, deși problema diferențelor de forțe în NATO există cel puțin din 1952, decalajele în cheltuieli s-au resimțit odată cu sfârșitul Războiului Rece și s-au amplificat odată cu atentatele din septembrie 2001 și cu criza financiară din 2007-2008⁸⁰.

În acest context, NATO a lansat o serie de inițiative de restructurare și cooperare internațională bazate pe proiecte, menite a economisi fonduri, a ameliora eficiența operațională și a recupera din decalajele de cheltuieli între SUA și aliații europeni. Programul *Smart Defense* include o serie de proiecte multinaționale, grupate în trei categorii, prioritate fiind un număr de 29 de propuneri⁸¹. Un proiect similar a fost lansat de UE, intitulat *Pooling and Sharing*. Pe termen lung, se speră că formula respectivă de cooperare funcțională va conduce la o mai bună sincronizare a cheltuielilor și a reprezentărilor de securitate în cadrul comunității transatlantice⁸². Potrivit *Military Balance 2014*, primul proiect din cadrul programului *Smart Defense* a fost finalizat în iulie 2013⁸³.

⁷⁹ ***, "Financial and Economic Data Relating to NATO Defence", *NATO Public Diplomacy Division*, 14 februarie 2014.

⁸⁰ „The SIPRI Military Expenditure Database”, SIPRI 2013, http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milex_database.

⁸¹ Xavier PINTAT, "From Smart Defense to Strategic Defense: Pooling and Sharing from the Start", NATO Parliamentary Assembly, Defense and Security Committee, 12 octombrie 2013, pp. 20-21.

⁸² ***, "Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020", 20 mai 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm.

⁸³ ***, *The Military Balance 2014*, ISIS, Taylor and Francis, 2014, p. 59.

Cu toate acestea, rămân o serie de provocări. Principial, există tendința statelor membre de a-și defini interesele și perspectivele autonom, o neîncredere în specializarea excesivă și presiuni societate legate de reducerea cheltuielilor de apărare pot fi menționate, la rândul lor⁸⁴.

Al doilea eveniment major l-a reprezentat gestionarea prezenței NATO din Afganistan, în perspectiva încheierii misiunii *International Security Assistance Force* (ISAF), planificată în 2014. Forțele locale au preluat responsabilitățile de securitate în iunie 2013⁸⁵. Multe depind, însă, de negocierile purtate cu autoritățile de la Kabul, în condițiile în care Alianța își propune să continue cu o misiune de instrucție, *Resolute Support*. Starea de securitate poate reprezenta o provocare, în 2013, fiind înregistrate aproximativ 3000 de victime în rândul civililor⁸⁶.

Începând cu luna noiembrie 2013, criza din Ucraina a angrenat întreaga comunitate transatlantică, SUA, NATO și UE. Membrii Alianței au condamnat acțiunile Rusiei din Crimeea și din regiunea de est a acestui stat, au întrerupt cooperarea militară și au adoptat o serie de măsuri de menținere a încrederii statelor din Europa Centrală și de Est⁸⁷. Acestea au inclus vizite, detașarea unor contingente și exerciții comune⁸⁸. Principala metodă coercitivă adoptată prin coordonare s-a referit la sancțiuni economice graduale îndreptate

⁸⁴ Xavier PINTAT, *op. cit.*, p. 7; Paul JOHNSON, Tim La BENZ, Darrell DRIVER, „Smart Defense, Brave New Approach or déjà vu”, *Naval War College Review*, vol 66, nr. 3, p. 41.

⁸⁵ Jacob STEINER, „After ISAF: Afghanistan's Make or Break Year”, ISIS Europe blog, <http://isis-europe.wordpress.com/2013/09/17/after-isaf-afghanistans-make-or-break-year/>.

⁸⁶ Jessica DONATI, "Afghan civilian deaths up in 2013 as war intensifies: UN", *Reuters*, 8 februarie 2014, <http://www.reuters.com/article/2014/02/08/us-afghan-casualties-idUSBREA1706D20140208>.

⁸⁷ ***, „Statement of the NATO-Ukraine Commission”, 1 aprilie 2014, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108499.htm?selectedLocale=en; Adrian CROFT, Sabine SIEBOLD, „NATO suspends cooperation with Russia”, *Reuters*, 2 aprilie 2014, <http://uk.reuters.com/article/2014/04/01/uk-ukraine-crisis-nato-idUKBREA300N620140401>.

⁸⁸ Brooks TIGNER, "NATO moves to reassure its Eastern European members...", *Jane's Defence Weekly*, 15 aprilie 2014, <http://www.janes.com/article/36813/nato-moves-to-reassure-its-east-european-member-states-in-light-of-russia-s-deployments-along-ukrainian-border>.

împotriva conducerii moscovite. Situația este în curs de evoluție, cu un final încă incert.

Nu în ultimul rând, SUA și UE au lansat, în iunie 2013, o inițiativă pentru reluarea negocierilor de liberalizare a schimburilor, referitoare la așa-numitele „bariere non-tarifare”, cum ar fi standardele de calitate, dublată de o propunere similară americană referitoare la regiunea Asia-Pacific⁸⁹. Intitutat „Transatlantic Trade and Investment Partnership” (T-TIP), noul ciclu de negocieri are un impact asupra securității, deoarece relațiile economice foarte intense dintre cele două părți reprezintă, alături de NATO și de valorile împărtășite, unul dintre elementele esențiale ale lumii occidentale, dar și ca urmare a unor considerente practice sau legate de deficitul comercial american. Propuneri similare de liberalizare există din anii '60, dar problema barierelor non-tarifare s-a accentuat odată cu crizele căderii sistemului Bretton Woods și ale petrolului din perioada 1971-1973, SUA considerând că o parte a deficitului său cu țările europene și asiatice provine din această sursă⁹⁰.

Europa Occidentală reunește societăți dezvoltate economic și relativ stabile din punct de vedere social, în timp ce relația transatlantică garantează securitatea în fața provocărilor majore. Principalele vulnerabilități se referă la dificultatea asigurării consensului în unele situații și de aplicare consecventă a deciziilor în principalele instituții de securitate și politico-economice, reducerea excesivă a cheltuielilor militare, relativa dependență energetică și apropierea geografică de focarele de instabilitate și conflict din noua Europă de Est, Africa de Nord și Orientul Mijlociu. Situația relativ pașnică la nivel global, protecția americană, absența unui conflict din 1945 încoace și procesele de integrare oferă vest-europenilor posibilitatea urmării unor politici ambițioase în spațiile învecinate. Principalele amenințări de securitate includ terorismul, proliferare armelor de nimicire în masă și crizele regionale.

⁸⁹ ** “Remarks by president Obama, U.K. Prime-Minister Cameron, European Commission President Barroso, and European Council President Van Rompuy on the Transatlantic Trade and Investment Partnership”, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/17/remarks-president-obama-uk-prime-minister-cameron-european-commission-pr>.

⁹⁰ Joseph M. GRIECO, *Cooperation among Nations. Europe, America and Non-Tariff Barriers to Trade*, Cornell University Press, 1990, pp. 52-57.

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

dr. Cristian Băhnăreanu

În anul 2013, principalele probleme ce au afectat mediul de securitate din spațiul Europei Centrale și de Est (ECE) au fost cele de natură economică, fie că vorbim de efectele persistente ale crizei economico-financiare globale din perioada 2008-2009, fie de criza datoriilor suverane și dificultățile prin care a trecut zona euro. De asemenea, sfârșitul lui 2013 și începutul lui 2014 a fost marcat de declanșarea și accentuarea crizei dintre Ucraina și Rusia, ce a generat noi riscuri economice și militare la adresa mediului de securitate din regiunea ECE.

Impactul crizei economico-financiare asupra economiei europene reale a fost cât se poate de serios, rata de creștere a PIB-ului înregistrând la sfârșitul anului 2008 doar 0,59%, adică aproape o șesime din cea atinsă în anul precedent⁹¹. Statele europene, inclusiv cele din ECE (Austria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Slovacia, Serbia, România, Republica Moldova, Ucraina, Belarus, Estonia, Letonia, Lituania), s-au confruntat cu cea mai gravă criză financiară și recesiune economică din ultimii 65 de ani. Multe dintre aceste țări au fost obligate să-și salveze sistemele bancare și să sprijine activitatea economică, ceea ce a dus la creșterea semnificativă a nivelului datoriilor publice. Prin urmare, o creștere economică mai lentă, discipline bugetare mai stricte, creșterea șomajului și, în consecință, tensiunile sociale au fost tendințele economice predominante ale anului 2013 în țările din ECE.

Și după cinci ani de la declanșarea crizei, noile membre ale UE continuă să se confrunte cu tendințe economice negative și să facă față impactului slăbiciunii prelungite a partenerilor comerciali din

⁹¹ International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2014, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/weodata/index.aspx>.

UE-15⁹². Cu toate acestea, statele ECE în ansamblu au înregistrat, în 2013, o rată de creștere a PIB-ului destul de ridicată (2,07%⁹³) față de economiile dezvoltate ale Europei, lideri fiind Republica Moldova cu 8,85%, Letonia cu 4,11% și România cu 3,48%. La polul opus s-au situat Republica Cehă cu -0,87%, Ucraina cu 0,05% și Austria cu 0,35%. Creșterea economică în regiunea ECE, cu excepția Ungariei și statelor baltice, a rezultat în principal din revenirea exporturilor nete.

Cererea internă în majoritatea țărilor a fost afectată de șomajul ridicat și stagnarea salariilor reale, precum și de continuarea procesului de consolidare fiscală. Investițiile au înregistrat un trend descrescător ca urmare a diminuării investițiilor străine directe și a stagnării sectorului de construcții, mai puțin în statele baltice. De asemenea, presiunile inflaționiste au slăbit constant în cursul anului 2013 ca urmare a cererii interne extrem de fragile și prețurilor scăzute la alimente și energie. Rata inflației anuale a atins niveluri minime record în Republica Cehă, Polonia și Ungaria.

Situația pe piața forței de muncă din spațiul analizat s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură începând cu al doilea trimestru al anului 2013. Rata șomajului s-a redus în Ungaria pe baza programelor publice de creare a noi locuri de muncă, iar în Republica Cehă, Polonia și Slovacia a crescut cu un procent față de anul precedent. În statele baltice, șomajul a continuat să se diminueze atât ca urmare a creșterii ocupării forței de muncă, cât și a scăderii acestora din cauza migrației masive din cele trei state. Conform estimărilor CIA, rata netă a migrației a atins -3,35% în Estonia, -2,36% în Letonia și -0,73% în Lituania⁹⁴. Republica Moldova reprezintă un caz special, migrația forței de muncă spre țările europene, mai ales România, înregistrând an de an niveluri ridicate (estimativ -9,92% în 2013).

În cursul anului 2013, ratele dobânzii de referință au fost menținute aproape de zero în Republica Cehă și diminuate în

⁹² United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2014*, United Nations publication, New York, 2014, p. 108.

⁹³ International Monetary Fund, *op. cit.*, April 2014.

⁹⁴ Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, 2014, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

Ungaria, Polonia și România. În următorul an, sectoarele orientate spre export ar trebui să beneficieze de îmbunătățirea situației economice din UE-15, dar și de deprecierea monedelor naționale în raport cu euro (cum este cazul celor patru țări amintite mai sus).

Criza datoriilor publice din UE a adus la suprafață mai multe vulnerabilități din zona euro, ridicând problema coerenței economice a politicii monetare comunitare. Cu toate acestea, moneda comună europeană a continuat să fie atractivă pentru țările din afara zonei euro. Statele baltice sunt în prima linie, scopul fiind de a obține protecție din partea unor economii mult mai bogate, precum Germania și Franța, și de a delega adoptarea anumitor măsuri anticriză mai puțin populare la Bruxelles. Astfel, după Estonia în 2011, Letonia a adoptat moneda euro la începutul lui 2014 și va urma Lituania în 2015 și, probabil, România în 2019.

Reformele legislative adoptate la nivelul UE ce obligă la un buget echilibrat sau în excedent au impus în aproape toate statele membre din ECE măsuri dure de reducere a deficitelor, datoriilor și dezechilibrelor economice.

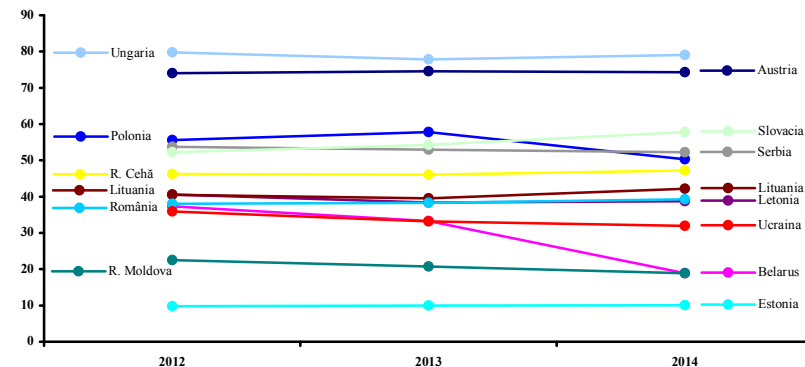

Figura nr. 1: Evoluția datoriilor publice a țărilor din ECE (% din PIB)⁹⁵

La sfârșitul anului trecut, situația datoriilor publice ca procent din PIB în țările regiunii analizate se prezenta astfel:

⁹⁵ Date preluate din European Commission, *European Economic Forecast - Winter 2014*, European Economy 2/2014 și International Monetary Fund, *op. cit.*, April 2014.

- statele membre UE – Ungaria (de la 79,8% în 2012 la 77,8% în 2013), Letonia (40,6% > 38,4%), Lituania (40,5% > 39,5%), Republica Cehă (46,2% > 46,1%) în scădere, iar Austria (74% < 74,6%), Estonia (9,8% < 10%), Polonia (55,6% < 57,8%), România (38% < 38,3%), Slovacia (52,2% < 54,3%) în creștere;

- statele nemembre UE – Belarus (37,3% > 33,3%), Republica Moldova (22,5% > 20,7%), Serbia (53,7% > 52,9%) și Ucraina (35,9% > 33,2%) în scădere.

După cum se poate observa, Ungaria și Austria înregistrează încă datorii publice peste limita de 60% din PIB impusă de UE, iar Polonia și Slovacia se apropie periculos de mult de acest prag. Majoritatea guvernelor din regiune au continuat eforturile de reducere a deficitelor bugetare în scopul consolidării finanțelor publice și, în unele cazuri, de a ieși din procedura de deficit excesiv. Aceste acțiuni vor continua în 2014, fiind de așteptat o politică fiscală ușor mai expansionistă, în special în țările care au atins (România, Letonia, Lituania, Ungaria⁹⁶) sau vor atinge curând deficite mai mici de 3% din PIB.

Pentru anul curent, se estimează o ușoară accelerare a creșterii medii a economiei ECE (cu excepția Ucrainei) până la 2,20%⁹⁷. Această prognoză este desigur supusă unor riscuri, precum o nouă încetinire a UE-15 sau agravare a crizei din Ucraina. Prin urmare, statele ECE ar trebui să adopte politici pro-creștere, inclusiv prin creșterea ratei de absorbție a fondurilor europene pentru infrastructură. Probabil, vor mai trece mulți ani până când economiile naționale din regiunea ECE își vor reveni complet după criza ce perturbat puternic întreg sistemul financiar și economic mondial.

Pe de altă parte, economia Ucrainei, care tocmai reușise să iasă dintr-o perioadă de contracție de peste un an, va intra din nou în recesiune în cursul anului 2014, urmând să înregistreze o scădere între 5% conform FMI⁹⁸ și 7% potrivit BERD⁹⁹. Amenințat cu

⁹⁶ Economic and Financial Affairs, *The corrective arm*, 5 March 2014.

⁹⁷ International Monetary Fund, *op. cit.*, April 2014.

⁹⁸ International Monetary Fund, *Ukraine*, IMF Country Report No. 14/106, April 2014, p. 10.

⁹⁹ European Bank for Reconstruction and Development, *Regional Economic Prospects in EBRD Countries of Operations*, EBRD Office of the Chief Economist, May 2014, p. 5.

colapsul economic, în condițiile efectelor persistente ale crizei economico-financiare globale, tensiunilor cu Moscova și dublării prețului gazului natural livrat de Rusia, statul ucrainean urmează să primească de la FMI un ajutor de 17,01 mld. dolari în următorii doi ani, dacă respectă un program strict de economii drastice¹⁰⁰. Se speră ca efectul de contagiune al crizei din Ucraina spre țările din regiune să fie minim, deși această situație complicată a afectat deja comerțul global, fluxurile de capital și, mai ales, securitatea energetică a Europei.

În iunie 2013 au fost declanșate negocierile asupra Parteneriatului Transatlantic pentru Comerț și Investiții între UE și SUA¹⁰¹, prin care se dorește liberalizarea totală a comerțului și investițiilor (prin asigurarea liberei circulații a bunurilor, serviciilor și capitalurilor) între cele două puteri economice. În contextul crizei economico-financiare din 2008-2009 și efectelor dezastruoase ale acesteia, acest acord bilateral deosebit de important pare a constitui răspunsul adecvat pentru revigorarea celor două puteri economice prin concretizarea diverselor oportunități de dezvoltare economică și de creare a noi locuri de muncă, inclusiv în statele ECE. De asemenea, instituționalizarea unui astfel de sistem economico-comercial între UE și SUA este de așteptat să consolideze relațiile transatlantice, într-un moment în care Washingtonul este tot mai mult interesat de zona Pacificului și continentul african.

În procesul de consolidare a integrării s-au înregistrat o serie de pași înainte în cursul mandatului Lituaniei la președinția Consiliului Uniunii Europene din semestrul II al anului 2013¹⁰², precum:

- aprobarea bugetului multianual de 960 mld. euro pentru perioada 2014-2020 și a bugetului UE pentru 2014;

¹⁰⁰ International Monetary Fund, *IMF Executive Board Approves 2-Year US\$17.01 Billion Stand-By Arrangement for Ukraine, US\$3,19 Billion for immediate Disbursement*, Press Release No. 14/189, 30 April 2014.

¹⁰¹ European Commission, *The Transatlantic Trade and Investment Partnership*, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip>.

¹⁰² *Achievements of the Lithuanian Presidency: more credible, growing and open Europe*, Press Releases, 27 January 2014, <http://www.eu2013.lt/en/news/pressrelease/s/achievements-of-the-lithuanian-presidency-more-credible-growing-and-open-europe>.

- creșterea importanței Parteneriatului Estic prin: reluarea după mai bine de trei ani a negocierilor asupra unor noi capitole cu Turcia; obținerea acordului de inițiere a negocierilor cu Georgia și Republica Moldova; aprobarea mandatului de negociere cu Serbia; deschiderea a cinci noi capitole de negociere cu Muntenegru;

- Republica Moldova a devenit primul partener din Est care a finalizat cu succes punerea în aplicare a Planului de acțiune pentru liberalizarea vizelor;

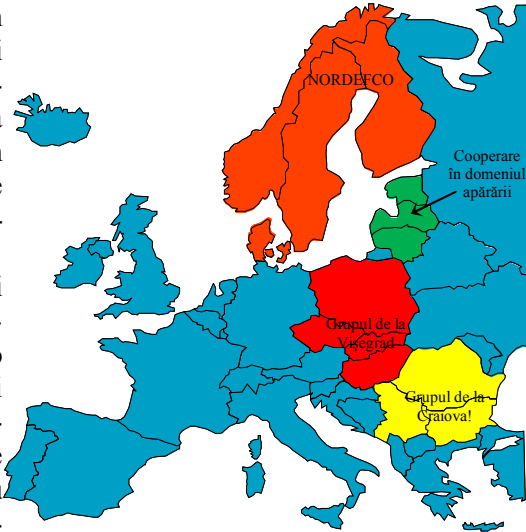
- prioritate acordată creșterii angajării, mai ales în rândul tinerilor;

- progres substanțial în realizarea Uniunii bancare;

- aprobarea rapoartelor privind progresele înregistrate în finalizarea pieței interne de energie a UE și consolidarea dimensiunii externe a politicii energetice a UE;

- acord al statelor membre asupra Strategiei UE pentru regiunea Mării Baltice și dezvoltarea strategiilor macroregionale.

De asemenea, în scopul întăririi cooperării regionale instituționalizate, România, Bulgaria și Serbia au inițiat, în martie 2013, demersurile pentru înființarea Grupului de la Craiova¹⁰³. După modelul Grupului de la Vișegrad, se dorește armonizarea și o reprezentare cât mai bună a intereselor regionale și europene ale celor trei țări, un cadru formalizat și instituționalizat de parteneriat și colaborare. Se are în vedere susținerea parcursului european al Serbiei, precum și proiecte economice comune, de interconectare energetică și de transport, de infrastructură

¹⁰³ Petruța OBREJAN, *Ponta: Cooperarea între România, Bulgaria și Serbia va fi instituționalizată*, 7 martie 2014, <http://www.politicaromaneasca.ro>.

sau cele acoperite de Strategia Dunării. Având în vedere situația din Ucraina, punerea în operă a acestui proiect ar completa o „barieră” simbolică la frontiera estică a NATO și UE cu spațiul din sfera de influență a Rusiei.

Și în anul 2013, Rusia a continuat să uzeze de anumite acțiuni politice, economice și, chiar, militare menite să influențeze politica unor țări ECE. Acestea au inclus acțiuni de „șantaj energetic” sau acuzații de presupusă maltratare și discriminare a persoanelor de origine rusă care trăiesc în aceste state. De asemenea, aspirațiile Ucrainei, Georgiei și Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană au fost considerate o amenințare la adresa intereselor naționale ale Rusiei. Moscova a adoptat măsuri economice împotriva acestor țări care doreau încheierea în avans a acordurilor de asociere la UE și le-a presat constant să se alăture Uniunii Vamale Eurasiatice (Rusia-Belarus-Kazakhstan).

După refuzul fostului președinte Viktor Ianukovici de a parafa acordul la cel de-al treilea summit al Parteneriatului Estic de la Vilnius din noiembrie 2013, Ucraina și UE au semnat, în martie 2014, componenta politică a acordului de asociere. Georgia și Republica Moldova se află încă în negocieri, dar, în contextul creșterii presiunilor Rusiei, oficialii de la Bruxelles s-au angajat să încheie aceste acorduri de asociere politică și integrare economică până cel târziu în iunie 2014¹⁰⁴. Deja, Republica Moldova a semnat acordul de asociere și liber schimb în 27 iunie.

Dependența de energia livrată de Rusia continuă să fie o vulnerabilitate majoră a majorității țărilor ECE. Poziția monopolistă permite Moscovei să-și atingă unele obiective politice și economice prin intermediul unor acțiuni de blocare a tranzitului de energie, creșteri ale prețului gazelor naturale pentru unele state sau redirectionarea tranzitului de gaze prin Northstream. În acest context, problematica energetică continuă să preocupe oficialii de la Bruxelles, reducerea dependenței de gazele și petrolul rusesc fiind prioritară. În acest sens, se acționează pentru dezvoltarea extracției din Marea Nordului, creșterea eficienței energetice, interconectarea sistemelor energetice și încheierea de parteneriate cu alte state bogate

¹⁰⁴ European Council, *Conclusions on Ukraine*, Brussels, 20 March 2014, http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141707.pdf.

în resurse din Orientul Mijlociu și Africa. Rusia, în schimb, caută să dezvolte relațiile cu China, cel mai mare consumator energetic mondial¹⁰⁵. În perspectivă, nu se întrevide nicio schimbare majoră în jocurile energetice dintre cele două părți, în condițiile în care pentru susținerea propriei economii, Europa nu își permite să renunțe la gazele rusești, iar Rusia la banii europenilor. În opinia noastră, dependența reciprocă face ca aceste acțiuni să reprezinte o parte importantă a procesului de negociere al prețurilor.

NATO rămâne o forță indispensabilă pentru stabilitatea și securitatea regiunii ECE. Toate țările din acest spațiu cooperează într-o formă sau alta cu Alianța Nord-Atlantică, fie ca state membre, fie ca parteneri activi în cadrul Parteneriatului pentru Pace, Comisiei NATO-Ucraina și misiunilor aliate. În acest context, apărarea teritorială nu a mai constituit o prioritate pentru statele membre ale Alianței, astfel încât nicio țară din regiune nu este pregătită în prezent să facă față unei agresiuni militare. Eventuala activare a articolului 5 din Tratatul NATO, necesită un anumit timp de decizie, activare și desfășurare a forțelor aliate (în cazul României, cele mai apropiate corpuri de reacție rapidă sunt cele din Turcia și Grecia).

Starea de pregătire destul de precară a apărării teritoriale este strâns legată de dificultățile de ordin economic și financiar cu care s-a confruntat toată Europa, inclusiv țările ECE. Acestea au generat la rândul lor efecte în lanț ce perturbă starea de securitate din regiune: scăderea rapidă a bugetelor alocate apărării și menținerea deficitelor în ceea ce privește capacitățile.

State ECE	Buget militar (% din PIB)			Cheltuieli echipamente și cercetare-dezvoltare (% din Bugetul militar)		
	2007	2012	2013	2007	2012	2013
Austria	0,8	0,8	0,8	-	-	-
Belarus	1,2	0,9	-	-	-	-
R. Cehă	1,4	1,1	1,1	10,1	14,8	9,5
Estonia	1,7	2,0	2,0	23,7	13,7	14,2
Letonia	1,5	0,9	0,9	9,6	10,5	12,0
Lituania	1,2	0,8	0,8	18,7	11,2	9,3

¹⁰⁵ Reuters, *As Putin looks east, China and Russia sign \$400-billion gas deal*, 21 May 2014, www.reuters.com/article/2014/05/21/us-china-russia-gas-idUSBRE A4K07K20140521.

R. Moldova	0,4	0,3	0,3	-	-	-
Polonia	1,8	1,8	1,8	18,6	15,2	13,9
România	1,5	1,2	1,4	13,3	4,1	14,6
Serbia	2,6	2,2	1,6	-	-	-
Slovacia	1,5	1,1	1,0	16,2	9,6	5,5
Ucraina	1,5	1,2	1,3	-	-	-
Ungaria	1,3	1,1	0,9	12,1	5,8	9,8

Tabel nr. 2: Evoluția bugetului militar și a cheltuielilor pe echipamente majore¹⁰⁶

Majoritatea țărilor ECE continuă să aloce apărării resurse cu mult sub ținta de 2% a NATO. Două excepții notabile sunt Estonia și Polonia, ultima declanșând de curând un program de modernizare militară în perioada 2013-2022, în valoare de 40 mld. dolari¹⁰⁷. Prin urmare, vulnerabilitatea ECE constă în principal în slăbiciunea sistemului militar al regiunii.

De asemenea, prezența militară aliată în regiune continuă să fie destul de redusă, în principal ca urmare a Declarației comune NATO-Rusia din 1997¹⁰⁸, care atestă faptul că aliații nu au intenții, planuri și motive pentru a desfășura forțe militare importante în țările ECE. În prezent, realitatea strategică din regiunea ECE arată astfel:

- din forța totală a NATO de aproximativ 3 mil. de militari (din care jumătate în Europa), mai puțin de 10% este desfășurată în țările ECE;
- dintr-un total de 28 de baze NATO, doar 5 de mai mică importanță sunt localizate în ECE;
- din totalul de 66.217 de militari americani desfășurați în Europa, doar 136 sunt încartiruiți în statele ECE;
- din cele aproape 200 de arme nucleare tactice, niciuna nu se

¹⁰⁶ Date preluate din: International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2008*, Abington: Routledge, UK, February 2008; IISS, *The Military Balance 2014*, Abington: Routledge, UK, February 2014; NATO Public Diplomacy Division, *Financial and Economic Data Relating to NATO Defence*, Press Release, 24 February 2014.

¹⁰⁷ Marian MAJER (ed.), *Security Sector Reform in Countries of Visegrad and Southern Caucasus: Challenges and Opportunities*, Centre for European and North Atlantic Affairs, Bratislava 2013, p. 93.

¹⁰⁸ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France*, 27 May 1997, http://www.nato.int/cps/ro/natolive/official_texts_25468.htm.

află în regiunea ECE¹⁰⁹.

Reducerea resurselor disponibile și deficitul de capacități ridică unele semne de întrebare privind capacitatea de apărare a țărilor ECE luate individual, dar și a Europei ca întreg¹¹⁰. În aceste condiții, Europa va fi tot mai puțin capabilă de a-și controla propriul destin și de a influența afacerile globale. Nici NATO nu pare încă capabilă să facă față acțiunilor de intensitate scăzută ale Rusiei și nici împotriva tacticilor ce includ sancțiuni economice, blocaje în domeniul energiei sau război informațional.

Criza din Crimeea a intensificat riscurile de natură militară la frontieră estică a statelor NATO din ECE, ce pot constitui potențiale ținte ale presiunii, intimidării sau chiar agresiunii militare din partea Moscovei. Această amenințare directă la adresa unui stat independent și suveran a impulsionat procesul de redistribuire a forțelor NATO pe flancul de est al Europei pentru consolidarea apărării colective. Astfel, SUA și Canada au trimis forțe aeriene în țările baltice, avioane AWACS în Polonia și România, NATO a extins angajamentul de a proteja spațiul aerian al statelor baltice până cel puțin în 2018, accentuarea cooperării în proiecte multinaționale pentru dezvoltarea de capacități critice de tip Smart Defence. De asemenea, pe parcursul anului 2013 s-a observat o intensificare a coordonării în domeniul apărării la nivel regional, ca de exemplu Grupul de Vișegrad sau între țările nordice și cele baltice, precum și a exercițiilor în regiunea baltică (Steadfast Jazz în 2013 și Steadfast Javelin 1 în 2014).

De asemenea, programul de amplasare a Scutului antirachetă în Europa Centrală a intrat în cea de-a doua fază a implementării, în octombrie 2013 fiind declanșate lucrările de instalare a sistemului Aegis Ashore cu interceptori tereștri SM-3 la fosta bază aeriană de la Deveselu, ce va deveni operațional în 2015. Următoarea etapă este dotarea, până în 2018, a bazei Redzikowo din Polonia cu același tip de rachete de interceptare. Sistemul militar pe care SUA vor să-l

¹⁰⁹ Edward LUCAS, A. Wess MITCHELL, *Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO's Eastern Defenses*, Center for European Policy Analysis, Report No. 35, 25 March 2014, p. 3.

¹¹⁰ The International Institute of Strategic Studies, *Strategic Survey 2013. The Annual Review of World Affairs*, Taylor&Francis Ltd., London, 13 September 2013, p. 44.

instaleze în Europa face parte din programul de apărare antirachetă susținut de NATO și va contribui la protejarea flancului sudic al Alianței de eventuale atacuri cu rachete cu rază scurtă și medie de acțiune care ar putea fi lansate din Orientul Mijlociu. Ca răspuns, Rusia a instalat mai multe baterii antirachetă cu rază scurtă de acțiune de tip Iskander-M la frontierele NATO, în enclava rusă Kaliningrad, între Polonia și Lituania, și de-a lungul frontierei ruse cu țările baltice¹¹¹.

Mediul de securitate din regiunea Europei Centrale și de Est nu este nici pe departe unul lipsit de riscuri, pericole și amenințări. Problemele politice, economice, sociale și, mai nou, provocările de natură militară tind să modeleze și să dinamizeze relațiile de cooperare între țările regiunii, între acestea și NATO/UE. În opinia unor specialiști, puterea Alianței Nord-Atlantice ar trebui utilizată pentru a preveni ca Europa de Est să devină o zonă a unor noi competiții militare, obiectivele urmărite vizând: consolidarea descurajării pentru a reduce riscul ca Rusia să acționeze împotriva statelor baltice; îmbunătățirea șanselor de realizare a unei apărări eficiente a ECE prin dezvoltarea capacităților necesare pentru a contracara noile tehnici ofensive ale Rusiei¹¹². Prin urmare, se impune o reevaluare a situației strategice regionale din partea SUA, NATO și UE și acțiuni în consecință.

¹¹¹ RIA Novosti, *Russia Confirms Tactical Missile Deployment on NATO Borders*, 16 December 2013, http://en.ria.ru/military_news/20131216/185614387/Russia-Confirms-Tactical-Missile-Deployment-on-NATO-Borders.html.

¹¹² Edward LUCAS, A. Wess MITCHELL, *op. cit.*, 25 March 2014, p. 7.

EUROPA DE SUD-EST

dr. Cristina BOGZEANU

În ceea ce privește evoluțiile strategice din sud-estul Europei, vom lua în considerare următorii actori: Slovenia, Croația, Albania, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (FYROM), Muntenegru, Bosnia-Herțegovina (BiH), Serbia (împreună cu republica separatistă Kosovo), precum și Bulgaria, Grecia și Cipru. Este, așadar, vorba despre Balcanii de Vest, precum și despre limita sud-estică a UE.

Regiunea joacă un rol-cheie în ecuația de securitate a întregii Europe, potențialul destabilizator, deja demonstrat de conflictele ce au dus la dezintegrarea Iugoslaviei, explicând interesul major al UE. De altfel, UE este principalul actor implicat în stabilizarea acestor state, în special prin eforturile de integrare a lor. În plus, acest spațiu este traversat și de principalele linii energetice și de comunicații care leagă Europa de Caucaz, Bazinul Mării Caspice, Orientul Mijlociu și Marea Mediterană.

Regiunea, puternic dependentă de hidrocarburile rusești și spațiu de tranzit-cheie pentru alimentarea cu resurse energetice a Europei, se remarcă prin interesul Moscovei de a controla periferia continentului european prin construirea unui monopol în plan energetic¹¹³. Prin această strategie, Rusia realizează o contrapondere la influența strategică a NATO și a SUA în acest spațiu. Astfel, companiile energetice rusești controlează în bună măsură „complexe moderne de prelucrare, rețele de benzinării și de transporturi de petrol și gaze, care fac ca economiile balcanice să depindă în acest domeniu de relația cu Rusia”¹¹⁴.

Mai mult, influența Rusiei în regiune nu se concretizează doar în plan energetic, ci și în parteneriatul strategic încheiat cu Serbia. Chiar și în condițiile în care se poate face un paralelism între problema Kosovo și evenimentele recente din Ucraina, știut fiind

¹¹³ Stefan RALCHEV, *Energy in the Western Balkans: A Strategic Overview*, Institute for Regional and International Studies, 2012, http://iris-bg.org/data/Energy_in_the_Western_Balkans_Overview_%20Aug12.pdf.

¹¹⁴ Vasile LECA, „Independența Crimeei și implicațiile asupra zonei Mării Negre și Balcani”, în *Revista 22*, 19 martie 2014, <http://www.revista22.ro/independenta-crimeei-si-implicatiile-asupra-zonei-marii-negre-si-balcani-39469.html>.

faptul că integrarea în UE este unul dintre principalele interese ale Serbiei, Belgradul a anunțat că nu va lansa sancțiuni împotriva acțiunilor din 2014 ale Kremlinului în ceea ce privește Crimeea. Justificarea dată de vice prim-ministrul de la Belgrad a fost că Serbia nu va impune sancțiuni împotriva Rusiei, pentru că Rusia nu a făcut niciodată acest lucru și, prin urmare, nu ar fi nici moral și nici conform intereselor Serbiei¹¹⁵. În contextul șocului strategic produs de Rusia la începutul anului 2014, este de așteptat să fie din ce în ce mai dificil pentru administrația de la Belgrad să păstreze echilibrul între atitudinea față de UE și cea față de Rusia.

Aspectele centrale care caracterizează evoluțiile în Balcanii de Vest țin și de stagnare economică sau chiar recesiune, asociată cu probleme în plan social, cu un nivel ridicat al nemulțumirilor populației legate de lipsa locurilor de muncă¹¹⁶, dar și de corupția specifică guvernelor statelor vest-balcanice. De asemenea, actorii din acest spațiu au un nivel înalt de dependență față de sprijinul financiar extern, context în care UE joacă un rol important. Tulburările recente în plan economic și social pot fi explicate și prin efectele crizei economice și financiare încă resimțite în UE și prin scăderea capacității acestora de a furniza un astfel de sprijin. Mai mult, guvernele acestor state se confruntă și cu un fenomen al delegitimizării, unul din cele mai elocvente exemple în acest sens fiind BiH unde, la începutul anului 2014, au avut loc proteste de stradă violente asociate cu o „primăvară bosniacă”, după modelul evenimentelor din nordul Africii. De reținut în acest sens, este că BiH este doar cel mai elocvent exemplu, probleme similare putând fi întâlnite în Serbia (mai ales din perspectiva recesiunii economice), FYROM, Kosovo, Croația, Macedonia.

Deși riscul unui conflict militar în acest spațiu a fost considerabil diminuat, regiunea are un potențial conflictual ridicat, necesitând în continuare sprijin internațional pentru stabilizare și

¹¹⁵ Cf. *B92 News*, „Belgrade-Priština Relations 'Far from Being Normalized'”, 6 May 2014, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2014&mm=05&dd=06&nav_id=90215.

¹¹⁶ Ratele șomajului au ajuns, la nivelul anului 2013, la 44,3% în BiH, 30,9% în Kosovo, 28,6% în FYROM, 21,6% în Croația, 20,1% în Serbia, 19,1% în Macedonia. Datele utilizate au fost furnizate de CIA World Factbook, URL: <http://www.cia.gov>.

reconstrucție. Principalele surse de conflict țin de delimitarea granițelor (Slovenia-Croația), de construcția și dezvoltarea unor state democratice (Kosovo, BiH), precum și de relațiile interetnice (BiH, Serbia, Kosovo).

Toți actorii statali din Europa de Sud-Est au încheiat deja diverse etape ale aderării la UE, însă stadiile lor de evoluție în acest sens sunt extrem de distincte. Astfel, Slovenia și Croația sunt deja state membre, cea din urmă semnând tratatul de aderare la UE în iulie 2013, după ce Slovenia a deblocat negocierile de aderare ale statului croat, datorate unor dispute teritoriale. Totuși, Croația nu a îndeplinit încă criteriile de aderare la spațiul Schengen din cauza condițiilor dure impuse de Slovenia în acest sens, ca stat de periferie al UE.

Relația dintre Kosovo și Serbia a cunoscut îmbunătățiri notabile în cursul anului 2013, acestea semnând un acord de normalizare a relațiilor, demers facilitat de Reprezentatul UE pentru afaceri externe și politică de securitate. Documentul este considerat un punct de referință pentru relațiile dintre cei doi actori, constituind un compromis de ambele părți, astfel încât fiecare dintre ele să poată continua procesul de integrare în UE¹¹⁷.

Deși Belgradul își menține poziția în ceea ce privește statutul Kosovo, refuzând să îl recunoască ca stat separat, acceptă autoritatea legală a instituțiilor kosovare asupra întregului teritoriu, inclusiv asupra regiunii de nord, locuită majoritar de etnici sârbi. Kosovo, în schimb, a acceptat un anumit grad de descentralizare și autonomie a comunității majoritar sârbe din nord și oferă acestora competențe extinse în plan socio-economic. În prezent, acordul se află în curs de implementare, fapt ce a permis Priștinei redeschiderea negocierilor pentru Acordul de Stabilizare și Asocierie cu UE (iunie 2013), iar Belgradului demararea oficială a negocierilor de aderare la UE (în cadrul primei conferințe interguvernamentale din ianuarie 2014).

Totuși, viabilitatea acordului semnat în aprilie 2013 a fost serios pusă sub semnul întrebării odată cu organizarea alegerilor locale în Kosovo (3 noiembrie-1decembrie), când tensiunile dintre Belgrad și Priștina au escaladat iarăși, în urma deciziei kosovarilor de a interzice accesul oricărui oficial sârb în Kosovo în timpul

¹¹⁷ *First Agreement of Principles Governing the Normalization of Relations*, 19 April 2013, <http://www.europeanvoice.com/page/3609.aspx?&blogitemid=1723>.

campaniei electorale. Decizia de la Priștina a fost argumentată prin dorința de a împiedica influențarea votului de sârbi. Belgradul a considerat această decizie contrară procesului de menținere a păcii. Prin urmare, tensiunile nu s-au manifestat doar la nivel diplomatic, ci și în violențe de stradă.

Muntenegru a făcut progrese către aderarea la UE, deschizând un nou capitol de negociere (educație și cultură) în cursul anului 2013. Similară este și situația Albaniei. În urma derulării cu succes a alegerilor din 2013, Consiliul UE a propus ca aceasta să intre în categoria statelor candidate, decizia finală de a acorda Albaniei statutul de stat candidat la UE fiind luată în iunie 2014.

Negocierile de aderare la NATO și UE ale FYROM nu au putut fi încă deschise din cauza disputei cu Grecia în ceea ce privește numele statului condus de la Skopje. Momentul deschiderii negocierilor cu UE nu pare însă foarte îndepărtat, având în vedere rezoluția Parlamentului European din februarie 2014, care permite deschiderea negocierilor în cazul Macedoniei, chiar în absența soluționării disputei cu Grecia, cu condiția ca acesta să fie rezolvat până la momentul aderării¹¹⁸.

De departe, cel mai notabil caz de stagnare sau chiar involuție este BiH. Stat candidat la NATO și potențial candidat la UE, BiH pare prinsă în dispute constituționale și etnice și caracterizată de guvernare nefuncțională și stagnare economică. În 2014, BiH a fost scena unor proteste antiguvernamentale violente, începute în Tuzla și răspândite rapid în întreaga țară. La baza acestora, s-a aflat revolta populației față de rata mare a șomajului și caracterului inertial al guvernării.

BiH a intrat în atenția comunității internaționale și prin riscul pe care îl comportă pentru dezvoltarea terorismului în regiune și al implicațiilor pentru securitatea europeană. Aceasta în condițiile în care comunitatea islamică a început să se afirme din ce în ce mai puternic pe plan politic, asumându-și rolul de conducere în canalizarea frustrărilor și furiei populației, umplând vacuumul de

¹¹⁸ Cf. *Independent Balkan News Agency*, 6 February 2014, <http://www.balkaneu.com/european-parliament-passes-resolution-fyr-macedonia/>.

putere lăsat de celelalte partide politice¹¹⁹. Așadar, BiH constituie una dintre cele mai notabile surse potențiale de destabilizare din regiune pe fondul unei instabilități și disfuncționalități economice și politice, al frustrărilor din ce în ce mai mari ale populației, al naționalismului și emergenței islamismului în plan politic, precum și al temerilor legate de terorism. La toate acestea, se adaugă și tendința separatistă a Republicii Srpska.

În octombrie 2013, după 22 de ani, a fost organizat primul recensământ în BiH¹²⁰. Statisticile etnice urmează să fie date publicității în iulie 2014 și constituie unul dintre cele mai sensibile aspecte legate de recensământ, acestea putând adânci conflictele interetnice caracteristice statului condus de la Sarajevo. Mai mult, informațiile cu privire la compunerea etnică a populației BiH poate afecta și sistemul tripartit stabilit prin Acordul de la Dayton¹²¹ (1995).

Deși disputele internaționale sunt de actualitate și în cazul Greciei¹²², evoluțiile sale recente sunt încă marcate de eforturile de a gestiona efectele crizei economice și financiare mondiale. După ce a înregistrat o scădere a economiei cu 23% din 2008 până în 2013¹²³, Grecia a arătat în 2013 primele semne de reviriment în plan economic¹²⁴. Totuși, mediul intern a rămas puternic instabil, în

¹¹⁹ ***, "Bosnia's Dangerous Tango: Islam and Nationalism", Europe Briefing No. 70, International Crisis Group, 26 February 2013, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b070-bosnias-dangerous-tango-islam-and-nationalism.pdf>.

¹²⁰ Pentru detalii, vezi *Preliminary results of the 2013 Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina*, Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 5 November 2013, http://www.bhas.ba/obavjestenja/Preliminarni_rezultati_bos.pdf.

¹²¹ Pentru detalii privind organizarea politică a BiH, vezi Cristina BOGZEANU, „Bosnia-Herțegovina – Impas Politic și Securitate. Repercusiuni asupra Relației cu Uniunea Europeană”, în *Impact Strategic*, nr. 3 [36]/2010, pp. 50-63.

¹²² Este vorba nu doar despre deja amintita dispută cu FYROM asupra numelui statului condus de la Skopje, ci și cu Turcia în ceea ce privește problema Ciprului și cea a delimitării platoului continental din Marea Egee.

¹²³ "Greek crisis: Mass strikes over civil servants jobs", *BBC News Europe*, 16 September 2013, <http://www.bbc.com/news/world-europe-24105379>.

¹²⁴ Cf. *Statement by the European Commission, the ECB and the IMF on Greece*, Press Release No. 14/112, March 19, 2014, <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2014/pr14112.htm>.

special în plan social – protestele de stradă și grevele cauzate de nivelul de trai și rata mare a șomajului¹²⁵ constituind o constantă și în cursul anului trecut.

Toate acestea au fost generate de măsurile de austeritate pe care guvernul de la Atena a trebuit să le introducă în schimbul celui de-al doilea împrumut (2011). Creditorii (FMI și instituțiile europene) au solicitat sporirea măsurilor de austeritate în cursul anului trecut. Reticența guvernului de a implementa respectivele măsuri și întârzierile înregistrate în reforma sectorului public au determinat o reală criză politică în Atena, cauzând, în același timp, și întârzierea primirii fondurilor de la creditorii până în decembrie 2013. Totuși, finalul anului a adus creșterea încrederii investitorilor, iar indicatorii macroeconomici sugerau stoparea căderii libere a economiei elene¹²⁶.

Cipru nu a reușit încă să își frâneze căderea economică, aflându-se încă în recesiune și în plină criză în plan bancar. Încă de la începutul anului 2013, guvernul de la Nicosia a cerut FMI, Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene un împrumut, condiționat de reforme financiare și structurale și de privatizarea întreprinderilor de stat¹²⁷. Din perspectiva evoluțiilor economice, recesiunea din 2013 a fost descrisă de FMI ca „profundă, dar nu atât de gravă pe cât fusese anticipat”¹²⁸. Și în acest caz, criza în plan economic este dublată de una în sectorul politic, având în vedere dezintegrarea coaliției de guvernământ, ceea ce ar putea tergiversa implementarea reformelor necesare. Un aspect pozitiv este constituit de reluarea negocierilor între cele două părți ale insulei (ciprioții turci și ciprioții greci), după aproape 40 de ani de divizare. De asemenea, Ciprul a descoperit, în octombrie 2013, rezerve notabile de gaz natural în apele sale

¹²⁵ Cf. datelor furnizate de CIA World Factbook, ratele șomajului se ridică la 27,9% în anul 2013, crescând cu aproximativ 3,5 % față de anul precedent.

¹²⁶ Cf. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gr.html>, accesat la 6 mai 2014.

¹²⁷ Cf. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>, accesat la 6 mai 2014.

¹²⁸ International Monetary Fund, *Cyprus third review under the extended arrangement under the extended fund facility and request for modification of performance criteria—staff report*; IMF Country Report No. 14/92, April 2014, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1492.pdf>.

teritoriale, ceea ce, pe de o parte, este cu siguranță de bun augur pentru viitorul său economic, dar, pe de alta, poate contribui la amplificarea disputei pentru delimitarea zonelor economice exclusive cu Turcia.

Și în ceea ce privește Bulgaria, principalele probleme rămân ancorate în domeniul economic, aceasta rămânând cel mai sărac stat al UE¹²⁹.

Pe termen scurt și mediu, nivelul de securitate al Bulgariei ar putea fi puternic influențat de evoluțiile crizei ucrainene, nu doar din perspectiva apropierei geografice a celor două state, cât, mai ales, din perspectivă energetică. Rusia a demonstrat deja în istoria recentă că poate utiliza statutul său de furnizor de energie către Europa drept o veritabilă „armă”¹³⁰, ca instrument de promovare a intereselor sale. Varianta în care, în condițiile unei eventuale escaladări a crizei din Ucraina și a unei deteriorări substanțiale a relațiilor dintre Moscova și Bruxelles, Rusia va opta pentru oprirea transportului de gaze naturale către Europa este foarte plauzibilă. Un studiu recent¹³¹ a demonstrat că într-o asemenea situație, Bulgaria și Macedonia vor fi cel mai serios afectate, din pricina dependenței foarte mari de hidrocarburi rusești. Bulgaria, de pildă, depinde aproape în totalitate de gazul natural furnizat prin Gazprom, proiectul alternativ, prin care aceasta ar putea fi alimentată cu gaz natural din Marea Caspică (Trans-Adriatic Pipeline), urmând a fi funcțional abia în 2018. În plus, acesta nu va putea acoperi mai mult de jumătate din necesarul Bulgariei. Așadar, pe termen scurt, este de așteptat ca Sofia să depună eforturi suplimentare pentru identificarea unor surse alternative de import de hidrocarburi.

¹²⁹ International Monetary Fund, *Bulgaria Selected Issues Paper, IMF Country Report No. 14/24*, 30 January 2014, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1424.pdf>.

¹³⁰ Cristian BĂHNĂREANU, „Arma energetică” în contextul relațiilor internaționale la începutul secolului al XXI-lea, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.

¹³¹ Jack SHARPLES, Andy JUDGE, “Bulgaria and Macedonia would be the hardest hit by a suspension of Russian gas exports through Ukraine”, The London School of Economics and Political Science, 13 March 2014, <http://bit.ly/1gnh8IG>.

Un alt eveniment notabil în contextul crizei din Ucraina este inițiativa de cooperare lansată de prim-ministrul României, cunoscută sub numele de Grupul de la Craiova.

Per ansamblu, evoluția strategică a spațiului sud-est european se definește între două mari șocuri strategice – criza economică și financiară și criza ucraineană. Majoritatea statelor se află încă în curs de recuperare după impactul puternic al crizei economice, atât din perspectivă economică, cât și socială și politică. De asemenea, un alt fir roșu al dinamicii strategice al aceste regiuni este relația cu UE și NATO, acestea direcționând, practic, viziunea asupra securității, relațiile cu ceilalți actori regionali și internaționali, precum și aspectele care țin de dezvoltare economică și stabilitate. De asemenea, criza ucraineană va genera cu certitudine repercusiuni în plan strategic pentru acest spațiu, nu doar din perspectivă militară, cât mai ales economică (și, aici, securitatea energetică va ocupa un loc central), politică și socială.

ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

dr. Cristina BOGZEANU

Importanța strategică a Zonei Extinse a Mării Negre (ZEMN) rezidă în resursele energetice pe care le dețin statele de aici, în calitatea de spațiu de tranzit al hidrocarburilor către Europa, dar și în considerabilul potențial conflictual, vizibil în dificultățile de soluționare a bine-cunoscutelor conflicte înghețate (Transnistria, Abhazia, Ossetia de Sud și Nagorno-Karabah).

În ceea ce privește evoluțiile strategice din ZEMN, vom supune analizei evenimentele marcante din Turcia, Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Ucraina și Moldova. Deși România și Rusia sunt incluse în capitole separate ale prezentului studiu, pornim prezentul demers de la premisa existenței unei influențe majore a Kremlinului în acest spațiu¹³².

ZEMN continuă să rămână scena nu doar a unor conflicte înghețate, ci și a unui veritabil război energetic, precum și a unor crize cu potențial destabilizator considerabil, criza din Ucraina (2014) fiind relevantă în acest sens. De asemenea, terorismul internațional este unul dintre riscurile identificabile la nivelul ZEMN, din cauza specificului său de spațiu de tranzit, eterogen în ceea ce privește cultura și religia statelor adiacente. Instabilitatea creată prin existența conflictelor înghețate, precum și dificultățile de ordin economic, politic și social cu care se confruntă statele din regiune se adaugă contextului care ar face favorabilă manifestarea acestui risc.

În cursul anului 2013 și începutul lui 2014, Rusia a întreprins măsuri din ce în ce mai evidente pentru a-și spori influența asupra statelor foste sovietice. Desfășurarea celui de-al treilea summit al Parteneriatului Estic la Vilnius (28-29 noiembrie 2013), menit să constituie cadrul oficial pentru parafarea unor Acorduri de Asociere (AA) cu statele din acest spațiu (inclusiv acceptarea acestora în Zona

de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător), a constituit principalul stimul al acțiunilor Kremlinului în acest sens. Aceasta deoarece Moscova încerca să atragă aceste state către Uniunea Vamală (Rusia, Belarus și Kazahstan) – nucleul viitoarei Uniunii Eurasiatice, organizație de integrare economică creată după modelul UE. Tratatul Uniunii Eurasiatice a fost deja semnat la 29 mai 2014 și urmează să intre în vigoare la 1 ianuarie 2015.

În cursul anului 2013, Rusia a întreprins o serie de măsuri prin care a pus presiune pe statele ce urmau să aprofundeze cooperarea cu UE la Summitul de la Vilnius, măsuri menite să le îndepărteze de proiectul european și să le apropie de cel eurasiatic. Astfel, Moscova a interzis importul de vinuri din Republica Moldova, pe cel de vin și ape minerale din Georgia, precum și pe cel de ciocolată din Ucraina, toate sub pretextul că acestea constituiau „pericole pentru sănătate”. Prin aceste măsuri coercitive, Rusia neagă dreptul acestor state de a avea relații comerciale și economice cu restul lumii, în special cu UE.

Mai mult, în condițiile în care securitatea Armeniei depinde într-o măsură considerabilă de garanțiile rusești în acest sens și în care Erevan continuă să se afle în dispută, adesea violentă, cu Baku în ceea ce privește statutul provinciei Nagorno-Karabach, la 13 august 2013, Putin a făcut o vizită în capitala azeră și a semnat un contract pentru furnizarea de echipamente militare în valoare de 4 mld. dolari. Aceasta în condițiile în care cheltuielile militare ale Azerbaidjanului crescuseră oricum pe fondul veniturilor din exportul de hidrocarburi, iar Linia de Contact (Nagorno-Karabach) rămâne cea mai periculoasă zonă militarizată din Europa, existând încă schimburi de focuri ocazionale între soldații azeri și cei armeni.

În acest context, după ce a încheiat negocierile care s-au întins pe durata a trei ani, Armenia a renunțat la Acordul de Asociere cu UE, cu nici trei luni înainte de parafarea oficială, pentru a se alătura Uniunii Vamale. La 21 noiembrie 2013, Ucraina a făcut un anunț similar, motivând această decizie prin faptul că interesele naționale de securitate impun stabilirea unui dialog activ cu Rusia și celelalte state membre ale Uniunii Vamale și CSI pentru revitalizarea legăturilor comerciale și economice, ceea ce a declanșat revolte de stradă în Kiev timp de trei luni. Încercarea guvernului de a pune capăt prin forță protestelor, în februarie 2014, a dus la lupte de stradă, soldate cu un număr considerabil de morți și răniți în rândul

¹³² Pentru o imagine de ansamblu asupra geopoliticii și caracteristicilor generale ale mediului de securitate în ZEMN, a se vedea Cristina BOGZEANU, *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării Forțelor Navale ale României pe termen mediu și lung*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.

populației civile, ceea ce a determinat, în cele din urmă, condamnări din partea comunității internaționale și fuga președintelui Ucrainei în Rusia. La 1 martie 2014, Putin a ordonat ocuparea peninsulei Crimeea, justificată prin necesitatea de a proteja populația de etnie rusă din acest spațiu. Pe 16 martie, a fost organizat un referendum (considerat ilegal de către Ucraina, SUA, UE și ONU) asupra integrării peninsulei Crimeea în Federația Rusă. În prezent, Crimeea este ocupată de forțe militare rusești și autoritățile de la Kremlin o consideră teritoriu rusesc, deși guvernul de la Kiev continuă să susțină că peninsula rămâne parte integrantă a Ucrainei.

Acest șir de evenimente a avut consecințe dezastruoase pentru stabilitatea și securitatea Ucrainei, nu doar din perspectivă militară și politică, ci și economică și socială. Astfel, dacă după ce a fost anunțată oprirea negocierilor cu UE pentru semnarea Acordului de Asociere, Ianukovici și Putin au căzut de acord asupra unui pachet de asistență financiară în valoare de 15 mld. dolari și scăderea prețurilor pentru gaze naturale. După plecarea lui Ianukovici de la conducerea Ucrainei, Rusia a oprit orice finanțare. Pe de altă parte, după ce a fost organizat un guvern interimar, comunitatea internațională a depus eforturi pentru a stabili economia Ucrainei¹³³, aceasta cu atât mai mult cu cât performanțele economice ale acesteia se numără printre cele mai slabe la nivel mondial¹³⁴. Este de așteptat ca instabilitatea economică a Ucrainei să rămână o constantă pe termen scurt și mediu, nu doar din pricina lipsei investițiilor străine, a numărului considerabil de refugiați și persoane dislocate intern¹³⁵, ci și a menținerii tensiunilor și chiar a luptelor. La toate acestea, se adaugă și creșterea prețului gazului natural furnizat de către Rusia cu 80% în

¹³³ Ucraina a primit inclusiv un pachet de asistență financiară (14-18 mld. dolari) de la FMI, cf. CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

¹³⁴ Creșterea economică este apreciată, la nivelul anului 2013, la 0,4%, Ucraina plasându-se, din această perspectivă, pe locul 189 la nivel mondial. Cf. CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>. În plus, evoluția acestui indicator în anii anteriori (0,2% în 2012) indică existența unei probleme de fond.

¹³⁵ Cf. UNHCR, criza din Ucraina a generat 10.000 de persoane dislocate intern, fenomen ce a debutat înaintea referendumului din Crimeea și s-a accentuat treptat. Pentru detalii, vezi „UNHCR says internal displacement affects some 10,000 people in Ukraine”, 20 May 2014, <http://www.unhcr.org/537b24536.html>.

cursul lunii martie și amenințarea din partea Gazprom că va sista livrarea acestora în situația în care Ucraina nu va plăti¹³⁶.

Prin urmare, la Summitul de la Vilnius, doar Georgia și Republica Moldova au semnat AA, UE menținându-și oferta și pentru Ucraina. De asemenea, a fost adoptat și un acord de facilitare a vizelor pentru Azerbaidjan și un acord cadru pentru participarea Georgiei în misiuni de management al crizelor sub egida UE.

Putem vorbi, așadar, despre o reală criză istorică, cu relevanță majoră pentru stabilitatea și securitatea nu doar a ZEMN, ci a întregii Europe. În primul rând, criza din Ucraina a determinat un regres la nivelul relațiilor Rusia-UE și Rusia-NATO. În al doilea rând, acțiunea Rusiei a demonstrat în cel mai clar mod cu putință funcționarea relațiilor internaționale pe o logică pur realistă. În al treilea rând, succesul presiunii, șantajului și amenințărilor Rusiei în a determina statele amintite din ZEMN să renunțe la Acordul de Asociere a fost interpretată ca fiind o încercare (reușită!)¹³⁷ de a goli de conținut Parteneriatul Estic al UE. Aceeași logică ar putea interpreta similar și semnificația anexării peninsulei Crimeea în ceea ce privește reacția NATO și a UE, în ciuda măsurilor luate în plan diplomatic sau economic contra acțiunilor Rusiei. Notabil, în acest sens, este faptul că UE este în curs de a pregăti o misiune civilă PSAC pentru a sprijini Ucraina în reforma sectorului de securitate civilă, poliție și stat de drept¹³⁸.

În plus, este de așteptat ca această criză să genereze schimbări și la nivelul politicii externe a celorlalte state din ZEMN, Azerbaidjan cumulând cele mai multe condiții pentru aceasta. Statul azer este unul dintre cele mai prospere din regiune, datorită veniturilor obținute din exportul de hidrocarburi, având o importanță considerabilă atât

¹³⁶ “Russia and Ukraine Meet on Natural Gas Pricing Dispute”, în *New York Times*, 9 June 2014, http://www.nytimes.com/2014/06/10/world/euro-pe/russia-and-ukraine-to-meet-on-natural-gas-pricing-dispute.html?_r=0.

¹³⁷ Michael EMERSON, Hrant KONSTANTYAN, “Marele proiect al lui Putin de a distruge Parteneriatul Estic”, adaptat în limba română de Simona Solomon, *Revista 22*, 24 septembrie 2013, <http://www.revista22.ro/marele-proiect-al-lui-putin-de-a-distruge-parteneriatul-estic-31356.html>.

¹³⁸ Council of the EU, „EU prepares civilian mission to assist security sector reform in Ukraine”, 23 June 2014, http://www.consilium.europa.eu/ue_docs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/143344.pdf.

pentru UE, cât și pentru Rusia. Având în vedere proiectele de dezvoltare a conductelor de gaz natural care să lege Azerbaidjan de Europa, acesta are potențialul de a deveni un partener major pentru Bruxelles și un contributor cheie la securitatea energetică a UE. Concomitent, este de așteptat ca presiunea Rusiei să crească, astfel încât va fi tot mai dificil pentru Baku să își mențină neutralitatea față de cei doi actori.

Marea parte a statelor din ZEMN sunt vizate și influențate de cele două blocuri economice (UE și Uniunea Vamală) între care sunt plasate, de eforturile acestora de a le atrage, încercări de natură „soft” dinspre Vest și încercări „soft” și „hard” dinspre Est.

Georgia este unul dintre puținele cazuri în care putem identifica o relativă constanță în ceea ce privește politica externă. Cu o fermă orientare euroatlantică, stabilită încă din perioada guvernării lui Saakașvili, Tbilisi a demonstrat angajamentul pe acest drum chiar și în condițiile creșterii presiunii Rusiei în cursul anului 2013. Notabil este faptul că, deși importă aproape în totalitate necesarul de gaz natural și petrol, Georgia și-a dezvoltat considerabil sectorul hidroenergetic. De asemenea, evoluția construcției oleoductelor și gazoductelor ce leagă Europa de Asia îi permit valorificarea poziției geostrategice din această perspectivă.

Deși spre finele anului 2012, prim-ministrul georgian de la acea dată – Ivanișvili – a încercat o „resetare” a relațiilor cu Rusia (în special în plan economic), în ciuda susținerii acordate de Moscova celor două republici separatiste georgiene (Abhazia și Osetia de Sud) și chiar a ocupării militare a Osetiei de Sud, anul 2013 a demonstrat caracterul limitat al succeselor obținute pe această linie¹³⁹. Cel mai elocvent indiciu în acest sens este reprezentat de demarcarea granițelor Osetiei de Sud. Procesul a început în februarie 2013 și constă în instalarea de garduri de sârmă ghimpată de către trupele rusești, pentru a separa teritoriul Osetiei de Sud de Georgia. Demarcarea granițelor are un impact uriaș asupra vieții sociale și

¹³⁹ „Resetarea” relațiilor ruso-georgiene după schimbarea guvernului Georgiei în urma alegerilor prezidențiale din noiembrie 2013 s-a concretizat în ridicarea de către Moscova a embargourilor motivate politic asupra importurilor de struguri și alte fructe, vinuri și ape minerale. Cf. Vladimir SOCOR, „Georgia Between Russia and the European Union: Toward the Vilnius Summit and Beyond (Part One)”, în *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 10, No. 212/2013, <http://www.jamestown.org>.

economice a populației locale¹⁴⁰, precum și în ceea ce privește construcția și gestionarea conductelor de transport al hidrocarburilor¹⁴¹.

Mai mult, în contextul derulării jocurilor olimpice de iarnă în stațiunea rusească Soci, în februarie 2014, acțiunea a fost extinsă și în Abhazia. Acest proces este considerat o metodă ilegală de reducere a teritoriului georgian și a generat proteste în zonele afectate în martie 2014. De asemenea, având în vedere faptul că procesul de demarcare a granițelor nu este încă finalizat, este de așteptat ca instabilitatea să crească și aceasta cu atât mai mult cu cât experiența ucraineană este încă foarte recentă.

Turcia constituie un alt actor important la Marea Neagră, cu o evoluție a securității marcată, în perioada analizată, de aspecte distincte de cele descrise până în acest punct. Totuși, trebuie amintit faptul că Ankara are un rol cheie în dezvoltarea proiectelor energetice alternative, precum și în derularea unor conflicte înghețate. În acest sens, relevantă este susținerea Azerbaidjanului în disputa cu Armenia privind Nagorno-Karabach.

În mai 2013, relațiile turco-siriene au devenit extrem de tensionate în urma exploziei a două mașini capcană într-o localitate turcă din apropierea graniței cu Siria, soldate cu 43 de morți și cel puțin 140 de răniți¹⁴². Liderii turci au declarat atunci că suspectează o organizație teroristă apropiată regimului Assad, deși Damascul a negat această variantă. Acesta a fost și momentul în care Turcia și-a schimbat poziția față de conflictul din Siria, condamnând regimul lui Assad și afirmându-și sprijinul față de forțele de opoziție.

¹⁴⁰ James BROOKE, „Rural Berlin Wall Divide Communities after Russia-Georgia War”, în *Voice of America*, 12 August 2013, <http://www.voanews.com/content/rural-berlin-walls-cuts-communities-5-years-after-russia-georgia-war/1727897.html>.

¹⁴¹ Există dovezi că această demarcare a granițelor este realizată conform unor hărți din 1922, ceea ce permite rușilor să traseze aceste granițe cu aproximativ 400 de metri mai mult în interiorul Georgiei, ceea ce are implicații majore în ceea ce privește de suveranitatea, integritatea teritorială, securitatea umană ale statului georgian. Pentru detalii, vezi Zaza JGHARKAVA, „Russia pushes Georgia towards confrontation”, în *Georgia Today*, 27 September 2013, http://www.georgiatoday.ge/article_details.php?id=11497.

¹⁴² Johnatan BURCH, „After bombings, Turkey says the world must act against Syria”, *Reuters*, 13 May 2013, <http://www.reuters.com/article/2013/05/13/us-syria-crisis-idUSBRE94A05S20130513>.

Turcia a făcut progrese în ceea ce privește rezolvarea problemei istorice a kurzilor, PKK¹⁴³ și guvernul de la Ankara anunțând încheierea unui acord de încetare a focului (23 martie), care își menține valabilitatea în ciuda progreselor lente în planul negocierilor de pace.

Protestele din piața Taksim au constituit principala criză cu care Turcia s-a confruntat recent. Deși au început ca mișcare a ecologiștilor contra deciziei guvernului de a construi un magazin pe locul în care se află plasat unul dintre puținele spații verzi din Istanbul, reacția violentă a autorităților a transformat aceste proteste împotriva într-o mișcare contra neo-otomanismului, protestatarii cerând respectarea drepturilor democratice și seculare și limitarea puterilor liderilor turci¹⁴⁴.

Orientarea Ankarei spre lumea islamică a fost vizibilă nu doar pe plan intern, ci și la nivelul politicii externe, Turcia fiind unicul stat membru al NATO care a devenit, la 26 aprilie 2013, partener al Organizației de Cooperare de la Shanghai (OCS)¹⁴⁵, alianță politico-militară controlată de China și Rusia. Decizia Ankarei marchează îndepărtarea treptată Turciei de organizațiile regionale occidentale și apropierea de spațiul asiatic. În acest sens, relevantă este și declarația ministrului de externe turc cu ocazia semnării memorandumului de înțelegere cu OCS, care a afirmat că, prin această alegere, Turcia își manifestă credința că destinul ei este același cu cel al statelor membre OCS, state care fac parte din aceeași familie și cu care împărtășește aceleași rădăcini istorice. Obținerea statutului de partener de dialog al OCS a fost completată de declarațiile primului ministru turc, care susține că tergiversarea aderării Turciei la UE este de neiertat,

¹⁴³ Partidul Muncitorilor din Kurdistan, considerat o organizație teroristă, care luptă pentru independența Kurdistanului din 1984.

¹⁴⁴ Whitt MASON, „Turkey’s Secular Awakening”, în *Foreign Policy*, 5 June 2013, http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/06/05/turkey_s_secular_awakening?page=0,1.

¹⁴⁵ Press Release concerning the Signing of a Memorandum with the Shanghai Cooperation Organization, 26 April 2013, http://www.mfa.gov.tr/no_-123_-26-april_-2013_-press-release-concerning-the-signing-of-a-memorandum-with-the-shanghai-cooperation-organization.en.mfa.

acuzând Bruxelles-ul că este un partener de negocieri lipsit de corectitudine¹⁴⁶.

La toate acestea, se adaugă și intenția Ankarei anunțată în septembrie 2013 de a produce împreună cu o firmă militară chineză sisteme de apărare aeriană în valoare de 4 mld. dolari, respingând propunerile din partea statelor europene, Rusiei și SUA. Totuși, licitația a fost prelungită, în urma reacțiilor la nivel diplomatic din partea NATO în ceea ce privește accesul Beijingului la acest tip de sisteme ale Alianței¹⁴⁷.

În concluzie, mediul de securitate din ZEMN a fost marcat în perioada recentă de atitudinea revizionistă a Rusiei, ce are potențialul de a amplifica tensiunile deja existente în regiune. În plus, tendințele din politica externă condusă de la Ankara creează un context favorabil apariției de încercări din partea UE și NATO, dar și din partea Rusiei de a obține sprijin pentru politicile și interesele urmărite în această regiune.

¹⁴⁶ Dmitry SOLOVYOV, *Turkey becomes partner of China, Russia-led security bloc*, 26 April 2013, <http://www.reuters.com/article/2013/04/26/us-turkey-shanghai-idUSBRE93P17720130426>.

¹⁴⁷ Denise DER, „Why Turkey May Not Buy Chinese Missile Systems After All”, în *The Diplomat*, 7 May 2014, <http://thediplomat.com/2014/05/why-turkey-may-not-buy-chinese-missile-systems-after-all>.

AFRICA ȘI ORIENTUL MIJLOCIU

dr. Mirela ATANASIU

Din punct de vedere geopolitic, *continentul african* este constituit din 54 de state recunoscute de comunitatea internațională și Sahara de Vest, membră a Uniunii Africane a cărei statalitate este disputată de Maroc. Cu peste 1 mld. locuitori, Africa găzduiește aproximativ 15% din populația lumii¹⁴⁸. Continentul a avut un traseu istoric sinuos, perioada colonizării punându-și amprenta pe cultura și civilizația sa¹⁴⁹.

Mediul de securitate al continentului african se schimbă profund și rapid. În prezent, securitatea Africii se află la o răscruce, dar rata de creștere economică, combinată cu întărirea puterii instituționale, credibilitatea și legitimitatea Uniunii Africane¹⁵⁰ și a Comunităților Economice Regionale, au sporit încrederea în capacitatea Africii de a aborda provocările de securitate. Analizele politice arată că dintre toate statele nord-africane, Libia este „cel mai predispus diviziunilor interne și instabilității, fiind totodată și singurul stat care nici până în zilele noastre nu a reușit să elimine problemele de ordin etnic și tribal și să-și creeze o identitate națională”¹⁵¹.

În 2013, s-a putut observa o creștere a stabilității economice a continentului african datorată politicilor macroeconomice solide, condițiilor comerciale și parteneriatelor încheiate cu economii emergente care au extins spațiul de politică economică a factorilor

¹⁴⁸ WorldAtlas, *Africa Map*, disponibil online la: <http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/af.htm>.

¹⁴⁹ Coloniștii au fost în general popoarele europene precum: britanicii, francezii, spaniolii, portughezii, belgienii, germanii sau italienii. A se vedea pe larg: *Sclavia și cursa pentru Africa*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/sclavia-i-cursa-africa.

¹⁵⁰ În 2013, s-au sărbătorit 50 de ani de la crearea Organizației Uniunii Africane, în prezent denumită Uniunea Africană.

¹⁵¹ ASAGRI, *Libia o sursă de instabilitate în Africa de Nord*, disponibil la: <http://geopolitics.ro/libia-o-sursa-de-instabilitate-in-africa-de-nord>.

africani de decizie politică. În prezent, națiunile africane sunt mai libere decât oricând să-și aleagă propriile căi de dezvoltare. De asemenea, perspectivele economice ale Africii pentru 2014 sunt promițătoare (creștere estimată de 5,3%¹⁵²), confirmând capacitatea sa de adaptare la șocurile interne și externe, dar și rolul său de pol de creștere economică într-un moment în care economia globală se află în dificultate. Principalele surse de dinamism sunt de așteptat să fie extinderea producției agricole, o creștere robustă în domeniul serviciilor și sporirea producției de petrol și minerit. De altfel, la a 24-a ediție a *World Economic Forum* din 2014 referitor la Africa, lideri de marcă ai economiei lumii au exprimat opinii pozitive la adresa emergenței economice a Africii, care reprezintă „regiunea cu cea mai rapidă dezvoltare din lume”¹⁵³.

Totuși, continentul african se confruntă cu importante provocări de securitate, precum: moștenirea lăsată referitoare la noțiunea istorică a suveranității statului; amplificarea tendințelor regionaliste în absența unor valori regionale comune; dificultatea gestionării regionalismului hegemonic; existența elitismului ca formă de integrare regională ce apare numai la nivel de lideri, fără a pătrunde în conștiința poporului; crearea de instituții, cu o capacitate slabă sau inexistentă de gestionare, rezultând într-un regionalism formal și percepția regionalismul ca fiind un proiect generat din exterior. Magnitudinea acestor provocări crește datorită incapacității guvernelor statelor și organizațiilor africane de a răspunde acestora rapid și eficient.

De asemenea, urbanizarea rapidă și structurile economice în schimbare amplifică gradul de perturbare a mediului socio-politic și determină o creștere a ratei criminalității și a militantismului intern. Aceste provocări sunt de obicei complexe și interconectate.

¹⁵² African Economy Outlook, *Macroeconomic Prospects*, 28 January 2014, disponibil online la: <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/outlook/forecast>.

¹⁵³ Revista *Forbes*, Declarația lui Dominic BARTON, Global Managing Director la McKinsey & Company, la Summitul *2014 World Economic Forum on Africa*, Abuja, Nigeria, 8 mai 2014. A se vedea pe larg: *10 Memorable Quotes From the 2014 World Economic Forum on Africa*, disponibil online la: <http://www.forbes.com/sites/mfonobongnsche/2014/05/08/10-memorable-quotes-from-the-2014-world-economic-forum-on-africa>.

Combaterea lor se poate realiza prin construirea de instituții mai eficiente și responsabile la nivel statal.

Principalele amenințări la adresa securității continentului african sunt cele generate de conflictele din Coasta de Fildeș, Sudan, Somalia, Republica Democratică Congo și Delta Nigerului, dar și cele în curs de dezvoltare la adresa securității transnaționale, inclusiv traficul de droguri, terorismul și pirateria. De asemenea, se consideră că „deși amenințările de securitate sunt prevalent legate de proasta guvernare sau conflicte intra-statale, frontierele nedefinite reprezintă încă o sursă majoră de instabilitate”¹⁵⁴. În plus, faptul că mai mult de jumătate din statele africane au fost sau sunt implicate în conflicte legate de delimitarea frontierelor, demonstrează cu prisosință că această amenințare este prezentă. Un exemplu concludent în acest sens, criza regională din zona Marilor Lacuri și Cornul Africii.

Conflictele în desfășurare din Sudan, Algeria, Somalia, Republica Centrafricană și Namibia¹⁵⁵ produc îngrijorare amenințând cu extinderea efectelor lor și în statele învecinate. De altfel, Ciadul a anunțat închiderea granițelor sale cu Republica Centrafricană¹⁵⁶. Statele din Sahel¹⁵⁷ sunt amenințate de fenomenul terorist cu implicații negative asupra stabilității și obiectivelor de dezvoltare urmărite. De asemenea, grupările militante și teroriste reprezintă o sursă majoră de insecuritate în Africa de Vest, dar managementul defectuos al resurselor naturale (de apă, în principal, dar și energetice sau de altă natură), economia subterană, administrarea granițelor reprezintă amenințări care modelează mediul de securitate regional.

De exemplu, în mai 2014 a avut loc un atac cu bombă la periferia orașului Abuja (Nigeria), în urma căruia au murit mai mult

¹⁵⁴ Francis NGUENDI IKOME, *Africa Security Challenge*, Institute for Security Studies, May 2012, disponibil online la: <http://africacenter.org/security/topic/overview>.

¹⁵⁵ Armed Conflict Location & Event Data Project, *Conflict Trends*, No. 25, „Real-Time Analysis of African Political Violence”, p. 1, disponibil online la: <http://www.acleddata.com/wp-content/uploads/2014/04/ACLED-Conflict-Trends-Report-April-2014.pdf>.

¹⁵⁶ Agenția France Press, *Chad Shuts Border to Conflict – Torn Central African Republic*, 12 mai 2014, disponibil la: <http://www.ndtv.com/article/world/chad-shuts-border-to-conflict-torn-central-african-republic-523049>.

¹⁵⁷ Sahel este denumirea generică pentru statele care se află la granița dintre Sahara de Nord și regiunea Sahariană a Sudanului.

de 12 oameni, la numai două săptămâni de la explozia unei mașini-capcană în Nyanya în apropiere de o stație de autobuz în urma căreia au murit 75 de persoane¹⁵⁸. Gruparea armată Boko Haram, care urmărește transformarea Nigeriei într-un stat islamic, și-a asumat responsabilitatea asupra atacurilor în numele luptei împotriva influenței vestice. Mai mult de 1.000 de oameni au fost uciși în atentatele Boko Haram numai în 2014¹⁵⁹. Alte atacuri cu bombă au avut loc în Kenya. De exemplu, în 16 mai 2014, în capitala Nairobi, au murit cel puțin 10 oameni și au fost răniți 70. De asemenea, în ultimul an și jumătate, mai mult de 100 de kenieni au murit în urma unor astfel de atacuri¹⁶⁰.

Dintre cele cinci state membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU, China este țara care a trimis cei mai mulți militari în Africa pentru misiunile de menținere a păcii și care a asigurat cele mai mari contribuții la desfășurarea activităților de menținere a păcii organizate de ONU¹⁶¹. De asemenea, relațiile economice bilaterale desfășurate în prezent, independent și în cadrul Forumului de Cooperare China-Africa (FOCAC), înregistrează o evoluție pozitivă în ultimii 10 ani, prin creșterea valorii schimburilor economice la mai mult de 150 mld. dolari în 2011¹⁶² și 210,3 mld. dolari în 2013¹⁶³. China devine astfel principalul partener economic al Africii, surclasând SUA.

¹⁵⁸ *Deadly bomb attack hits Nigerian capital*, 2 May 2014, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/05/deadly-bomb-attack-nigerian-capital-20145121135549681.html>.

¹⁵⁹ BBC News, *Nigeria's Boko Haram Crisis: Kano Suicide Attacks*, 19 May 2014, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-africa-27465113>.

¹⁶⁰ *New Terror attacks hit Kenya as tourists leave*, 16 May 2014, disponibil online la: <http://www.dw.de/new-terror-attacks-hit-kenya-as-tourists-leave/a-17642143>.

¹⁶¹ *China este un participant activ la promovarea păcii și securității în Africa*, 8 ianuarie 2014, disponibil online la: <http://romanian.cri.cn/341/2014/01/08/1s145085.htm>.

¹⁶² David E. BROWN, *Hidden Dragon, crouching lion: how China's advance in Africa is underestimated and Africa's potential underappreciated*, Strategic Studies Institute Monograph, U.S. Army War College, September 2012, p. 1.

¹⁶³ Xinhua, *China, Africa cu keep extending economic cooperation: experts*, 13 May 2014, http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2014-05/13/content_17503357.htm.

În 2013, s-au desfășurat nouă misiuni ONU de menținere a păcii pe continentul african, astfel: UNAMID (Sudan)¹⁶⁴; MINURSO (Sahara de Vest)¹⁶⁵; UNMIL (Liberia)¹⁶⁶; MONUSCO (R. D. Congo)¹⁶⁷; UNISFA (Sudan)¹⁶⁸; UNMISS (Sudan)¹⁶⁹; MINUSMA (Mali) cu mandat până în 30 iunie 2014; MINUSCA (Republica Centrafricană) în contextul politic de insecuritate în stat și a necesității protejării drepturilor omului și dreptului internațional umanitar; UNOCI (Coasta de Fildeș), constituită în 2004 pentru protejarea populației civile și sprijinirea reformei din sectorul de securitate.

În ceea ce privește aceste angajamente militare străine în Africa, cel al SUA este cel mai vechi. În 2013, SUA participau în misiuni în mai mult de 35 de state de pe teritoriul african, în general pentru „instruirea armatelor naționale”¹⁷⁰. Misiunile au avut loc în principal în Libia, Sudan, Nigeria, Kenya și Uganda, state unde

¹⁶⁴ Misiune pentru promovarea păcii și stabilității în Darfur desfășurată prin mandat ONU stabilit în 2013, pentru încă 13 luni până în 14 august 2014. A se vedea pe larg: *Rezoluția nr. 2113 (2013) adoptată de Consiliul de Securitate la cea de-a 7013-a întâlnire a sa pe 30 iulie 2013*, disponibilă online la: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2113%20\(2013\)&Lang=E](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2113%20(2013)&Lang=E).

¹⁶⁵ Misiune stabilită în 1991 în legătură cu realizarea cadrului democratic pentru organizarea unui referendum de către populația din Sahara de Vest asupra independenței și integrării cu statul Maroc. Detalii la: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurso/mandate.shtml>.

¹⁶⁶ Prin desfășurarea misiunii începute în septembrie 2003 s-a ajuns la îmbunătățirea securității, fapt ce a determinat ONU să reducă forțele de intervenție până la aproximativ 5.800 persoane în prezent. Detalii la: http://unmil.unmissions.org/LinkClick.aspx?link=Documents%2fPDF%2fJuly2013_UNMIL_factsheet.pdf&tabid=3934&mid=8824&language=en-US.

¹⁶⁷ MONUSCO a preluat o operație de menținere a păcii mai veche a ONU (MONUC) la 1 iulie 2010. Detalii la: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monusco/mandate.shtml>.

¹⁶⁸ Misiunea este desfășurată ca urmare a Rezoluției CS ONU din 27 iunie 2011 pentru instaurarea și menținerea unei forțe de securitate interimare pentru Abyei. Detalii la: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unisfa/mandate.shtml>.

¹⁶⁹ Misiunea continuă o altă desfășurată pe o perioadă de 6 ani până în 2011 pentru consolidarea păcii și securității în sudul Sudanului. Detalii la: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmiss>.

¹⁷⁰ *Misiuni militare americane în peste 35 de state africane în 2013*, <http://www.frontpress.ro/2013/01/misiuni-militare-american-in- peste-35-de-state-africane-in-2013.html>.

Pentagonul considera că există grupări islamiste radicale care au legături cu organizația teroristă Al Qaeda. Unii specialiști spun că această implicare a SUA este și o acțiune de contrapondere a creșterii intereselor Chinei comuniste pe continentul african.

În timp ce majoritatea provocărilor de securitate sunt abordate prin inițiative ad-hoc, există totuși indicii că majoritatea statelor au înțeles necesitatea consolidării cooperării în cadrul unor organizații, precum Uniunea Africană și Comunitățile Economice Regionale, ceea ce constituie un important pas înainte spre securizarea spațiului african.

Orientul Mijlociu este centrat în bazinul est-mediteranean și cuprinde statele aflate în jurul Golfului Persic¹⁷¹. Din punct de vedere etnic, populația din acest spațiu este în majoritate arabă, cu un profil demografic caracterizat printr-o rată de creștere superioară mediei mondiale și cu un procent ridicat al populației tinere. Din punct de vedere economic, chiar dacă unele state au un potențial natural foarte ridicat ca rezultat al deținerii de rezerve bogate de petrol și gaze naturale, țările regiunii sunt asimilate ca făcând parte din „lumea a treia”. În ce privește securitatea, Orientul Mijlociu a fost întotdeauna un spațiu problematic din mai multe perspective – strategic, economic, cultural, politic etc. – datorită, mai ales, factorilor etnici și religioși și resurselor energetice deținute, elemente care i-au conturat politica regională.

Cu toate că bogăția regiunii este distribuită inegal, statele Orientului Mijlociu au înregistrat câteva decenii de progres economic. Astfel, Emiratele Arabe Unite și Israel sunt statele care oferă standardele cele mai înalte de viață pentru populațiile lor, iar Sudan și Yemen se află la extrema cealaltă, înregistrând cele mai grave probleme economice. La ultimele două se alătură și situația incertă a Afganistanului, mai ales în contextul retragerii trupelor NATO.

Din perspectiva securității regiunii, conflictul sirian este considerat a fi cea mai gravă criză umanitară a secolului al XXI-lea. Faptul că regimul sirian a utilizat arme chimice asupra propriei populații a adâncit și mai mult conflictul arabo-israelian și a determinat, pentru moment, cooperarea între SUA și Federația Rusă

¹⁷¹ Emiratele Arabe Unite, Arabia Saudită, Qatar, Bahrain, Kuwait, Irak și Iran.

în încercarea comună de a rezolva situația. Datorită importanței strategice, bazinul râului Orontes este una dintre regiunile cele mai afectate din Siria, ca urmare a emigrației masive a populației siriene din zonă (în alte state precum Egipt sau Turcia)¹⁷² și distrugerii pe scară largă a acestei regiuni. De asemenea, două treimi din cei patru milioane de locuitori au fost strămutați intern în ultimii trei ani¹⁷³. Accesul la apa de băut a fost restricționat, iar producția agricolă s-a diminuat cu 70% ca rezultat a insuficienței apei pentru irigații¹⁷⁴.

Totuși, evenimentul care a marcat cel mai negativ regiunea a fost Revoluția islamică din Egipt, izbucnită în iulie 2013, după lovitură de stat împotriva lui Mohhamed Morsi dată de către forțele armate ale statului. Revolta continuă și în prezent, pe de o parte fiind susținătorii lui Morsi, care îl vor din nou la putere și, pe de altă parte, cei care sprijină armata și guvernul interimar. Și conflictul israeliano-palestinian continuă să genereze insecuritate în regiune, negocierile pentru crearea a două state în cadrul aceluiși teritoriu, ajungând, în prezent, într-un moment de impas¹⁷⁵, așa cum declară oficialii ONU.

Începutul lui 2014 a adus în atenție o multitudine de probleme politice, economice și sociale, iar pentru perioada imediat următoare se preconizează apariția altora noi de natură recrudescență. O astfel de problemă este cea din Kidal, un oraș în partea de nord a Mali, unde situația se deteriorează rapid. Încă din 2012, statul Mali încearcă să se refacă după o serie de evenimente negative: o lovitură de stat, resurgența trupelor rebele de tuaregi și reclamarea părții sale nordice de teritoriu de către radicalii islamiști. Situația din Mali amenință să afecteze toate țările din zonă.

¹⁷² Se discută de aproximativ 14.000 persoane care au fost forțate de împrejurări să își părăsească casele și de aproximativ 1,5 mld. dolari, pagube materiale, până în prezent.

¹⁷³ Graduated Institute of International and Development Studies, *Hidden Syrian Crisis: Water*, 12 May 2014, disponibil la: http://graduateinstitute.ch/home/rerelations-publiques/news-at-the-institute/news-archives.html/_/news/corporate/2014/hidden-syrian-crisis-water.

¹⁷⁴ Idem.

¹⁷⁵ Oscar FERNANDEZ-TARANCO, Assistant Secretary-General for Political Affairs, *Briefing to the Security Council on the situation in the Middle East*, 20 May 2014, p. 1, disponibil online la: <http://www.unsco.org/Documents/Statements/MSCB/2008/Security%20Council%20Briefing%20-%2020%20May%202014.pdf>.

Descoperirea unor însemnate rezerve de petrol și gaze în Mediterana de Est, lângă țărmul Libanului, a adăugat un plus de complexitate acestei regiuni, fapt ce are consecințe inevitabile asupra balanței de putere dintre țările și entitățile rivale.

Principalele misiuni ONU de menținere a păcii în curs de desfășurare în Orientul Mijlociu sunt: UNTSO (Ierusalem)¹⁷⁶; UNDOF (Teritoriile Palestiniene – Înălțimile Golan)¹⁷⁷, unde au loc frecvent ciocniri în centrul și sudul regiunii, element ce subliniază volatilitatea situației; și UNIFIL (Liban)¹⁷⁸, unde situația este relativ calmă în prezent.

În mod tradițional, *Africa și Orientul Mijlociu* sunt legate prin comerț și religie datorită răspândirii Islamului în ambele areale. De asemenea, ele au graniță comună prin deșertul Sahara, porțiune în care există o interacțiune semnificativă în materie de securitate. Deși cele două regiuni au avut traiectorii diferite în ce privește statalitatea (în Africa, statul nu pare să se fi consolidat nici până în prezent, arena politică fiind împărțită cu o varietate largă de actori nonstatali, unii fiind insurgenți, pe când în Orientul Mijlociu statele suverane sunt ferm conturate), o altă asemănare între ele este cea a conflictualității permanente de tip etnic și religios, care, considerăm că nu are o soluție pe termen scurt sau mediu.

Terorismul reprezintă un fenomen omniprezent în ambele regiuni. În ultimii ani, amenințările de acest gen s-au diversificat și agravat pe continentul african. Revista *Forbes* a realizat o previziune a șase locuri din Africa cărora trebuie să li se acorde atenție sporită în anul 2014, din punctul de vedere al amenințării de a se înregistra un

¹⁷⁶ Misiune stabilită din mai 1948, în curs de desfășurare, la care participă 22 de state contribuatoare, printre care și SUA. Vezi detalii la: UNTSO, *Facts and Figures*, disponibil online la: <http://untso.unmissions.org/Default.aspx?tabid=6326&language=en-US>.

¹⁷⁷ Misiunea a fost stabilită prin mandat ONU în 1974 pentru a menține acordul de încetare a focului dintre Israel și Siria. A se vedea pe larg: UNDOF, *Mandate*, disponibil online la: <http://www.undof.unmissions.org>.

¹⁷⁸ Misiunea a fost stabilită prin mandat ONU în 1978, reiterată în 2006, pentru menținerea păcii și acordului de încetare a focului între Liban și Israel, și subsidiar pentru menținerea sub control a acțiunii Hezbollah. A se vedea pe larg la: Rezoluția nr. 1701 (2006) adoptată de Consiliul de Securitate al ONU la cea de-a 5511-a întâlnire, în 11 august 2006, disponibil online la: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1701%282006%29.

act terorist. Pe această listă a posibilelor ținte sunt¹⁷⁹: Africa de Est, mai precis Somalia și Kenya; Sahel; Nigeria; Egipt; Tunisia și Libia. De asemenea, Orientul Mijlociu a constituit dintotdeauna o sursă majoră de acțiuni teroriste. Terorismul de sorginte arabă se bazează pe Intifadă și Jihad Islamic, ca metode de ducere a războiului ce folosesc religia islamică de o manieră exacerbată, sub forma fundamentalismului islamic, pentru a alimenta conflictele duse cu popoare de religii diferite.

Începând cu 2011, primăvara arabă a afectat Nordul Africii și Orientul Mijlociu, așa-numita regiune MENA, în interiorul căreia populațiile erau supuse unor regimuri totalitare. Această mișcare a avut loc sub diferite forme: înlăturări sau remanieri ale guvernelor țărilor respective, rebeliuni armate, proteste de mai mică și mare amploare. Toate au avut ca scop schimbarea, dar au generat neliniște și insecuritate și dincolo de arealele în care s-au desfășurat astfel de acțiuni. Evenimentele din cadrul primăverii arabe au costat economiile statelor din Orientul Mijlociu în jur de 800 miliarde de dolari¹⁸⁰.

Statele în care încă sunt tulburări încearcă să se reazeze pe noi baze democratice. Până în prezent, nu au fost făcuți decât pași mărunți în direcția democrației, dar s-a demonstrat că dictatorii pot fi îndepărtați și prin revoltă populară, nu numai prin intervenție externă. Rezolvarea problemelor de securitate economică trebuie să constituie tendința dominantă a politicii globale în regiune, în special pentru reducerea efectelor datorate decalajului galopant dintre bogați și săraci și șomajul generalizat și politică din MENA, pentru ca această regiune să facă față schimbărilor radicale generate de primăvara arabă și evoluțiilor ulterioare acestor evenimente, incluzând aici radicalismul islamic și manifestarea sa extremă, Statul Islamic din Iraq și Levant – ISIL.

¹⁷⁹ John NUGENT, *Six Places At Risk Of Terrorism In Africa*, revista „Forbes”, 6 February 2014, <http://www.forbes.com/sites/riskmap/2014/02/06/six-places-at-risk-of-terrorism-in-africa>.

¹⁸⁰ *Primăvara Arabă, costuri de 800 miliarde de dolari pentru statele afectate*, 10 octombrie 2013, disponibil online la: <http://www.ziare.com/economie/criza-economica-mondiala/primavara-araba-costuri-de-800-miliarde-dolari-pentru-statele-afectate-1261775>.

SPAȚIUL EURASIATIC

dr. Stan ANTON

Acțiunile Federației Ruse în spațiul eurasiatic

Termenii de „Eurasia” și „Eurasianism” sunt foarte des utilizați în Rusia, Kazahstan și alte țări ale Comunității Statelor Independente (CSI), fiind folosiți, de regulă, ca sinonime pentru spațiul ex-sovietic. În Rusia, aceștia sunt deseori întrebuițați pentru a sublinia o ideologie anti-Occidentală și modul exclusivist propriu Rusiei (nu întâlnim același fenomen și în Kazahstan)¹⁸¹.

Anul 2014 a constituit pentru Federația Rusă un nou început. Nimic din evenimentele începutului de an 2014, cum ar fi Olimpiada de iarnă de la Soci, nu prefigura ceea ce va urma. Reafirmarea liniilor de forță și în forță ale politicii sale externe tradiționale, împachetată în ambalajul așa-zisei „noi politici externe”, constituie dovada că revirimentul Rusiei în plan geostrategic și geopolitic nu este întâmplător și că acțiunile sale în plan extern de anul acesta sunt subscrise unui plan cuprinzător, ce urmărește promovarea intereselor sale strategice de o manieră asemănătoare unor perioade istorice de demult, dar cu accente specifice și condiționalități ce emană din nivelul dezvoltării economice actuale și de jocurile geopolitice la nivel global. Se poate afirma totuși că aceste acte și acțiuni nu vin ca o surprindere completă. Indicii ale acestui comportament – care sunt de natură diferită – de la factori diplomatici, militari și până la cei economici, pot fi identificați, din perspectivă istorică recentă, spre exemplu, în poziția Rusiei la summitul NATO de la București, în războiul din Georgia, în poziția sa cu privire la Parteneriatul Estic al UE, în cea referitoare la caracterul independent al provinciei sârbe Kosovo sau în acțiunea diplomatică și militară în sprijinul Siriei și

¹⁸¹ Evgeny VINOKUROV, „Pragmatic Integration”, în *Eurasian Integration Yearbook*, edited by Evgeny VINOKUROV, Eurasian Development Bank, 2013, pp. 15-27.

până la promovarea unei politici energetice cu parteneri „speciali” din UE. Aceștia din urmă, iată, fiind legați ombilical de sursa lor primară de energie, au o libertate de acțiune strategică limitată, făcând în mod direct sau indirect jocurile Moscovei, care are ca scop principal menținerea acestora sub directa sa influență, rezultată din instrumentul specific de politică externă reprezentat de „robinetul de gaze” și accesul facil la resurse energetice. S-a constatat, de altfel, că Europa este extrem de prudentă în a trece de la o polemică și retorică pur verbale la acțiuni concrete, directe, asumate de actorii principali ai Uniunii.

Acțiunile Federației Ruse trebuie, de asemenea, analizate și din perspectiva obiectivelor politicii interne și contextului economic, social și chiar cultural intern. Premisele dezvoltării economice ale Rusiei în anii următori, deși optimiste, conform estimărilor macroeconomice guvernamentale¹⁸², vor fi marcate de efectele impunerii de sancțiuni economice de către statele occidentale, care au început deja să fie manifeste.

Debutul acțiunilor Rusiei în „campania” anului 2014 a fost reprezentat de intervenția în Crimeea. Ceea ce s-a întâmplat este o exemplificare clară a politicii faptului împlinit, acțiuni politico-militare și diplomatice care nu sunt străine de strategiile rusești aplicate în diferite perioade istorice, unele având ca obiect chiar România. Să nu uităm anul 1940 cu acțiunea Rusiei în Basarabia, în care acțiunea militară a contribuit decisiv la realizarea politicii faptului împlinit, sau mai aproape, în istoria recentă, dar și în proximitatea granițelor României, exemplul acțiunii prin surprindere a forțelor rusești din Balcani, care, în 11-12 iunie 1999, au ocupat prin surprindere aeroportul din Pristina, în detrimentul forțelor multinaționale conduse de NATO. Scenariul din Pristina s-a repetat copiat la indigo în cazul aeroporturilor din Crimeea, forțele angajate, deși fără însemne de apartenență militară, fiind deosebit de eficiente în acțiuni, paralizând *de facto* forțele de securitate și armata ucraineană însărcinate cu paza acestora sau a altor obiective militare.

¹⁸² Pentru 2015, bugetul federal prevede un deficit de 0,6 % din PIB, iar Banca Centrală a Rusiei are ca obiectiv țintirea inflației, cf. Oxford Analytica, *Country Report: Russia*, October 2014.

Din perspectiva întrebării unor instrumente specifice în atingerea scopurilor politico-strategice, acțiunile anului 2014 au demonstrat că propaganda masivă este o parte importantă a mecanismului complex rusesc de influențare a percepției opiniei publice internaționale, a populațiilor rusofone din sfera sa de influență și a guvernelor care consideră Rusia țară ostilă. În acest context, sunt evidente dezvoltarea importantă a vehiculelor media rusești – radio, TV, internet, care primesc sume importante de la buget în promovarea obiectivelor politice rusești pe plan global sau regional.

Rusia preferă evitarea unei invazii deschise a Ucrainei în vederea atingerii obiectivelor sale geopolitice, dovadă a acestui fapt, conform *Economist Intelligence Unit*, fiind evenimentele din luna august:

- 15 august – convoiul rusesc cu ajutoare pentru Ucraina însoțit de efective militare; Ucraina a văzut această acțiune cu teamă pentru posibila diversiune înainte de o invazie în estul Ucrainei de către armata rusă¹⁸³;

- schimbarea tonului discursului lui Vladimir Putin – în aceeași zi Vladimir Putin a susținut un discurs în Crimeea, la final având ton aproape conciliator (Putin a afirmat că Rusia va face tot ce îi va sta în putință pentru a opri vărsarea de sânge din Ucraina și că, în timp ce Rusia se luptă pentru apărarea intereselor sale, nu se va autoexclde din lumea exterioară)¹⁸⁴;

- schimbarea de leadership din Republica Populară Donețk (demisia lui Alexander Borodai – prim-ministru și Igor Strelkov – ministrul apărării) – probabil abordarea mult prea militantă și puțin flexibilă nu le-a permis să ia parte la negocieri cu guvernul Ucrainean; o altă explicație a acestei schimbări ar putea fi regăsită în ”rebrand-uirea” insurgenței ca o creație mai mult indigenă decât rusă”¹⁸⁵.

Ca urmare a evoluțiilor de pe teren, opiniile se îndreaptă în direcția unei *slabe probabilități de atingere a unei rezoluții politice*

¹⁸³ ***, „Country Report August 2014, Ukraine”, The Economist Intelligence Unit Limited, London, 2014 p. 21.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Idem, p. 22.

în viitorul apropiat, Rusia continuând să ofere sprijin insurgenței din estul Ucrainei.¹⁸⁶ De altfel, oficialii ruși, în frunte cu Putin, continuă să nege că Rusia este parte în conflict sau că furnizează insurgenței trupe și armament și să susțină că pacea ar putea fi atinsă numai în dialog cu separatiștii din Donețk și Lugansk. Kremlinul este posibil să considere încheierea implicării sale militare în Ucraina dacă se va introduce un sistem federal sau cel puțin confederal, care să permită Rusiei să își continue exercitarea controlului asupra politicilor ucrainene prin intermediari/reprezentanți locali. Totuși, un asemenea nivel ridicat de descentralizare ar fi foarte destabilizator și este posibil să rămână de neacceptat pentru autoritățile ucrainene. De asemenea, există o presiune internă semnificativă asupra lui Poroshenko în vederea continuării campaniei împotriva insurgenței, în ciuda costurilor economice și umane¹⁸⁷.

A fost întotdeauna clar faptul că, dacă Federația Rusă este capabilă să își susțină superioritatea militară, Ucraina va fi nevoită să facă concesii în ceea ce privește cerințele sale politice. În contrapartidă, sprijinul Occidentului pentru Ucraina a îndreptat Rusia către un cost mai ridicat din punct de vedere politic și economic pentru succesul său, economia Rusiei dând semne de intrare în recesiune. *Semnarea planului de încetare a focului din data de 5 septembrie 2014*, la Minsk, de către reprezentanții guvernului ucrainean și militanții pro-ruși, destinat încheierii luptelor începute în luna aprilie (după ce separatiști înarmați au preluat controlul asupra centrelor urbane din sud-estul Ucrainei), este văzut ca un succes al strategiei „cu risc înalt” dezvoltată de Rusia, „de vreme ce este prima dată când sunt recunoscuți formal liderii separatiști ca participanți legitimi la negocieri. *Economist Intelligence Unit* consideră că acest plan nu pare să vină cu un set de condiții care să poată aduce și încheierea conflictelor dintre Ucraina și Rusia sau dintre Rusia și Occident.¹⁸⁸ Alături de un armistițiu, obiectivele principale ale planului de la Minsk includ întărirea statutului conducerii locale în unele părți ale regiunilor Donețk și Lugansk, numite prin alegeri

¹⁸⁶ Idem, p. 23.

¹⁸⁷ ***, „Country Report August 2014, Ukraine”, The Economist Intelligence Unit Limited, London, 2014, p. 23.

¹⁸⁸ Idem, p. 25.

locale anticipate, noi măsuri pentru asigurarea asistenței umanitare și economice, retragerea grupurilor armate „ilegale/ilicite” din Ucraina, instituirea/înființarea unei zone de securitate de-a lungul frontierei ucraineano-ruse. Încetarea focului pare a fi mai mult un hiatus, cel mai probabil, înaintea altei runde de lupte intensificate. Această pauză îi oferă Ucrainei timp pentru a-și regrupa forțele în urma unor eșecuri militare din vara anului 2014. Pentru Rusia, încetarea focului reprezintă răgazul în vederea consolidării câștigurilor sale militare, putând spera în prevenirea unei extinderi a sancțiunilor economice promise de către UE.

În luna august 2014, analiștii *Economist Intelligence Unit* considerau că *riscul de apariție a unui conflict interstatal a crescut semnificativ*, ceea ce ar putea avea consecințe grave politice și economice pentru ambele state. Totuși, scenariul central al *Economist Intelligence Unit* converge în direcția unei rețineri a Kremlinului de la o invazie directă. Actualmente, scopul strategic central al Rusiei nu este acela de a ocupa Ucraina, ci de a preveni consolidarea orientării sale pro-occidentale. Acest scop ar putea fi atins, probabil, și prin alte metode, fără un risc atât de mare ca cel asociat cu un atac militar evident.

Din perspectivă geopolitică, ceea ce se poate considera remiza Rusiei în jocul ce include Ucraina și Occidentul, poate avea consecințe mult mai ample dacă guvernarea se vor confrunta cu o nemulțumire a populației datorate scăderii veniturilor, migrația forței de muncă și potențialelor retrageri masive a depunerilor bancare, pe fondul deprecierei monedei naționale. Tensiunile, inclusiv anexarea Crimeii de către Moscova, au potențialul de a revitaliza conflicte teritoriale de lungă durată (așa-numitele conflicte înghețate), cum ar fi Transnistria, în Moldova, regiunile Abhazia și Osetia de Sud din Georgia, sau disputa teritorială dintre Armenia și Azerbaidjan pentru enclava Nagorno-Karabakh, pretinsă de ambele țări. Având în vedere faptul că majoritatea țărilor CSI au comunități etnice rusești însemnate, stabilitatea politică internă este mult mai expusă riscului decât înainte de izbucnirea crizei din estul Ucrainei.

În acest context deosebit de complex, se poate afirma că rivalitatea geopolitică structurală din regiune nu va dispărea, deși unii

analizi¹⁸⁹ apreciază că, în relația cu UE, Rusia se va bucura cu siguranță de un triumf diplomatic. Conflictul va continua într-o formă latentă; nici relațiile politice cu actorii importanți ai Europei, nici încrederea reciprocă nu vor fi restabilite. Acest aspect va înrăuri fundamental evoluțiile economice din acest spațiu și va determina implicații serioase asupra securității.

În afara semnificațiilor și efectelor geopolitice ale conflictului est-ucrainean, un rol important în configurarea relațiilor de putere pe termen mediu și lung îl au influențele geoeconomice și efectele economice. În paleta efectelor economice ale conflictului se pot înscrie următoarele¹⁹⁰:

- Sancțiunile occidentale îndreptate asupra Rusiei au dus la recesiunea economică actuală din acest stat, cu repercusiuni și asupra economiilor post-sovietice.
- Christopher Granville afirmă că economia Rusiei se află într-o stare de strangulare lentă și că „există un canal de transmisie foarte puternic a slăbiciunii economiei rusești către zonele înconjurătoare”¹⁹¹, un exemplu elocvent fiind recesiunea rusească din 2009, care a avut un impact major asupra CSI „creând o perspectivă sumbră pentru întreaga regiune”.
- Odată cu evenimentele din Ucraina, planurile Moscovei de a extinde uniunea vamală într-o piață unică mare au suferit un regres slăbind atracția membrilor cu privire la această uniune.
- Deprecierea rublei creează problematici pentru guvernele din regiune, în special pentru Kazahstan și Belarus, care, la începutul acestui an, au intrat într-o zonă de liber schimb

¹⁸⁹ Arkady MOSHES, „The EU Won't Fight for Ukraine”, *Kyiv Post*, 25 August 2014, <http://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/arkady-moshes-the-eu-wont-fight-for-ukraine-361913.html>.

¹⁹⁰ *** „Russia's Sinking Economy Pulls down Ex-Soviet Neighbors”, *The Moscow Times*, 21 August 2014, <http://www.themoscowtimes.com/business/article/russia-s-sinking-economy-pulls-down-ex-soviet-neighbors/505532.html>.

¹⁹¹ Sujata RAO, Dmitry SOLOVYOV, „Russia Economic funk ripples out through ex-Soviet States”, Reuters, 20 august 2014, <http://uk.reuters.com/article/2014/08/20/russia-cis-crisis-idUKL5N0QQ1J020140820>.

împreună cu Rusia¹⁹², resimțind consecințele recesiunii rusești, acest fapt fiind dovedit de scăderea creșterii economice înregistrate în primele șapte luni ale acestui an, comparativ cu nivelul de anul trecut. Kazahstanul, spre exemplu, a înregistrat o creștere de numai 4% în primele șapte luni ale anului 2014, comparativ cu 6% în 2013.

- 40% din PIB-ul Tadjikistanului este compus din remitențe, iar scăderea încasărilor din Rusia este de așteptat să crească ca și valuta somoni, care deja a înregistrat o slăbire cu 5% față de dolar, în acest an.
- Un analist al Commerzbank, Tatha Ghose, apreciază că vor fi evidente efecte de multiplicare în regiune, în ipoteza că această criză va evolua în aceiași parametri.¹⁹³
- Totuși, se pare că ar exista și efecte pozitive, pe termen scurt, unele țări, de exemplu Belarus și Uzbekistan, apreciindu-se că pot înregistra unele beneficii care se vor concretiza, conform estimărilor, într-o creștere a exporturilor de produse alimentare către Rusia, în timp ce Moscova va permite țărilor vecine să re-exporte produse procesate din materiile prime occidentale.¹⁹⁴
- Firmele din Belarus vor fi, de asemenea, capabile să înregistreze venituri din re-rutarea importurilor de produse alimentare dincolo de graniță pe măsură ce furnizorii vor încerca să ocolească interdicțiile Moscovei.¹⁹⁵
- Imaginea economică a Rusiei este totuși mai puțin negativă decât se găsea în urmă cinci ani. Economiiștii apreciază că, anul acesta, economia Rusiei fie nu va înregistra creștere, fie va scădea cu aproximativ 1%, în timp ce, în perioada 2008-2009, aceasta a suferit o scădere bruscă de 8%. Prețurile la petrol sunt în jur de 100 \$ pe baril și este puțin probabil să scadă la 45 \$ pe baril pe parcursul anului, așa cum s-a

¹⁹² *** „Russia's Sinking Economy Pulls down Ex-Soviet Neighbors”, *The Moscow Times*, 21 August 2014, <http://www.themoscowtimes.com/business/article/russia-s-sinking-economy-pulls-down-ex-soviet-neighbors/505532.html>.

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ Ibidem.

întâmplat în 2008¹⁹⁶. O asemenea eventualitate ar crea, cu siguranță, probleme din punctul de vedere al cheltuielilor bugetare, mai ales că bugetul pe anul 2014 a fost structurat pentru un nivel de preț al petrolului de 100 de dolari barilul. Acest nivel de prețuri ajută nu numai Rusia, dar și partenerii săi de export – Kazahstan, Uzbekistan, Azerbaidjan – în perioada crizei.¹⁹⁷

- Dmitry Polevoy, economist șef al ING Rusia, afirmă: „Riscul de creștere negativă a PIB-ului, în 2014, este încă ridicat și este probabil ca aceste riscuri să crească pe fondul tensiunilor geopolitice”¹⁹⁸.
- Creșterea riscului geopolitic în jurul Ucrainei, pe fondul recuperării ferme a economiei americane, va crea un teren extern negativ pentru dezvoltarea economiei rusești.

Pe plan internațional, complexul militaro-industrial al țării rămâne un instrument important pentru influența Rusiei, având o contribuție majoră în structura exporturilor sale, fiind al doilea cel mai mare exportator de arme.

Din punctul de vedere al resurselor de energie, între 2003 și 2008, creșterea explozivă a prețului petrolului a contribuit direct cu peste 50% la creșterea PIB-ului. Dar, ca și atunci, în prezent, punctul slab al economiei rusești este tocmai lipsa diversificării exporturilor, acestea fiind bazate în principal pe exportul de gaz natural și petrol. Este demn de menționat aici și că principala destinație a exporturilor rusești este UE, urmată de țările membre CSI și China.

Din acțiunile Rusiei, începând cu anul 2008, reiese clar definită concluzia că menținerea sferei influenței în spațiul fost sovietic reprezintă cheia menținerii stabilității interne și a celei regionale, bazându-se pe legăturile culturale, economice, sociale cu vecinii și sateliții săi, unii fiind state legate ombilical de economia rusească.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ ***, „Fears of Recession Rise as Russia's Economy Contracts for 2nd Month”, în *The Moscow Times*, 25 August 2014, <http://www.themoscowtimes.com/article/505721.html>.

Dacă situația Georgiei din 2008 a fost percepută ca o victorie a Kremlinului, în ceea ce privește situația prezentă din estul Ucrainei, precedată de ocuparea și alipirea Crimeei, s-ar putea concluziona că această criză est-europeană reprezintă o înfrângere politică a Rusiei, dacă sunt luate în calcul efectele acțiunilor separatiste și reacțiile comunității internaționale, cu precădere ale UE și NATO.

Întrebarea cheie care se pune acum este dacă sancțiunile aplicate vor schimba de o manieră promptă direcția acțiunilor externe ale Rusiei.

Măsurile recente de consolidare ale Occidentului par a fi declanșat neliniște în rândul fracțiunii „economice” a elitei rusești. Însă, în același timp, pentru Moscova, răsturnarea de la putere a lui Ianukovici pare să fie apreciată ca fiind o reafirmare a supremației în spațiul post-sovietic, inclusiv asupra Ucrainei. Acesta echivalează cu faptul că este mai puțin probabil să se producă o reevaluare fundamentală a intereselor centrale geopolitice ale Rusiei, atâta timp cât Putin și susținătorii săi rămân la putere. Liderii ruși ar putea considera că o retragere din câmpul confruntării ar însemna o pierdere de imagine care le-ar putea chiar submina poziția politică internă. Așa cum stau lucrurile în prezent, scenariul cel mai probabil este acela în care Rusia va încerca să își mențină actualul nivel al sprijinului acordat separatiștilor la nivel organizațional și informativ. Totuși, o intervenție militară directă a Federației Ruse pentru a preveni înfrângerea separatiștilor va atrage și mai multe sancțiuni din partea Occidentului, consecințele economice și politice fiind severe atât pentru Ucraina, cât și pentru statul rus, dar, de asemenea, posibil și pentru economiile încă slăbite ale UE.¹⁹⁹

Federația Rusă și China

Pe parcursul anului 2014, s-a putut constata faptul că marii actori asiatici, China și Rusia, au lăsat de-o parte vechile rivalități din perioada Războiului Rece și competiția pentru influența regională pentru a contesta ordinea globală dominată de SUA și aliații săi

¹⁹⁹ ***, „Country Report – August 2014, Ukraine”, *The Economist Intelligence Unit Limited*, London, 2014, p. 4.

occidentali.²⁰⁰ În acest context, relația dintre China și Rusia devine relevantă și importantă în evoluția relațiilor internaționale din perspective multiple, cum ar fi: contrabalansarea influenței SUA și UE în plan economic mondial, sprijinul economic reciproc, stabilirea unor zone de influență politică și economică în regiune, promovarea unui nou tip de ordine mondială bazată pe conceptul multipolarității, promovarea comună a unor instrumente de asigurare a stabilității și securității în Asia.

Sancțiunile impuse de Occident Rusiei în urma anexării Crimeii și sprijinul oferit insurgenților din estul Ucrainei funcționează și ca un factor de apropiere între Moscova și Beijing. Acesta din urmă oferă Rusiei sprijin diplomatic, iar China primește pârgii puternice pentru a obține acces la resursele naturale rusești.²⁰¹ De asemenea, relevantă pentru apropierea Rusiei de China este încheierea, în iunie 2014, a unei înțelegeri în valoare de 400 mld. \$, de furnizare de gaze naturale Chinei printr-un nou gazoduct. Acordul s-a materializat după decenii de negocieri care nu au condus nicăieri, China primind, în 2014, termeni financiari mult mai favorabili decât a fost Rusia inițial pregătită să ofere²⁰². Pe de altă parte, s-a constatat că, în timpul negocierilor pentru soluționarea crizei din Ucraina, China a avut o atitudine reținută în a adera la criticile formulate de Washington și aliații săi europeni la adresa Rusiei, inclusiv în ceea ce privește doborârea aeronavei malaysiene MH17 pe teritoriul Ucrainean, în luna iulie. Mai mult decât atât, în timp ce Beijingul evită oficial alianțe militare, acesta a efectuat o serie de exerciții militare alături de forțele ruse, uneori sub auspiciile Organizației pentru Cooperare de la Shanghai (OCS), structură de securitate dominată de China și Rusia, ce are ca scop contestarea influenței SUA în Asia.²⁰³ Câteva națiuni membre OCS, aflate la granița cu

²⁰⁰ ***, „Russia Joins Hands with China for Anti-Terrorist Chopper Drills”, în *The Moscow Times*, 19 August 2014, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russia-joins-hands-with-china-for-anti-terrorist-chopper-drills/505273.html>.

²⁰¹ Ibidem.

²⁰² Ibidem.

²⁰³ La exercițiul „Misiunea pentru Pace – 2014”, Rusia a contribuit cu aproximativ 900 de militari, dintr-un total de 7.000 de militari, efectivele participante provenind din China, Kazahstan, Kirgizstan și Tadjikistan. Pentru detalii, a se vedea ***, „Russia Joins Hands with China for Anti-Terrorist Chopper Drills”, în *The Moscow*

Afganistan și Pakistan, pe fondul retragerii trupelor ISAF din Afghanistan, resimt mai acut amenințarea insurgenților islamici radicali, oferind un impuls pentru alăturarea în pregătirea anti-terroristă și participarea activă la exercițiile în comun organizate de Rusia și China.

Situația din Afganistan

Punerea în context a situației prezente din Afganistan, o perioadă de tranziție către o asumare deplină a securității țării, este deosebit de dificilă dacă luăm în considerare situația actuală de securitate, dinamica accelerată la nivel regional a evenimentelor ce au legătură cu extinderea influenței actorilor non-statali și răspunsul inadecvat al comunității internaționale la amenințările manifeste în Africa de Nord, Orientul Mijlociu și bazinul Mării Negre.

Afganistan ocupă un loc special în aria preocupărilor strategilor ce urmăresc anticiparea evenimentelor și acțiunilor ce pot influența nivelul de securitate al acestei țări după retragerea trupelor ISAF și preluarea sarcinilor de asistență și sprijin de către o nouă misiune – *Resolute Support Mission*. Aceste aspecte sunt complicate și țin mai mult de volatilitatea politică internă, ce se manifestă după cele două tururi de scrutin prezidențial, care nu au clarificat succesorul președintelui în funcție. Mai mult decât atât, refuzul președintelui Karzai de a semna Acordul Bilateral de Securitate (*Bilateral Security Agreement – BSA*) cu SUA, urmat firesc de semnarea Statutului Acordului asupra Forțelor (*Status of Forces Agreement – SOFA*) cu NATO, deși cei doi candidați la Președinție au afirmat că vor semna cele două documente, lasă loc de interpretări și speculații, pe de o parte, legate de capacitatea statului afgan de a governa eficient la orizontul anului 2015, iar, pe de altă parte, de a asigura o securitate internă viabilă pentru toți cetățenii afgani, indiferent de grupul etnic din care fac parte. Nu trebuie omis din această ecuație și sprijinul financiar internațional, care se prezumă a scădea în volum în decursul anului 2015, acest aspect având efecte directe asupra securității, economiei și finanțelor afgane.

Times, 19 August 2014, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russia-joins-hands-with-china-for-anti-terrorist-chopper-drills/505273.html>.

În prezent, analiștii apreciază că Afganistan nu se confruntă cu nicio amenințare legată de un atac militar din partea unui alt stat. Însă, acest stat este plasat într-o regiune unde securitatea este afectată de numeroși factori externi, interconectați, precum terorismul internațional, extremismul și grupările de crimă organizată. În acest sens, apreciem că principalele provocări pot fi considerate următoarele:

a) *Grupările armate de opoziție, atât interne, cât și externe*, cum ar fi Al-Qaida, Taliban/Quetta Shura Taliban (QST), Haqanni Network, Hikmatyar Faction – Hizb-e Islami Gulbuddin (HIG), Mișcarea talibană pakistaneză (Tehrik-i-Taliban Pakistan – TTP)²⁰⁴, sau alte organizații teroriste din regiune cum ar fi Mișcarea Islamică din Uzbekistan sau conducătorii locali, așa numiții „lorzi ai războiului”;

b) *Ideologia fundamentalistă externă având ca vehicul de propagare școlile religioase ce promovează și cultivă o ideologie a violenței*;

c) *Finanțarea externă a insurgenței și terorismului*;

d) *Interese economice externe*. Marii actori economici ai lumii pot contribui la starea de stabilitate sau de lipsă a securității prin interesele pe care le promovează, acestea putând fi în contradicție cu interesele naționale afgane, prin dominația economică în exploatarea resurselor minerale, statul afgan nebeneficiind în mod plener de bogățiile naturale proprii;

e) *Grupările de criminalitate organizată*. Grupările regionale de criminalitate organizată utilizează Afganistanul în special pentru trafic de narcotice, arme, pietre prețioase și ființe umane. Acest tip de activități constituie o amenințare gravă la adresa securității naționale, contribuind la creșterea posibilităților de manifestare a corupției și violenței. Controlul insuficient al granițelor și lipsa unor forțe de securitate în anumite zone ale țării contribuie la crearea oportunităților pentru operațiile grupărilor de crimă organizată de a desfășura activități ilicite.

²⁰⁴ A se vedea „Country Information and Guidance Report: Security, Aghanistan”, August 2014, Home Office, UK, pp. 15-18, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/343042/AFGHANISTAN_-_CIG_-_SECURITY_2014_v_1.0.

Interesele strategice externe și influența acestora în Afganistan. Situația din Afganistan este fără îndoială sub lupa puterilor din regiune și din afara acesteia. Interesele acestora sunt extrem de diverse, mergând de la susținerea insurgenței până la stabilizarea țării și prevenirea situației în care această țară ar deveni o bază pentru teroriștii transnaționali. De asemenea, se poate identifica ambivalență și tensiune în regiune în ceea ce privește prezența pe termen lung a forțelor militare ale NATO și SUA în Afganistan, pe de o parte, și dorința de a beneficia din punct de vedere economic de stabilitatea din Afganistan, de cealaltă.

Pakistan. Nu se consideră că Pakistanul reprezintă o amenințare militară la adresa securității Afganistanului, în ciuda dezacordului îndelungat asupra a ceea ce este cunoscut sub numele de Linia Durand. Totuși, interesele strategice și economice ale Pakistanului în ceea ce privește Afganistanul, precum și preocupările și imperatiivele socio-economice și de securitate (dificultăți în menținerea securității în regiunile de graniță, accesul liber la apa râului Kabul, tensiunile geostrategice îndelungate și rivalitatea nucleară dintre India și Pakistan) vor avea repercusiuni și implicații serioase pentru Afganistan în următorii ani.

Iran este un stat vecin foarte important și profund interesat de situația din Afganistan. Interesele Iranului în Afganistan au un fundament cultural, lingvistic și religios, dar pleacă și de la rivalitatea geostrategică cu alte puteri regionale și mondiale care se află, în prezent, în Afganistan. Deși varianta unei posibile amenințări din partea acestuia este puțin probabilă, Iran furnizează sprijin material și non-material unor grupări de opoziție din Afganistan.

Turkmenistan, Uzbekistan și Tadjikistan sunt state cu care Afganistan are legături economice și sociale puternice și care se confruntă cu provocări economice similare. În plus, există și interese și preocupări de securitate comune.

Interesele *Chinei* în Afganistan se concentrează asupra dezvoltării economice a țării, asigurării accesului companiilor chineze la resursele minerale, sprijinind guvernul afgan în menținerea unei stabilități interne care să permită exploatarea resurselor minerale și dezvoltarea relațiilor economice reciproce în condiții de stabilitate; din punct de vedere politic, Tratatul de prietenie, bună vecinătate și

cooperare dintre Republica Islamică Afganistan și Republica Populară Chineză²⁰⁵ reprezintă cheia de boltă a acestei cooperări.

Relația dintre Afganistan și *India* s-a îmbunătățit după căderea regimului taliban, aceasta din urmă crescându-și investițiile²⁰⁶ și implicarea în Afganistan, dar oferind și oportunități privind instruirea, echiparea și îmbunătățirea capabilităților Forțelor de Securitate Națională Afgane (Afghan National Security Forces – ANSF), aspecte evidente ce decurg din prevederile Parteneriatului Strategic încheiat între cele două țări în anul 2011²⁰⁷. India, prin poziționarea sa în relația cu Afganistan urmărește, pe de o parte, să își extindă influența economică pe plan regional, iar, pe de altă parte, dorește să își asigure prin culoarul afgan un acces facil la resursele energetice din Asia Centrală. Nu trebuie omis în acest raționament nici calculul strategic raportat la Pakistan. Un Afganistan independent, suveran, stabil, cu un nivel de securitate acceptabil și în afara influenței factorilor de putere sau influență pakistanezi, reprezintă pentru India un sprijin în conflictul geopolitic cu Pakistan, lipsindu-l pe acesta din urmă de adâncimea strategică, spațiu geografic necesar în angajarea cu succes a inamicului său perpetuu.

Rusia are, de asemenea, interese majore în Afganistan, cel mai relevant dintre acestea fiind constituit de împiedicarea răspândirii ideologiei fundamentaliste în rândul populației rusești musulmane din Caucaz și Asia Centrală. Rusia are și interese de natură economică în acest stat, fiind, în același timp, preocupată și de permanenta prezență a forțelor NATO în flancul său sudic. Totuși, per ansamblu, interesul Moscovei este acela ca Afganistan să nu alunece și mai mult pe panta violenței, devenind astfel un „paradis sigur” pentru grupările separatiste și armate din Asia Centrală.

²⁰⁵ Treaty of Good Neighborly Friendship and Cooperation between the Islamic Republic of Afghanistan and the People's Republic of China, 19 June 2006, <http://mfa.gov.af/Content/files/Afghanistan-China%20Friendship%20accord.pdf>.

²⁰⁶ În ultima decadă, India a totalizat investiții de peste 2 mld. USD, direcționate în special către infrastructura rutieră, spitale, școli și electrificarea zonelor rurale, conform Economist Intelligence Unit, *Country Report 3rd Quarter 2014*, London, UK, p. 10, <http://country.eiu.com/afghanistan>, accesat la 10 septembrie 2014.

²⁰⁷ Agreement on Strategic Partnership between the Islamic Republic of Afghanistan and Republic of India, 4 October 2011, <http://mfa.gov.af/Content/files/Agreement%20on%20Strategic%20Partnership%20Between%20The%20Islamic%20Republic%20of%20Afghanistan%20and%20Republic%20of%20India.pdf>.

Totodată, interesul comun de securitate imediat al Rusiei și Afganistanului include și amenințările induse de traficul de droguri.

Inadvertențele din sistemul social și capacitatea redusă de răspuns, inclusiv la producerea unor dezastre naturale continuă să lase Afganistanul vulnerabil în fața amenințărilor interne și externe. Oportunitățile insuficiente pentru educația formală și rata înaltă de analfabetism reprezintă premise de amenințare internă continuă la adresa securității Afganistanului²⁰⁸. De asemenea, în cazul în care economia stagnează și se menține rata ridicată a șomajului, oamenii vor rămâne vulnerabili în fața elementelor extremiste care pretind că oferă o alternativă mai bună. Instituirea efectivă a statului de drept depinde de capacitatea de a descuraja și reduce corupția, precum și de capacitatea de a detecta, urmări și sancționa corupția²⁰⁹. Existența corupției în organizațiile guvernamentale (mită, abuz de putere, angajări bazate pe apartenența etnică sau tribală, nepotism etc.) diminuează sprijinul popular pentru guvern. Mai mult decât atât, corupția și partizanatul etnic diminuează efortul de contrainsurgență al guvernului și alterează mediul de afaceri și economia per ansamblu.

O altă amenințare care afectează, în general, Afganistanul și întreaga regiune este prevalența culturilor extremiste în țările vecine, legate, direct sau indirect, de activitățile teroriste din Afganistan.²¹⁰

Este estimat că, în următorii ani, cea mai mare amenințare de securitate națională la adresa Afganistanului vine din interior și este reprezentată de prezența insurgenței. În ceea ce privește amenințările interne, acestea includ o paletă largă de fenomene, acțiuni, procese și organizații²¹¹ care, conjugate, pot crea condițiile de manifestare conflictuală specifică unui război civil.

²⁰⁸ Islamic Republic of Afghanistan, Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction, pp. 113-119, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf.

²⁰⁹ Ibidem, p. 146.

²¹⁰ A se vedea capitolul *Assessment of the Internal Security Threat* din *Afghan National Police Strategy*, disponibil on-line la <http://moi.gov.af/en/page/5076>.

²¹¹ Kenneth KATZMAN, *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, July 11, 2014, pp. 10-18, <http://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>.

În cadrul acestora se remarcă *Grupările Armate de Opoziție*, care urmăresc îndepărtarea trupelor străine de pe teritoriul afgan, slăbirea și chiar înlăturarea Guvernului Republicii Islamice Afganistan și stabilirea unui stat islamic fundamentalist în Afganistan (este cunoscut faptul că talibanii, în relația cu guvernul legitim al republicii, se afirmă ca reprezentanți ai Emiratului Islamic Afgan). *Consiliile talibane (Shura)* constituie forme de organizare a conducerii talibanilor (cuprind câteva centre de comandă – Quetta, Rahbari, Peshawar, Miran Shah), care împărtășesc aceleași obiective²¹². Acestea sunt centrate pe lupta împotriva trupelor occidentale, limitarea sprijinului populației civile locale acordat forțelor multinaționale prin intimidări și violențe la adresa celor pe care îi suspectează că lucrează cu forțele internaționale sau cu guvernul, funcționarii publici, personalul auxiliar al forțelor internaționale, trupele internaționale, școlile etc.. Nu trebuie subestimat nici *sprijinul oferit de alte grupări teroriste și extremiste* din regiune, care au obiective comune cu grupările armate de opoziție din Afganistan. Astfel, *posibilitatea unei creșteri pe termen scurt a opoziției armate*, ca reacție la creșterea numărului forțelor guvernului afgan și din perspectiva retragerii forțelor coaliției internaționale nu poate fi exclusă la orizontul și dincolo de anul 2015. Al-Qaida ca organizație ce întrupează *oposiția ideologică* constituie o amenințare nu numai pentru Afganistan, dar și în plan regional²¹³, deoarece sprijină și protejează luptătorii talibani și alte grupări armate de opoziție, încurajează în mod activ și beneficiază de pe urma traficului cu droguri, ideologia sa încurajează generarea de luptători locali și revoltele împotriva guvernului.

²¹² Guido STEINBERG, Christian WAGNER, Nils WÖRMER, „Pakistan against the Taliban”, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments 8, March 2010 p. 4; se apreciază că cel mai important este Quetta Shura Taliban ce reprezintă un grup de lideri ai insurgenței talibane cu baza în orașul Quetta, în sudul Pakistanului, provincial Baluchistan, iar liderul acestui grup este Mullah Mohammed Omar; Shura Peshawar este grupul coordonator al talibanilor pakistanezi; Miran Shah acționează în Waziristanul de Nord, iar Rahbari Shura controlează acțiunile în Gerdi Jangal. Pentru detalii suplimentare, a se consulta și <http://www.afghanwarnews.info/insurgency/quettashurataliban.htm>.

²¹³ A se vedea anulul recent referitor la extinderea acțiunilor sale dincolo de granițele Afganistanului, pe subcontinentul indian și de înființare în India a unei celule armate Al Qaida.

Din punct de vedere economic și social, se apreciază că dezvoltarea economică va rămâne preocuparea centrală a autorităților afgane, bazându-se totuși, în continuare, pe ajutorul acordat de comunitatea internațională. Previziunile economice și financiare ale organismelor internaționale pentru anii 2015-2018 sunt optimiste, deși unele analize indică o reducere a contribuțiilor financiare internaționale, apreciindu-se că, în cadrul ajutorului extern, accentul va fi pus pe furnizarea de servicii de bază, cum ar fi energia electrică și educația. Creșterea veniturilor fiscale constituie de asemenea o prioritate, având în vedere că în 2013 cheltuielile guvernamentale au reprezentat echivalentul a aproape 20% din PIB și că donatorii internaționali sunt susceptibili de a reduce sprijinul financiar bugetar în anii următori.

Cu o istorie în care confruntarea, de cele mai multe ori armată, a fost aproape continuu prezentă, situat într-un spațiu caracterizat, în primul rând, prin suprapunerea diverselor interese ale unor actori regionali sau internaționali, dar și prin caracterul limitat al resurselor, dificil de guvernat, Afganistanul se află, în prezent, în primele faze ale unei noi etape istorice, dar și a unei conflictualități specifice.

Cert este faptul că, odată cu retragerea completă a trupelor NATO, asistăm la o schimbare a termenilor în care problema Afganistanului va fi abordată. La un an după uciderea lui bin Laden, Hamid Karzai și Barack Obama semnează un Acord asupra Parteneriatului Strategic de Durată (intrat în vigoare la 4 iulie 2012), prin care se stabilea cadrul în care se vor derula relațiile dintre Kabul și Washington după retragerea completă a trupelor. Practic, operația militară este înlocuită astfel printr-un parteneriat strategic SUA-Afganistan. În ianuarie 2013, liderii celor două state au avut o nouă întâlnire în cadrul căreia s-au reafirmat angajamentele asumate în acordul semnat în 2012, dar în care a fost abordată și viziunea strategică în ceea ce privește securitatea, stabilitatea și prosperitatea Afganistanului.

Totuși, Republica Islamică Afganistan nu se bucură încă de un nivel acceptabil de securitate și stabilitate, dat fiind că, încă de la invazia sovietică (1979-1989), Kabul a alocat resurse mai mult pentru luptă decât pentru dezvoltarea țării. Prin urmare, date fiind multiplele provocări din plan politic, social și economic, Afganistan este încă un stat slab dezvoltat, cu un nivel de securitate și stabilitate care îl

clasează pe primele locuri al Indexului Statelor Eșuate (locul 6 în 2012, locul 7 în 2013)²¹⁴.

La orizontul anului 2015, stabilitatea politică în Afganistan este posibil să rămână slabă, în condițiile desfășurării unei campanii de insurgență, în special de către talibani. Transferul responsabilității pentru securitatea țării către forțele naționale afgane se va încheia, odată cu majoritatea trupelor multinaționale retrase până la sfârșitul acestui an. Incertitudinea generată de retragerea majorității forțelor internaționale în 2014, adăugată la un grad de instabilitate politică ridicat, poate de asemenea indica și o probabilitate de fragmentare a statului și continuarea conflictului. Actuala dispută pe tema fraudei în alegerile prezidențiale din iunie 2014, este încă departe de a se fi încheiat și va întârzia instalarea unui succesor al președintelui Hamid Karzai, ducând la erodarea încrederii, atât pe plan intern, cât și internațional, în capacitatea sistemului politic de a gestiona un transfer de putere conform regulilor democratice.

Nivelul de securitate al acestei țări este încă unul precar, confruntându-se atât cu riscuri și amenințări externe, cât mai ales cu vulnerabilități, dificil de depășit, a căror limitare presupune eforturi susținute, pe termen lung, precum și angajamentul deplin al autorităților naționale. Aceasta cu atât mai mult cu cât, una dintre cele mai grave amenințări la adresa securității acestui stat, care amplifică și alte fenomene ce contribuie la destabilizarea țării, precum și la stagnarea acesteia din perspectivă economică și socială, este legată de un fenomen de natură internă – insurgența. În acest sens, tendința generală este de escaladare a violenței și atacurilor insurgente. Așadar, depășirea acestor provocări grave de securitate este dificil de realizat, mai ales în absența unui sprijin internațional semnificativ și durabil în materie de securitate, precum și în plan economic și politic.

Având în vedere complexitatea factorilor ce trebuie luați în calcul în analiza evoluției conflictului din Afganistan și a nivelului de securitate națională a acestuia, putem afirma cu siguranță că viitorul acestui stat depinde, în primul rând, de rata de succes al angajamentului guvernului de a respecta statul de drept și de a lupta

contra corupției și, în al doilea rând, de disponibilitatea și capacitatea comunității internaționale de a-și continua eforturile de a aduce pace și stabilitate, eforturi care, acum, la retragerea prezenței militare ar trebui să nu fie urmate de atitudini apatice, ci de un angajament reînnoit.

²¹⁴ The Fund for Peace, *Failed States Index 2013*, <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi>.

CONCLUZII

În urma studiului pe regiuni asupra evoluțiilor din mediul de securitate, putem conchide că, la nivelul perioadei analizate, lumea se află într-o perioadă a turbulențelor, a șocurilor ce se succed cu rapiditate, care pot fi asimilate primelor etape ale unor schimbări de anvergură. Actorii internaționali, fie ei de nivel statal sau non-statal, sunt încă puternic marcați de consecințele crizei economice și financiare, majoritatea acestora aflându-se încă în plin proces de recuperare după șocul strategic reprezentat de aceasta.

Constantă pe parcursul întregii analize este ideea existenței unor puteri revizioniste pe plan mondial, Rusia și China ocupând un loc central în acest sens. Discursul și comportamentul revizionist capătă un caracter din ce în ce mai clar și mai acut, această tendință preconizându-se a se menține în anii ce vor urma. Concomitent, puterea de *statu-quo* a sistemului internațional, SUA, și aliații săi (statele europene) manifestă o disponibilitate din ce în ce mai scăzută de a se implica în problemele de securitate din afara granițelor proprii, concentrându-și energia asupra abordării provocărilor interne. Notabil este că această orientare a puterilor de *statu-quo* alimentează atitudinea revizionistă a actorilor care au o astfel de înclinație.

Spațiul euroatlantic rămâne unul pașnic, al statelor dezvoltate din punct de vedere economic, preponderent axate pe soluționarea pe plan intern a dificultăților de ordin economic și cu tendința de a minimiza pe cât de mult posibil implicarea în rezolvarea crizelor din afara granițelor, care nu le afectează în mod direct. Elocventă în acest sens este începerea procesului de retragere a trupelor NATO din Afganistan, dar și implicațiile *smart defence* și *pooling&sharing*: creșterea responsabilității și a implicării statelor europene față de asigurarea propriei securități și a stabilității din vecinătatea imediată. Modul de gestionare a crizei libiene este, de asemenea, relevantă în această ordine de idei.

Concomitent, interacțiunile lor cu alți actori ai arenei internaționale sunt caracterizate de o creștere a tensiunilor, pe fundalul atitudinii revizioniste a acestora din urmă. Cazul relațiilor dintre actorii euroatlantici și Rusia este ilustrativ, în special în ceea ce privește escaladarea crizei ucrainene. Această stare a lucrurilor denotă emergența și escaladarea unor tensiuni serioase fundamentate pe suprapunerea unor interese incompatibile referitoare la spațiul Mării Negre.

Este de așteptat, prin urmare, ca raporturile de cooperare dintre actorii euroatlantici și Federația Rusă să devină din ce în ce mai dificil de menținut, iar relațiile dintre ele izvorul unor noi provocări de securitate. Mai mult, traducerea acestei incompatibilități într-un conflict la periferia spațiului euroatlantic și a Rusiei, relevarea unor viziuni complet diferite asupra aceleiași realități – criza ucraineană, precum și consolidarea relațiilor de parteneriat dintre Moscova și Beijing amintesc de atmosfera specifică Războiului Rece. În acest context, se pune iarăși în discuție viitorul securității europene, al arhitecturii europene de securitate, viabilitatea UE ca actor internațional și de securitate relevant. Aceasta mai ales în condițiile în care multe dintre vulnerabilitățile Uniunii sunt ancorate în dificultatea de a ajunge la un consens în aspectele legate de securitate, dar și în nivelul ridicat de dependență energetică față de Rusia. Mai mult, consecințe ale acestei stări se vor regăsi și în dinamica securității la nivelul statelor Europei de Sud-Est, în special a celor vest-balkanice, puternic dependente din acest punct de vedere de relațiile cu structurile euroatlantice de securitate.

În aceste circumstanțe, schimbările sau șocurile strategice au un grad de probabilitate mult mai ridicat în spațiul euroatlantic, euroasiatic sau Orientul Mijlociu, decât în areale precum America Latină și Caraibe. Prin aceasta nu înțelegem că acestea din urmă nu se confruntă cu provocări de securitate pe plan intern sau extern, ci că preocupările de securitate ale acestor actori vor rămâne în ancorate în aspecte precum lupta contra traficului de narcotice și eradicarea sărăciei. În același timp și în acest caz, sunt preconizate încercări de creștere a influenței puterilor emergente fie că fac sau nu parte din acest spațiu: Brazilia, Venezuela, Federația Rusă și China.

În ceea ce privește continentul african și Orientul Mijlociu, caracteristică este prezervarea unor provocări de securitate cu o

istorie consistentă (lipsa capacității de auto-guvernare, dezvoltarea incompletă a instituțiilor statului, aspecte legate de respectarea drepturilor omului, sărăcia cronică, conflicte armate etc.), continuarea șirului de reforme declanșat prin revoltele populare, cunoscute generic sub numele de „primăvara arabă”, dar și noi dezvoltări ale fenomenului terorismului internațional, respectiv Statul Islamic din Iraq și Levant.

Studiul de față schițează imaginea unui mediu internațional, în care tendințele conturate în anii anteriori se accentuează progresiv, fiind de așteptat ca în perioada următoare să fim martorii unei evoluții urmând aceleași linii. Este o perioadă a schimbărilor de ordin geostrategic și geoeconomic de amploare, care reclamă noi abordări din partea actorilor internaționali. Este, de asemenea, o etapă în care șocurile strategice au făcut parte constant din evoluțiile de securitate la nivel internațional. Toate acestea, în ciuda existenței unor tendințe identificabile, descrise în paginile acestui volum, reclamă păstrarea unei atitudini rezervate în ceea ce privește capacitatea de a cunoaște și întui viitorul dinamicii mediului internațional de securitate, prin excelență un spațiu al factorilor nenumărați și interdependențelor complexe, din care se pot înrâuri evoluții și strategii puțin sau deloc așteptate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ***, „Country Information and Guidance Report: Security, Aghanistan”, August 2014, Home Office, UK, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/343042/AFGHANISTAN_-_CIG_-_SECURITY_2014_v_1.0.
2. ***, Afghan National Police Strategy, <http://moi.gov.af/en/page/5076>.
3. ***, African Economy Outlook, *Macroeconomic Prospects*, 28 January 2014, <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/outlook/forecast>.
4. ***, Agreement on Strategic Partnership between the Islamic Republic of Afghanistan and Republic of India, 4 October 2011, <http://mfa.gov.af/Content/files/Agreement%20on%20Strategic%20Partnership%20Between%20The%20Islamic%20Republic%20of%20Afghanistan%20and%20Republic%20of%20India.pdf>.
5. ***, Armed Conflict Location & Event Data Project, *Conflict Trends*, No. 25, „Real-Time Analysis of African Political Violence”, <http://www.acleddata.com/wp-content/uploads/2014/04/ACLED-Conflict-Trends-Report-April-2014.pdf>.
6. ***, Center for Strategic and International Studies, Defense Industrial Initiative Group, *Latin American Defense Spending Trends (02/11/2013)*, 2013, <http://www.csis.org/isp/dhg>.
7. ***, European Bank for Reconstruction and Development, *Regional Economic Prospects in EBRD Countries of Operations*, EBRD Office of the Chief Economist, May 2014.
8. ***, European Commission, *European Economic Forecast – Winter 2014*, European Economy.
9. ***, European Commission, *The Transatlantic Trade and Investment Partnership*, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip>.
10. ***, Graduated Institute of International and Development Studies, *Hidden Syrian Crisis: Water*, 12 May 2014, http://graduateinstitute.ch/home/relations-publiques/news-at-the-institute/news-archives.html/_news/corporate/2014/hidden-syrian-crisis-water.
11. ***, International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2014, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/weodata/index.aspx>.
12. ***, Islamic Republic of Afghanistan, Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction, http://www.undp.org.af/publications/Key Documents/ANDS_Full_Eng.pdf.
13. ***, Oxford Analytica, *Country Report: Russia*, October 2014.
14. ***, *Quadrennial Defense Review*, Department of Defense, martie 2014.
15. ***, The Economist Intelligence Unit, London, 2014.
16. ***, The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2014*, Routledge, London, 2014.
17. ***, The International Institute of Strategic Studies, *Strategic Survey 2013. The Annual Review of World Affairs*, Taylor&Francis Ltd., London, 13 September 2013.

18. ***, United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2014*, United Nations publication, New York, 2014.
19. BROWN, David E., *Hidden Dragon, crouching lion: how China's advance in Africa is underestimated and Africa's potential underappreciated*, Strategic Studies Institute Monograph, U.S. Army War College, September 2012.
20. KATZMAN, Kenneth, *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, July 11, 2014, <http://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>.
21. KRISTENSEN, Hans M.; NORRRIS, Robert S., "U.S. Nuclear Weapons, 2014", *Bulletin of the Atomic Scientists*, ianuarie 2014.
22. LECA, Vasile, „'Independența' Crimeei și implicațiile asupra zonei Mării Negre și Balcani”, în *Revista 22*, 19 martie 2014, <http://www.revista22.ro/independenta-crimeei-si-implicatiile-asupra-zonei-marii-negre-si-balcani-39469.html>.
23. LUCAS, Edward; MITCHELL, A. Wess, *Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO's Eastern Defenses*, Center for European Policy Analysis, Report No. 35, 25 March 2014.
24. MAJER, Marian (ed.), *Security Sector Reform in Countries of Visegrad and Southern Caucasus: Challenges and Opportunities*, Centre for European and North Atlantic Affairs, Bratislava 2013.
25. NGUENDI IKOME, Francis, *Africa Security Challenge*, Institute for Security Studies, May 2012, <http://africacenter.org/security/topic/overview>.
26. OBREJAN, Petruța, *Ponta: Cooperarea între România, Bulgaria și Serbia va fi instituționalizată*, 7 martie 2014, <http://www.politicaromaneasca.ro>.
27. SHARPLES, Jack; JUDGE, Andy, "Bulgaria and Macedonia would be the hardest hit by a suspension of Russian gas exports through Ukraine", The London School of Economics and Political Science, 13 March 2014, <http://bit.ly/1gnh8IG>.
28. STEINBERG, Guido; WAGNER, Christian; WÖRMER, Nils, „Pakistan against the Taliban”, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments 8, March 2010.
29. VINOKUROV, Evgeny, *Eurasian Integration Yearbook*, Eurasian Development Bank, 2013.
30. ZALA, Ben, *Looking for Leadership: Sustainable Security in Latin America and the Caribbean*, Norwegian Peacebuilding Center and The Oxford Research Group, 2013, http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/b4a3bcd70b445cf6ff3aea78b91c1ba.pdf.
31. Pagina oficială a *Agence France Press*, <http://www.ndtv.com/>.
32. Pagina oficială a revistei *Forbes*, <http://www.forbes.com/>.
33. Pagina oficială a *The Moscow Times*, <http://www.themoscowtimes.com>.
34. Pagina web oficială a *B92 News*, <http://www.b92.net/>.
35. Pagina web oficială a *Băncii Mondiale*, <http://data.worldbank.org>.
36. Pagina web oficială a *BBC News*, <http://www.bbc.com/>.
37. Pagina web oficială a *Casei albe*, <http://www.whitehouse.gov>.
38. Pagina web oficială a *CIA World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/>.
39. Pagina web oficială a *Consiliului European*, <http://consilium.europa.eu>.
40. Pagina web oficială a *Deutsche Welle*, <http://www.dw.de>.
41. Pagina web oficială a *Eurasia Daily Monitor*, <http://www.jamestown.org>.
42. Pagina oficială a *Eurostat*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
43. Pagina web oficială a *Fondului Monetar Internațional*, <http://www.imf.org/>.
44. Pagina web oficială a *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.com/>.
45. Pagina web oficială a *Freedom House*, <http://www.freedomhouse.org/regions/>.
46. Pagina web oficială a *Independent Balkan News Agency*, <http://www.balkaneu.com>.
47. Pagina web oficială a *NATO*, <http://www.nato.int/>.
48. Pagina web oficială a *New York Times*, <http://www.nytimes.com/>.
49. Pagina web oficială a *ONU*, <http://www.un.org/en>.
50. Pagina web oficială a *Reuters*, www.reuters.com/.
51. Pagina web oficială a *Serviciului European de Acțiune Externă*, <http://www.eeas.europa.eu>.
52. Pagina web oficială a *SIPRI*, <http://www.sipri.org/>.
53. Pagina web oficială a *The Fund for Peace*, Failed States Index, <http://www.fundforpeace.org/>.
54. Pagina web oficială a *The Guardian*, <http://www.theguardian.com>.
55. Pagina web oficială a *Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com>.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I“

Redactor: Daniela RĂPAN

Coperta: Elena PLEȘANU

Lucrarea are 94 pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

E-mail: editura@unap.ro

Telefon: 021.319.48.80/453; 245

Fax: 021/319.59.69

1289/2015

C. 302/2014